

עוגב רחל

ספר כולל

שירים ואגרות ומכתבים שונים

מאת

הכימ רחל מורפורגו מבית לוצאטו נ"ע

מילידי טריאסטי

כאשר נמצאו בכתיבת ידה אחרי מותה

עם שיריה אשר כבר נדפסו במ"ע, כוכבי יצחק".

מוצא לאור ביום מלאת מאת שנה אחרי הולדה עם הערות וחקונים

והקדמה כוללת מאמר על מצב הנשים תוך בני ישראל

וספור תולדות המתקרת

ומאמר אחר על דתי השיר הנהוגות אצל משוררי שפת עבר האחרונים אשר באיטליה

מאת

יצחק חיים קסטיליוני סי'ט

שנת עד אניד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך לפ"ק

טריאסטי

הוצקת הרכס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

קראקא

נדפסו של יוסף סי שער

RACHELIS CITHARAE CANTUS

SIVE

TERGESTINAE MATRONAE

RACHELIS MORPURGO e gente LAUSATIA

carmina epistulae scripta.

Nunc primum

SAECULARIBUS SACRIS NATALIS EIUS

E MANUSCRIPTIS DESCRIPSIT

COMMENTARIISQUE AUXIT

VICTORIUS CASTIGLIONI

ADDITA COMMENTATIONE DE PŒTRIAE VITA

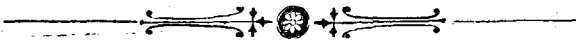
DE MULIERUM CONDITIONE APUD HEBRAEOS

DEQUE LEGIBUS METRICIS

QUIBUS CARMINA HEBRAICA

AB ITALIS CONFECTA ADSTRINGUNTUR.

TERGESTE MDCCCXC.

CRACOVIAE.

IN AEDIBUS IOSEPHI FISCHERI.

הקדמת המוציא לאור

עם

ספור תולדות המשוררת מרת רחל מורפורנו נ"עו

בין המשפטים הרבים, משפטי עול, אשר בבלי דעת וצדקה נזרו אויבינו ומנאצינו על דתי בני ישראל ומנהגיהם, מצאה מקום גם ההסכמה שהאשה היתה מאוסה וכוזיה בעיניהם כשפחה, לא נחשבה להם כי אם לכלי בית אשר ישתמשו בו בעת צרכם, להשליכו אחרי גומ כאישר לא יצטרכו אליו עוד; ושהדת הנוצרית היא לבדה הטיבה את מצב האשה והרימה אל גבה מעלת האישה ופרקה עלו מעל צווארה. אמנם אין בכל זה שום צד אמת, כי אף אם נניח שנימים הקדמונים לא היתה האשה חשובה בבני עמנו כאיש, מה שאינו עוד היום גם אצל הגוים אשר הנביהו לעלות בטעלות השלמות, ומה שלא יהיה לעולם, כי יש הבדל בין תכונות האישה ובין תכונות האשה, ובין תכלית בריאתם, מכל מקום לא מצאנו שום מעשה תולדי, או דין או חוק, בספרי קדמונינו, אם במקרא אם בספרי קבלתנו, שיצדיקו לגזור אומר כזה אבל בהפך יוצא לנו מהם, כי לא בלבד לא ניתן שום מכשול לפני האשה המעכבה לשבת בכל זמן בראש משפחתה בין קירות ביתה, כי גם היה בידה לשבת ראשונה בעסקי המדינה ולהגיע גם כן אל הנבואה אשר היא המעלה היותר עליונה שלא זכו אליה כי אם יחידי סגולה אשר ה' קורא, היותר מפוארים בחכמה וכדעת ובכל מדות טובות. ואם יעלה על לבי להביא ראיות בלתי מסיפקות ובלתי מוכחשות על אמתת דברי אלה מספור תולדות בני עמנו ומספרי נביאינו וחכמינו, לא ימצא לי לכתוב על הענין הזה ספר גדול ורחב ידים, אבל אין זאת מנמתי. מ"מ יען כי במבוא הספר הזה אספר תהלות וקורות אשת חיל יראת ה' וחכמת לב, הגונה לשבת בין הסופרים והמשוררים היותר משוכחים שכדורגלו נמרתו בלבי להביא גם כן איזה רמז ומשל, המספיקים לפי עניות דעתי להראות שקר ההסכמה אשר עליה דברתי למעלה.

ותחלת דברי אומר שהתורה למדתנו מיד בראשית ספוריה כי האישה והאשה שוים במעלתם כשימה בפי אדם הראשון את ההודאה, זאת הפעם עצם מעצמי וכשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת, ואחר כן כתיב ודבק כאשתו והיו לכשר אחד; היש שוויון גדול מזה? וכאמת אעפ"י שלא אסרה תורה לבני

ישראל לקחת להם נשים הרבה כנהוג אצל כל העמים אשר סביבותיהם. מ"ט על הרוב לא לקחו להם כי אם אשה אחת, וזה הוא מה שצותה התורה באמרה "ודבק כאשתו כאשתו נאמר ולא בנשיו; ומפשוט ספור התורה נראה שלמך היה הראשון אשר לקח לו שתי נשים, ואף אם לא אמר לנו המספר בפירוש כי לא טוב עשה מ"ט רמז לנו הרעות שיצאו לו מזה, כחשבו כי המשל יפעול על לב הקורא יותר ויותר מעצות חכמה ודעת, ומוכיחנו כי מרבה נשים מרבה דאנה, וה"י צער יחיה, ולא זה הדרך שיכור לו הראדם הרוצה שהשלוש ישכון במעונו; וכן אמר קהלת וראה חיים עם האשה אשר בחרת' ולא עם הנשים, כי מי שיש לו נשים הרבה חיו אינם חיים, אבל אם האשה הראשונה עקרה ולא ילדה, אז הוסיף האיך לקחת לו אשה אחרת, כי חרפה היא לו ללכת עירי, כמו שנראה מאברהם אבינו, מאלקנה, ומרבים כמותם; נח ובניו לא לקחו להם כי אם אשה אחת וכן לופ ויצחק אבינו וגם יעקב חשב לישא את רחל לבדה, אך כשרמחו לבן ונתן לו את לאה נאנס לישא שתי נשים, ואחר כך גם את שתי שפחותיהן אשר נשיו נתנו בחיקו; רק השרים והמלכים הלכו בדרך העמים נגד מצות התורה (לא ירבה לו נשים) ולקחו להם נשים הרבה כנראה מדוד ומשלמה אבל אין שום ראיה להניח שגם לכל המלכים אשר מלכו אחריהם על ישראל ועל יהודה היו נשים רבות, כי אמנם יש ראיות רבות לדון להפך; כן לא מצאנו בשום אחד מן הכהנים הגדולים או מן הנביאים או מחכמי המשנה והתלמוד שהיתה לו יותר מאשה אחת. מכל זה נראה בבירור כי המנהג לקחת אשה אחת בלבד לא בא לנו בימים האחרונים מן הנוצרים, כי כבר הוגד לנו בתורה בפסוק הנ"ל ופשוט היה אצל אבותינו גם בימים היותר קדמונים (*). ואבותינו הקדושים היו לנו כבר למופת על חובת כל איש לכבד את אשתו ולישמע בקולה, כיש שעשה אברהם אבינו ששמע בקול אשתו כשנתנה בחיקו את שפחתה, ושלחה אחר כך מעמו עם בנו האהוב לו למלאות משאלות לב שרה, ור' אמר אליו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. כשחשב יעקב אבינו לגנוב את לב חותנו אשר עקבו עשרת מונים ולשוב אל ארצו בלי הגיד לו מאומה, לא צוה בחזקה לנשיו לישמע בקולו וללכת עמו, אף כי אמר לו האלהים צא מן הארץ הזאת ושיב אל ארץ מולדתך, אבל נתיעץ עמהן טרם עישותו אשר זמם, וישאל מהן אם ישרה מחשבתו בעיניהן, וכשהסכימו עמו, לקח אותן ואת בניו ואת כל רכושו והלך לו; ואעפ"י שלא אהב יעקב את לאה כרחל, קברה במערת המכפלה אצל אבותיו והיטיב את יוסף לקברו אצלה באמרו "שמה קברתי את לאה"; גם יהודה בשמעו התנצלות בשר, הודה על עותתו ואמר "צדקה ממני".

הקבי"ה צוה לבנים כבד את אביך ואת אמך וצוה ג"כ איש אמו ואביו תיראה, ומה יוצא שאב ואם כמעלה אחת הם, ושהאיש חייב לכבד את אשתו שאם לא כן, אך יוכלו הבנים לכבד את אדם או לירא מפניה, אם יראו ישאיהם כחרפה.

(*). וגם החכם נרעץ בדברו על הענין הזה בספרו סיקר ספר תולדות בני ישראל הוא לומר: "כל המטיל עש בני ישראל על דבר מזב הגוים, הוך קדשה אחת עם שאר עמי קדם, אינו חלף טוהר".

ומגדפה ומחשכה ללא כלום? האם לא קבע האל במצות אלו את מצב האשה נגד אישה ובקרב משפחתה? וזה הוא לפעיד ג'כ דמעב שכעשרת הדברות בענין שמירת השבת לא אמר אתה ואשתך, כי לא זכר הכתוב כי אם הכנים והענדים התלויים בדעת האיש ולא האישה אשר היא תלויה בדעת עצמה, ונכללה עם האיש בתיבת 'את ה' אשר הוראתה, איש או אישה. ועל דבר הנהגת האיש עם אישתו בתוך ביתו בא וראה מה שצותה תורה על אישת יפת תואר הנמצאת בשביה ועל ימתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה. ואם על אמת איש אמר הכתוב שארה כמותה וענתה לא ינרע, על אישתו לא כל שכן? ומספור הולדת שמשון נראה כבידור אם הישב מנח את אישתו כשפחה או ככלי בית.

כן לא היו בנות ישראל אנוסות לשבת תמיד בירכתי ביתן כשכויות הרב' כי גם אם לא נאיה תהלה לנשים היוצאות תמיד מכיתן להתהלך בין האנשים ברחובות קריה עם כל זה היו חפשייות תמיד לצאת ולבא, והיה גם להן חלק בכל מקרי עירן ועמ'ן כמו ישנאה ממרים הנקראת נביאה שענתה שירה על הים עם כל הנשים אחרי משה ואחרי כל העם. דבורה הסיתה את ברק למרוד ביבין ולפרוק את עלו מעל צוארי בני ישראל וירדה עמו למלחמה, ואחר התשועה ישרה השירה המפוארה אשר היא עוד היום דבר נפלא לכל קוראיה.

הנשים יוצאות ונותנות תהלה לשאול מלך ישראל ולדוד שר צבאו, ומיכל המלכה לא מנעה עצמה לדבר קשות בדוד אף כי הוא היה מלך ישראל. על איש עשה דבר שלא ישר בעיניה בהעלותו את ארון ברית ה' מבית עבד אדום עיר דוד; התעשינה כאלה שפחות כוזיות? האישה החכמה התקועית דברה על לב דוד והשליטתו עם אבישלום, ואישה בחכמתה דברה אל כל העם באבל וזרתו את ראש שבע בן בכרי והשליכוהו ליואב ובכן היה שלום בארץ.

והראיות האלה, ובכללן תפלת חנה, תוכחה אם הנשים בכני ישראל היו נבערות מדעת כהנחת מוציאי דבה רעה עלינו; ואם חנה אישת אלקנה שלא נודע כאחד מחשוכי העם היתה כיכ בקיאה בלשון השיר, מה יש להניח על נשי נביאים מלכים ונריכי עם! שלמה המלך כשדבר בספר משלי על מעלות אישת חיל ומדותיה הטובות, לא דבר על אישת מלך, או על אישת נדיב כי אם על אישת איש איכל לחמו בזעת אפה, מה שמורה על פקודת האשה בעת ההיא בקרב משפחתה, פקודה יקרה ונכבדת עד מאד, ומדבריו יש גם כן להניח שרבו כימיו נשי חיל כזאת, עמדת בעלן ונזר משפחתן, ואחרל מדבר על אוימן לב עתליהו המלכה, ועל תנכורת איבל בעסקי המלכות, ועל גודל יהודית ואסתר אשר הצילו את בני עמ'ן מיד צריהם, ועל נשים רבות המפוארות כאלה, כי אין דעתי להארך.

ובמה שנוגע אל ספרי קבלתנו ומוסרי חכמינו אישים גם כן נכול אל דברי ואביא רק מופתים אחרים המספקים לפי דאות עיני לגלות דעתם כבידור על הענין הזה אם כמצב האישה בכיתה אם בחברה האנושית.

אין בעיני נביאינו וחכמינו וכמו כן בעינינו בכל תולדותינו דבר חשיב ועקרי כיצאת מצרים, שעל ידה היו בני ישראל לגוי וחייבים אנו ליכור הנאולה הזאת

כל ימי חיינו כי האותות והמופתים שנעשו לאבותינו בעת ההיא, היו כל כך נפלאים ונוראים, שאמרו ראתה שפחה כאור השכינה בים ובמתן תורה מה שלא ראה יחזקאל (ספר החסידים סימן רל"ג—ל"ד), וגם יום השבת אשר הוא אית בנינו ובין אלהינו וכן כל שאר מועדינו וזכר ליציאת מצרים הם, ועם כל זה אמרו רבותינו (מדרש שמות פרק א) הדורות נגאלו בשביל נשים צדקניות. אחר הגאולה נתגלה הקב"ה לאבותינו על הר סיני ואמרו רבותינו על זה (פרקי דרבי אליעזר סימן מ"א) אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לבנות ישראל אם רוצות לקבל את התורה, שדרכם של אנשים הולכים אחר דעתן של נשים. כתוב בתלמוד בבלי (ברכות י"ז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיחין הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בוטחות האונה אמרתי (ישעיה ל"ב ס'); וכתוב גם כן (חולין דף פ"ד ע"ב) לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו, וילבש ויתכסה ממה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו; היתכן לומר שיכבד אשתו יותר ממה שיש לו אם היתה נחשבת כשפחה או ככלי בית? ולא עוד אלא שפעמים רבות חשבו באיזה אופן גם מדות ישכליות באישה יותר מעולות מבאיש. וכן מצינו בבב"ר (פי"ח) ויכן ה' את הצלע, נתן בה כינה יותר מן האישה; עוד כתוב (יבמות ס"ב): האויב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אוסר וידעת כי שלום אהלך; מצינו בסנהדרין (כ"ב ע"א) אין אדם מוצא קורת רוח אלא באשתו ראשונה; כל המגרש את אשתו אפילו מזכה מוריד עליו דמעות; כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאלו חרב בית המקדש בימיו; ומי שמתה אשתו בימיו עולם חשך בערו, ובזכרנו בראשיתנו חסדי אבות שינינו בערנו הלא נזכור עוד היום תמיד ביחד גם חסדי אמותינו הנתונות על מדרגה עצמה עמה? ועוד שלש ראיות אביא מספרי רבותינו על הענין הזה הסכרעיות את ככן ואלו הן: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה (כבא מציעץ ג"ס); וזאת שנית: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא כשביל אשתו (כבא מציעץ ג"ס ע"א); ועוד בה שלישיה: כל יהודי שאין לו אישה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא מזבח בלא תורה בלא חומה בלא שלום ויבמות ס ב); התוכלנה כל הטובות הגדולות האלה לכא לו לאדם משפחה או מכלי בית? ועל זה נאמר ג"כ (כ"ד פי"ז) כל שאין לו אישה אינו אדם שלם שנאמר ויכרך אותם* ויקרא את שמם אדם, שניהם כאחד קרואים אדם.

ועתה אישים קנצי למלין על הענין הזה, כי באמת מה שזכרתי הוא כדאי להעמיד הדבר על בוריו ולהשיב אל לב הקורא אמתת דברי ושקר הנחת אויבינו ומנאצינו, בעוד שגם אם אוסיף אל דברי כהנה וכהנה לא יחדלו מלכזות אותנו ומליחם לאמונתנו ולמנהגינו דברים קשים ומוזויםים מאלה, עד בוא יבא יום ה' אשר בו כדברי הגביא; ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ואז יבואו כלם ויגידו צדקת דתנו, יבושו ויסוגו אחור מחרפתם אשר חרפוננו, וידו כי המוסר הישראלי רב למעלה ראש מכל אשר השגנו בימים האלה עם כל מצערי שלמות חברה האנושית והאהבה והאחוה בין איש לרעהו.

(* ועיין פ"ז מה בכתוב בספר הזהר וילא דף קס"ה ע"א ויכרך לוחם לית ברכתא בריא אלא בלחך להשקמו דכר ומוקבא וכו' ע"ש):

ועם האמונה הזאת בלבי, בשם ה' אלהי ישראל, אספר תהלות אשה אחת אשר היא יקרה לנו משלשה פנים, מצד אמונתנו כי היא ישראלית, מצד עירנו כי היא מילידי טריאסטי, ומצד ספרותנו כי היא משוררת נשגבה וסופרת מהירה אשר בחבוריה הנעימים הוסיפה חן ותפארת ללשונו הקדושה: ממשפחת לוצאטו חמפוארה, אשר ממנה יצאו בין אנשים אחרים אנשי שם, הפילוסוף המפורסם בכל קצוי ארץ לשם לתהלה ולתפארת, המקובל ר' משה חיים לוצאטו (רמח"ל); והמשורר הנשגב אפרים לוצאטו (המכונה פראנז'ק) בעיר הכירה לונדון; משפחה אשר דנו בה לרוב הרופאים המהוללים והמליצים המשובחים כלם בקיאים להשתמש בלה"ק, אשר בה כמה מהם שרו שירים נשגבים; משפחה אשר נתנה לנו את המאור הגדול שר התורה ארי שבחבורה הנשר הגדול שמואל דוד לוצאטו (שד"ל) זלה"ה איש טריאסטי, עמית עמנו ונזר תפארה לקהלתנו, מורה בבית מדרש הרבנים בעיר פאדובא, הספרש, המתרגם, המדקדק, המשורה, היותר נעלה ונשגב בדורנו, מן המשפחה הזאת, משפחת סכולה, יצאה האשה אשר עתה אספר קורותיה בקיצור, הלא היא המשוררת המפוארת רחל לוצאטו אשת יעקב מרפורנו ז"ל ושם אמה ברכה אחות חזקיה לוצאטו אבי שד"ל ז"ל. ביום שמיני של ספח שנת התק"ן נולדה האשה הנפלאה הזאת בעירנו בדרך קורטו מספר תרס"ו (Corso 666) בבית עצמו אשר בו אחר עשר שנים ושלישה חדשים נולד גם בן אחי אמה שד"ל המעותר להאיר בעוצם שכלו כל ענפי החכמה הקדמונית של בני ישראל.

ראשית למדה היה כספרי קודש, כמו שהיא מספרת באגרת איטלקית ששלחה לבן דודה ידידה שד"ל, ומן החכמות החיצוניות לא למדה כי אם מעט מעט, כנראה גם כן מאגרותיה בלשון איטלקי הבלתי חסרות טעיות, וכמו שהיא מגדת על עצמה באגרת הנזכרת למעלה*.)

עד י"ב שנים למדה חמשה חומשי תורה עם דודיה אחי אמה חזקיה ודוד, וכבואה בשנים למדה עם הרב דוד עצמו ספר חובות הלבבות, ועם מלמדים אחרים פירושי רש"י וספר המוסרי מנורת המאור.

בת י"ד שנים התחילה ללמוד תלמוד בבלי עם רב טובהק ושמו כן נדבב מעיר מנטווא, שנתישב כבר מכמה שנים בעירנו, ועמו השלימה מסכת מגילה ולמדה גם כן פרקים אחדים ממסכתות שונות וכל ספר ראשית חכמה; גם עם דודת חזקיה למדה תלמוד בבלי וחכמת החשבון. מימיה לא שקדה על דלתי שום בית הספר

(*) וכמו שהיא לי שהאגרת הזאת הייתה יסוד ספור קורותיה וכל מה שכתבה אז כגון שד"ל ז"ל בלה"ק בקולו ובלחו לר. לודוויג אויגוסט פראנקעל אז כדפיסו בלשון איטלקי במחברת ערו *Sonntagsblätter* Nr. 23 (6. Juni 1847) והוסיף ג"כ הערה איטלקית מאחד מצידי; ומכאן היה היה לפני כחברי המגזז הזה וכן האגרת האיטלקית אשר ממנה ידברתי למעלה ואשר שלח לי ידידי יעקב בן שד"ל; ועני המכתבים האלה וספורי כח רחל הלא הם משיני האמת אשר מהם שאבתי מה שאני מציג עתה לפני קוראי.

וכל מרעיה אספה לה כביתה, מן המלמדים אשר באו שמה ללמד את אחיה יצחק אשר עסק כפרקמטיאר. גם יצחק זה היה בקי לכתוב בלשון הקדש, וזה נראה מן המצבה הנזכרת למעלה אשר כתב לאחותו רחל. גם בבוא לעירונו המצחקת זראנעדריית המפוארה העבריה רחל מארזן צרפת (Madame Rachel) כתב יצחק לוצאטו שיר לכבוד רחל הצרפתית ולכבוד אחותו רחל האישלית שתיהן מהוללות ונזרי כבוד לעמן, מאביה ומדודה למדה ניכר בנעוריה לעשות מלאכת הרש עין על האבנים והיתה להם לעזר במלאכתם; גם מלאכת התפירה ידעה, וכל כנדיה וכנדי אמה ואחותה וכתה עשתה בידה. ואין צורך לומר שהיתה גם כן צופיה הליכות ביתה עם אמה ועם אחותה.

בשנת התק"ם נולד שד"ל ובהיותו בן שמונה שנים הלך עם אביו ואמו ואחורנו (ושמה גם כן רחל) לישבת בבית אחד אשר קנה לו אביו במהר אשתו בדרך פאנדרץ (Pondares) מחוץ לעיר. * ושד"ל הולך בכל יום ויום לבית דודו כי שם היתה אסיפת ספרים עכרים וכתובים ספרי הדקדוק היותר עקריים אשר הניח דוד לוצאטו נחלה לנכדו יצחק אחי רחל.

מן הספרים האלה שאבן שד"ל ורחל מי תורה, והיו יושבים שם ביחד ישעות דבות בכל יום ויום ללמוד לחקור ולפלפל על פישט הפסוקים ועל עניני האמונה במציאות האל, ויחורו. כבר פעמים רבות, ככה מספר שד"ל, פצרה כי בת הדוי להביא לה ספר יקר מאד בעיניה והוא ספר הזהר, ויום אחד בישנת התקע"ז מצאתיו והביאותיו אליה, וכתתה לי את כסף ישכרו אמרה לי: ולך מה אעשה ירדי על כל החרדה אשר חרדת אלי? ואען ואמר לה: אינני שיאל מעמך כי אם שלא תאמיני דבר מכל הכתוב בספר הזה! ותען לי מיד בדברי אליהו אל אלישע כאשר שאל ממנו פי שנים ברוחו אליו: הקשית לישאל: נפש רחל קשורה בנפש כחור אחד ממשפחת מורפורנו ושמו יעקב, וכראשונה לא אבו לתתה לו, ויפצרו בה לבחור לה איש אחר ולא אכתה שמוע, ותכחש לישבת פניה בבית אביה. על הענין הזה כתב לה שד"ל שיר אחר, והיא ענתה לו בשיד אחר, לא כלכך עם החרוזים עצמם, כי גם עם תיבות השיר (רבן ככלן) אישן שלה לה. וישלח שד"ל השיר הזה לבעל כוכבי יצחק (מענדל סטערן), ועל ידו באה רחל לאור העולם; אבל השיר הזה איננו הראשון בחבוריה כי אם המצבה אשר הכינה לעצמה בימי נעוריה ונדפסה ניכר בכוכבי יצחק. על יפי השיר הנל ויקר מליצותיו תמחו כל קוראיו ולא האמינו כי מידי אישה יצא. ומן היום ההוא והלאה נדפסו בכוכבי יצחק כמה מישוריה וממכתביה אשר כלם נכללים בספר הזה. עד כי חרל המכתב העתי ההוא לבאת לאור. אחר זמן נתנו לה הוריה רשות להנשא ליריד נפשה אשר הוכיח ה' לה. והיה זה בחדש אדר שנת התקע"ט; ותשר רחל שירה על כלולותיה, וגם שד"ל

(* הכתיב הזה נהרס ונכחד מחדש בשנת הסת"ו (1877) ובגלונו נזכר: והכנס הכובס פהל סלחמגיני חכוב גדיל וידעו כתב לו פעם אחת דרך לטוק יודעו כלם כי ממנדן — ואל חור ה' על כל הארץ.

אשר היה לו תמיד חלק בכל תולדותיה, שר שיר נאה על המקרה הזה ושניהם
גדפסו ככוכבי יצחק וגם בכנור נעים של שד"ל, חלק ב'.

ולחל שלשה בנים ובת אחת ולהם ולעסקי ביתה קדשה כל עתה ולא
גשאר לה עוד זמן הרבה ללמוד, גם לא היו לה כי אם ספרים מועטים ובהם הגתה
בלילה אחרי השליטה את כל עסקי ביתה ובניה ישינים. אישה לא מצא ענב
בלמודיה ובהכוריה כי אם בסחורתה, וכל אשר בקוש ממנה עשתה לו; ותשם כל
מנמתה למסח ולרבות את בניה אשר היו סגולתה; ויהי בבואם בימים ויעסקו
שלשתם בסחורה כאביהם, ולא אבו לקחת להם אישה, וגם בתה לא ידיתה לאיש,
גם ספרה כי בת רחל, כי כאשר גדלו אחיה וגדלו גם כן, עסקי הבית, כי לא היה
להם ענד ושפחה, לא היה פנאי לאמה לעסוק בלמודיה, כי אם בראשי חדשים,
בי בהם לא היתה עושה מלאכת מחט, וכשלא יכלה לישן ותדר שנתה מעיניה,
קמה בעוד לילה ממטתה, ותכתוב איזה טורים לבלתי שכחם, ותוסף רחל לחבר על
דרך זה ולהוציא לאור מעת לעת שיר משיריה אשר שלחה תמיד לשד"ל ואשר
מצאו חן בעיני כל לומדי שפת עבר אשר באיטליה ואשכנז ורבים מהם שרו שירים
גשגבים לכבודה, ויהי כראות בעלה כי שם אשתו נודע בשערים וכי קמו משוררים
ויאשרוהו סופרים ואנשי שם ויהללוהו על חכמת מליצותיה ויקרן ועל יפי שיריה,
ותגדל גם כן בעיניו ובעיני בניו אשר גם המה לא הכירו גדול ערכה ורוב סחרת
היוב מסחר כסף.

אבל אהבת יצחק וחשיבותו לאחותו גדלו עד מאד כאשר אמרת, ונכרות
מן השיר הנזכר למעלה אשר שר לכבודה, ומן המעבה שכתב לה, ושלא אבתה
אחותו לקבל כי חשבתה לפניו משורת זכותיה, אף על פי שכל הכתוב בה אמת,
כי בידה אשר בתנו שירים נחמדים, תפרה המלבושים הבלואים לבני משפחתה,
ישפפה גם כן נמים עליותיה; אך הראיה הזוטר ברוחה וגדולה על חכמתה ועל כל
מדותיה הטובות היא השיבות שד"ל ואהבתו לה הנכרות מכל אגרותיו אליה, ומן
הדרך, דרך פאר וכבוד, אשר הוא מדבר עליה בכל מכתביו, כן בספרו לה על ספר
תולדות יצחק, והוא אסיפת שירי זקנה ליצחק לוצאמו רופא מוכרק ומשורר
מהולל, שנתן החכם יצחק ריביו מעיר גוריצ'א לאיש אחד מארץ פולין
אשר השב להדפיס, ושלה אותו לשד"ל למען יבאר לו מאמרים אחדים בלתי
גכוחים וברורים בעיניו, כתב לרחל: "אם תוכלי לעזורי במלאכת זאת אני אשלם
תודות לך, וגם תעשי נחת רוח לנפש הרופא, ואהללה שמך אשר כבר זכרתי לשוב
בתולדות המחבר אשר שלחתי לכן פולין ההוא, וגם באגרת אחרת אשר שלח
אח"כ ללעטערים, שד"ל מדבר על איזה מאמר שירי בלתי בחר אשר עליו נתוכח
עם בת דודתו, ושלה לה מנחת שיר על העור אשר היה לו מאתה, פעם אחת
הלך אליה החכם המשורר יוסף אל מנצי מפאדובה, שבשני חייו האחרונים
גתישב במריאסטי ונתעכב פעמים רבות אצלה וידבר עמה בשם שד"ל על מאמר
מסוכסך משירי זקנה הגל, ובלכתו מעמה אחרי ששעו את דעתה על הענין ההוא,
שלם תודות לה ואמר "דביש וחלב תחת לשונך", ובעוד שאנשים גדולים מפוארים

ובניהם שד"ל, אלמנצי, סמערן, לאנגבאנק, יוסף ורפאל הלוי, גאלד, פראזניט
וכמותם רבים היו מספרים תהלותיה וכותבים לה ושרים שירים לכבודה, היא יושבה
בצניעותה, בין קירות ביתה לא בקשה שום כבוד, ועל כל מרותיה עמדה ענוה,
ובכל מכתביה קראה את עצמה בשם רִמָּה (ר"ת רחל מרפורגו הקמנה). תאותה
היותר עזה כסוף ימיה היתה ללכת כאחת השפחות עם השר מונטיפיורי לירושלים
עיר הקדוש, ללכות שם את שאר ימי חייה, ועינה תמיד מיהלות לראות הגאולה
ובנין בית הבחירה, ועל כן חיבתה תמיד חיבת רבים על הפסקים הרומזים את
המקרים האלה. יצאת ה' היא אוצרה ואמונתה סגולתה, ותאהב את בני עמה בכל

בהיותה בת שבעים וחמש שנים נתעלפה פתע פתאום ולא יכלה עוד
להשתמש בכל אבריה, ובלי התרעם על גור דינה כלה יסירה וסבלה אותם ברצון
המעיד חוקת אמונתה בצדקת האל יתברך ובתמימות פעלו, והיה אחרי חליה
כאשר הלכה פעם ראשונה לבה"כ לשלם תודות לאל על כי האריך עוד ימיה,
ותכתוב לה את מכתב לחזקיהו לקראו לפני ה', ומכתביה נכרת חולשת ידה,
וחבוריה האחרונים אשר כתבה אחר כך נקראים בקושי: שירה האחרון הוא קינה על
מות מורינו ורבנו כמוהר"ר מרדכי בר כמוהר"ר פנחס אישכנזי הוי"ש על כסא ההוראה
בעירנו, שנקרא אל על בחדש מכת ישנת התר"ל; ושנתה הרישית אחרי כן חלתה
רחל את חליה וימים אחרים לפני מותה, כאשר הרגישה בעצמה כי קרבו ימיה
למות, התחוקה וישבה על ערש דויה, ותכתוב בידה דבריה האחרונים ותמצאם בספר
זהו, וזה הוא לה שיר התנשמת. אחרי כן התחילה להוסיף עוד דברים אחרים
ותכתוב מלת "אלהי", אך לא היה עוד בה רוח ותחדל לכתוב.

ויהי ביום ו' לחדש אלול שנת התרל"א ביום ד' לסדר ונשמרת מכל דבר
רע, ותמת רחל בת אחת ושמונים שנה; עזבה ארץ תלאויות ותעל למנוחות, ועל
קברה הציבו את המצבה הנ"ל אשר הכינה לעצמה בימי נעוריה; ואחריה מת בעלה
בן פיד שנים כשנת התרל"ה וגם כל שלשת בניהם; הבכור יוסף בעיר וויען ביש'
התרס"ד, השני דוד בשנת התרמ"ה והשלישי יצחק בשנת התרס"ו שניהם כמריאסטן,
ותשאר הבת פנינה (Perla) מהוריה ומאחיה, והיא עתה בת ס"ז שנה וזכרת תמיד
אהבת אמה ושומרת בזכרונה איזה משוריה. ממנה באו לי כל כתבי יד רחל היוצאים
עתה לאור, רבם ככלם פעם ראשונה מאת שנה אחרי הולדה, ואני אספתים
והעתקתי ועשיתי בהם איזה תקונים וסדרתיים לפי סדר השנים שבהן נכתבו.
ואף אם תכונת שירי רחל מרפורגו ומכתביה איננה תמיד ישרה ונכוחה לפי משפטי
השירה מהשבותיה והגיזויה מעולים ורמיזים מאד, והמעלות האלה המציאו להם
חן בעיני כל קוראיהם אף כי יצאו מקלטום אשה, עד כי רבים חשבו כי תחת שם
אשה נחבא איש, ובכואם לעירנו בקשו לראותה ולדעת בכבוד כי פיה המרבר
אליהם; ותמחו על גודל חכמתה וזך שכלה.

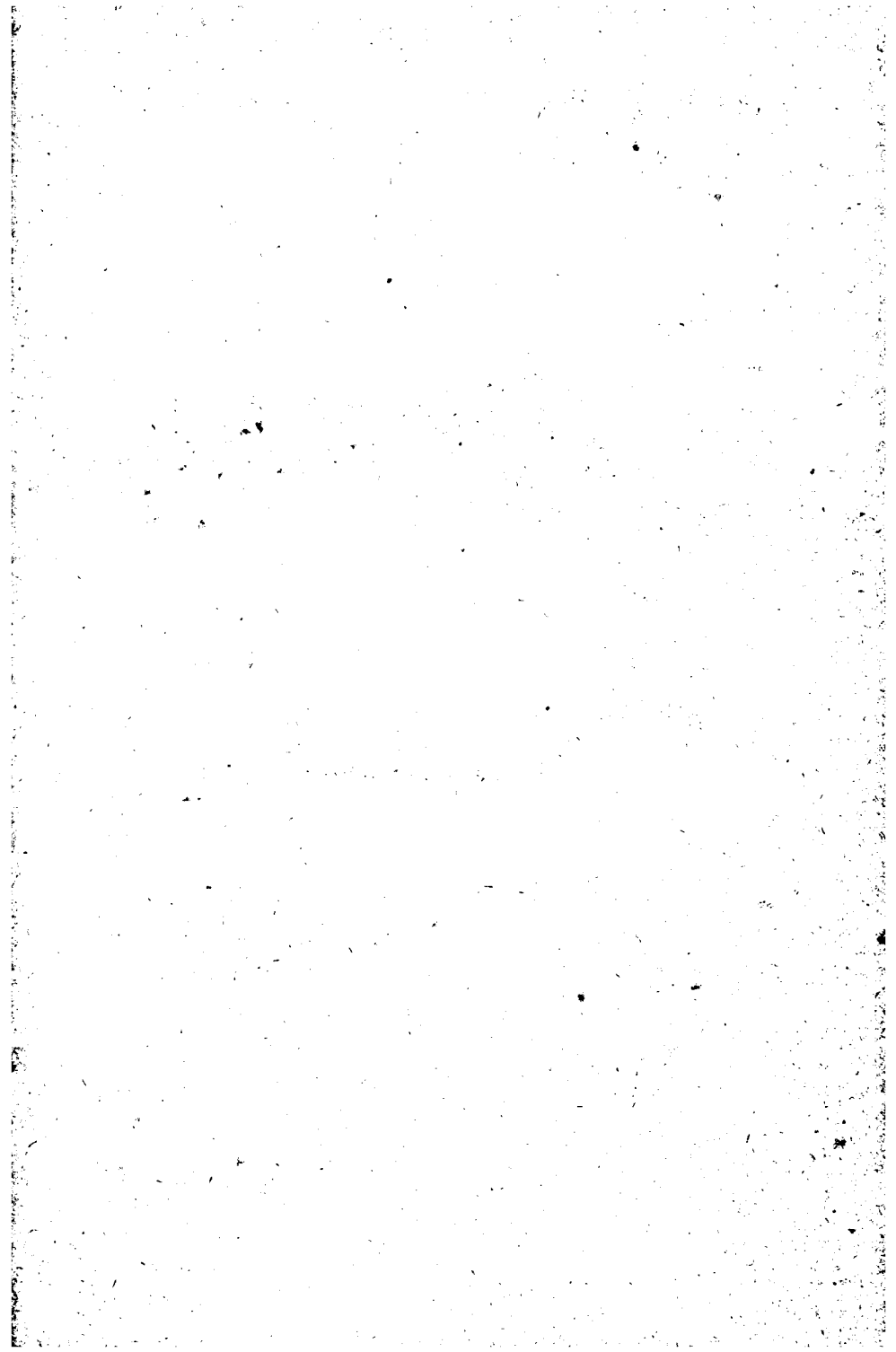
ואנחנו עתה מאת שנה אחרי הולדת האשה המהוללה הזאת ותשע עשרה שנה אחרי מותה, בספרנו את שמה טוב שם משמן טוב לעם נולד, נזכיר מה שנאמר כי לא אלמן ישראל, וגם אם בעת ובעונה הזאת אשה בקיאה לכתוב בלשון הקדש הוא דבר אשר איננו בנמצא, כי גם רוב האנשים עזבו למודו ואין דורש אל כהני שפת עבר, מ"מ נאזור מתנינו ונקומה ונעשה מה שמוטל עלינו בשבילי בחשבנו שמה שכבר נפל או שנוטה ליפול בעה"ת יוכל עוד לקום ולשוב לאיתנו ולהררו הראשון. ועתה נודה לאל בלב שלם ובנפש חסצה שגם ע"י האשה המפוארה הזאת רצה להרבות פאר קהלתנו הקדושה ושם עינינו היקרה אשר כבר השינה מעלה עליונה בתולדות הספרות העברית כארץ מולדת המאור הנדול שמואל דוד לוצאטו זלה"ה ותלמידו שמואל חיים זלמן ז"ל ותלמיד תלמידו מורי אלופי וכתר ראשי משה יצחק אשכנזי הי"ו ואחרים שהוציאו לאור ספרים הרבה והרימו בתוכנו דגל למוד לה"ק ותמכו בו בכל לבכם ובכל נפשם: ישלם ה' פעלם וכמעשי ידיהם ישיב להם וישיב שנות אהלי יעקב במהרה בימינו אכ"ר.

והיה זה מה מריאסטי יע"א בחדש תשרי שנת ה'יחד לכבנו לאהבה וליראה שבין לפ"ג.

המוציא לאור

י צ ח י ק

ס"מ.

Prefazione dell' editore

con cenni biografici dell' autrice.

Fra le tante false asserzioni sostenute dai nostri detrattori con mal animo e senza conoscenza di causa contro la legislazione giudaica e i costumi degl' Israeliti, havvi pur quella che la donna ebrea fu sempre sprezzata e tenuta a vile come una schiava, anzi considerata nè più nè meno che una suppellettile domestica, e che il Cristianesimo soltanto migliorò le condizioni della donna collocandola all' altezza dell' uomo e liberandola dal giogo che fino allora le gravava sul collo. Eppure tutto ciò è onninamente falso; imperocchè pur ammettendo che presso gli antichi Ebrei la donna non fosse parificata del tutto all' uomo, ciò che del resto non si è verificato ancora ai giorni nostri, nemmeno presso quelle nazioni che sono maggiormente progredite nella via dell' incivilimento, e che non avverrà mai, perchè essendo diverse in parte le attitudini dell' uomo da quelle della donna, diverso è pure anche il loro ufficio in società, tuttavia verun fatto storico, verun passo dei nostri vetusti libri sia biblici che tradizionali, autorizza a sostenere un tale asserto. A chi anzi imparzialmente ne svolga le eterne pagine, risulterà patentemente il contrario, e facile gli sarà persuadersi che verun ostacolo impediva alla donna israelita, non solo di essere sempre tra le domestiche pareti il perno della famiglia, la regina

della casa, ma nemmeno di conseguire i più alti gradi sociali, e di giungere più che al trono, alla profezia, considerata il punto culminante della virtù e del sapere. E s' io volessi accingermi a dimostrare la verità di questo mio asserto con prove numerose ed irrefragabili, tolte in parte alla nostra storia nazionale, in parte ai libri dei nostri profeti e dottori, non v' ha dubbio che il materiale raccolto formerebbe un volume di gran mole; ma non è questa la mia intenzione. Se non che dovendo celebrare nella prefazione di questo libro la vita e le lodi di una donna timorata di Dio, saggia e virtuosissima, degna altresì di essere annoverata tra gli autori e poeti ebraici più illustri del nostro secolo, non ho saputo esimermi dall' addurre qui alcuni fatti e detti a parer mio sufficienti a dimostrare l' erroneità di quanto asseriscono i nostri detrattori.

Ed in primo luogo mi permetterò di osservare che la Scrittura già nelle sue prime pagine, afferma la dignità della donna, pari a quella dell' uomo, là dove mette in bocca ad Adamo le parole: Questa finalmente è osso delle mie ossa e carne della mia carne, questa deve chiamarsi donna [Iscia] perchè fu tratta da uomo [Isc]. Infatti parlando il sacro testo poco appresso del matrimonio soggiunge, che uomo e donna devono formare una sola carne. Si può esigere mai una più ampia ed esplicita affermazione di eguaglianza?

Ed invero, benchè la legge non proibisca agl' Israeliti la poligamia ch' era in uso presso tutti gli altri popoli che li circondavano, pure i più prendevano una moglie sola, conforme a quanto è detto nella Genesi nel testo succitato: E l' uomo si unirà a sua moglie e formeranno una carne sola; si noti che il testo dice a sua moglie e non già alle sue mogli. Dalla narrazione biblica risulta che il primo a sposare due mogli fu Lemech, e benchè il narratore non glielo attribuisca a colpa, pure pensando che l' esempio esercita sull' uomo un influsso ben più potente che le ammonizioni ed i consigli, ei narra le sofferenze causate a Lemech dal suo

doppio connubio, e cerca di persuadere così il lettore che non deve lasciarsi indurre a tal passo chi vuole che la pace alberghi nella sua casa. Infatti anche l' Ecclesiaste predica: E godi la vita con la donna che ti scegliesti“ perchè la vita del poligamo non merita certo questo nome.

Solo quando la prima moglie era sterile, allora il marito si riteneva autorizzato a prendersene un' altra come si vede da Abramo, da Elcanà e da altri. Isacco non ebbe che una moglie sola; ed anche Giacobbe avrebbe sposato soltanto Rachele, se Labano col suo inganno non lo avesse indotto a sposare Lia e se ambedue non lo persuadevano poi a sposare anche le loro ancelle.

Alcuni re soltanto, contro il comando esplicito della Bibbia: „Non si prenderà molte donne“ avevano più mogli, come si vede di Davide e di Salomone; nulla però autorizza ad ammettere che anche tutti gli altri re d' Israele e di Giuda avessero più mogli; anzi non pochi indizi vi sarebbero per ammettere il contrario. Così non troviamo esempio di poligamia tra i sommi sacerdoti e i profeti di cui parlano le storie.

Da tutto ciò emerge chiaramente che la monogamia non è punto un portato del Cristianesimo, ma era stata annunciata dalla Bibbia e praticata migliaia d' anni prima come risulta dai testi e dagli esempi suaccennati.

Gli stessi nostri patriarchi ci danno luminoso esempio del dovere del marito di rispettare la moglie, e di fare il piacer suo; infatti noi vediamo il patriarca Abramo esaudire il desiderio di Sara, sia quand' ella lo persuade a sposare Agar, sia quando più tardi insiste perchè l' allontani da sè insieme al figliuolo, e Dio gl' impone: Fa quanto Sara ti suggerisce. Allorchè il patriarca Giacobbe si decide a deludere il suocero che l' aveva ingannato dieci volte, ed a ritornarsene in patria senza avvertirnelo, non impone già con violenza a Lia ed a Rachele di obbedirgli e di seguirlo, benchè Dio gli avesse detto: Abbandona questa terra e torna alla tua patria,

ma si consiglia con loro prima di mettere in esecuzione il suo progetto, domanda loro se esso apparisce giustificato ai loro occhi, e soltanto quand' elleno dichiararono di essere d' accordo e di approvare il suo divisamento, egli prese le mogli, i figli e le robe sue e si mise in viaggio. E benchè non amasse Lia quanto la sua diletta Rachele, pure la seppellì nella grotta di Machpelà, presso ai padri suoi, e scongiurò Giuseppe a seppellirlo presso di lei dicendogli: „Colà ho sepolto anche Lia.“

Giuda sentite le ragioni di Tamar non esita a riconoscere il proprio torto e dichiara apertamente: „Ella fu più giusta di me.“

Dio impose nel Decalogo ai figli di onorare padre e madre e ripete altrove il comando: „Ciascuno deve temere la madre sua e il padre suo.“ Da ciò emerge che a padre e madre è conferita la stessa autorità e dignità e che anche il marito deve rispettare la moglie, chè se così non fosse, come potrebbero i figli onorare la madre loro e rispettarla, vedendola avvilita e sprezzata dal padre? Non è già in questi comandamenti chiaramente delineata la posizione della donna, sia rispetto al marito, sia rispetto agli altri membri della famiglia? * Ed è questa a parer mio altresì la ragione per cui nel quarto comandamento, dove si parla dell' osservanza del Sabato, il testo nomina bensì il figlio e la figlia, lo schiavo, la schiava e il forastiero, tutti insomma quegl' individui che dipendono dal capo di famiglia, ma non fa cenno della moglie, che considerata indipendente, è compresa implicitamente nella parola tu, che viene a significare: t u, u o m o o d o n n a.

Rispetto poi al trattamento che il marito deve alla moglie, noi vediamo ciò che la legge imperativamente prescrive riguardo alla donna fatta prigioniera in battaglia e rispetto alle due mogli amata l' una e odiata l'altra.

* „Anche l' illustre Grätz nella celebre sua Storia degl' Israeliti“ dice: Chi rispetto alla posizione sociale della donna, volesse gettare gl' Israeliti in una stessa caldaia con gli altri popoli orientali, commetterebbe un grossolano errore.“

E se alla concubina la legge accorda il diritto di vitto, vestito e coabitazione (Esodo XXI, 10), quanto più non saranno stati riconosciuti questi ed altri diritti ancora alla legittima moglie?

Dalla narrazione poi della nascita di Sansone si vede chiaramente se Manoach considerasse la moglie come una suppellettile domestica.

Così pure non erano costrette le donne ebreë a starsene rinchiusa in casa quali prigioniere; imperocchè sebbene non fossero stimate quelle che spesso uscivano nelle vie e sulle piazze per mescolarsi agli uomini, pure le donne in Israele potevano uscir sempre liberamente di casa e prender parte a tutti gli avvenimenti importanti che riguardavano la loro nazione. Infatti Miriam sorella di Mosè e di Aronne, detta la profetessa, intona con le altre donne in riva all' Eritreo il ritornello alla cantica sublime di Mosè e tutto il popolo l' accompagna in coro. Una donna coraggiosa uccide Achimelecco e libera così la patria da un esoso tiranno. Debora persuade Barak a ribellarsi al re di Hazor ed a scuotere il giogo di lui dal collo degl' Israeliti, scende in capo all' esercito sul campo di battaglia, e, conseguita la vittoria, intona una cantica sublime che forma oggi ancora l' ammirazione di quanti la leggono, ed è uno dei tanti gloriosi monumenti della nostra vetusta poesia.

Le donne escono a cantare le lodi di Saule e di Davide suo generalissimo e Micol moglie a quest' ultimo gli rinfaccia più tardi apertamente il contegno che a lei pareva poco dignitoso da lui tenuto in publico, quando fece trasportare l' arca santa dalla casa di Obed-Edom a Gerusalemme. Avrebbe ella potuto arrischiarsi di parlare siffattamente al re, se fosse stata tenuta da lui in conto di schiava?

La donna saggia di Tecoagn parla al cuore di Davide e lo fa rappatumare col figlio Assalonne; la donna saggia di Avel persuade il popolo a tagliare la testa al ribelle Schevagn ben Bichri, e gettatala fuori dalle mura a Gioabbo capo dell' esercito, fa sì che

questi levi l'assedio e ponga fine alla guerra civile.

E questi esempi, e più particolarmente la sublime orazione di Anna madre di Samuele ci mostrano se le donne israelite fossero tenute nell'ignoranza come pretenderebbero di sostenere i nostri detrattori. E se la moglie di Elkanà che altro non era se non un semplice ed oscuro cittadino, sapeva servirsi di un linguaggio sì altamente poetico, che non lice supporre delle mogli dei profeti, dei re e degli altri più illustri del popolo?

Quando re Salomone nell'aureo libro dei Proverbi descrive in modo insuperabile i pregi della donna di virtù, non parla ei già della moglie di un re, ma bensì di quella di un uomo che vive del frutto de' suoi sudori, e quella splendidissima descrizione ci mostra appunto quale fosse l'ufficio della madre di famiglia in Israele, ufficio di somma importanza ed altamente onorifico. Noi possiamo inferirne altresì con certezza, che ai tempi del re sapiente non fosse raro l'esempio di tali donne di virtù serto di gloria ai loro mariti ed alle loro famiglie.

E tralascero di parlare dell'energia della regina Atalia, dell'ingerenza esercitata da Gezabele nelle faccende del regno, di Ester e di Giuditta che furono le salvatrici del loro popolo e di mill'altre donne illustri dei tempi biblici e postbiblici, non essendo mia intenzione di estendermi troppo.

E per ciò che si riferisce ai nostri libri tradizionali, ed alle dottrine dei nostri Rabbini, mi limiterò a citare alcuni assiomi soltanto, sufficienti a parer mio a far conoscere con certezza la loro opinione rispetto alla posizione della donna nella famiglia e nella società.

Non havvi in tutta la nostra storia un avvenimento di maggiore importanza agli occhi dei nostri Profeti e Dottori che l'uscita dall'Egitto, per la quale gl'Israeliti diventarono nazione, ed è perciò dover nostro di rammentare ogni giorno questa redenzione. Infatti anche il Sabbath ch'è un segno del patto stretto da Dio con Israele, e così pure tutte le altre nostre feste solenni hanno lo scopo precipuo di ricordarci l'uscita dall'Egitto

ed in quell' epoca furono operati da Dio sì grandi e numerosi miracoli, che dissero i nostri Dottori: (Sefer achasidim 233 — 234) Furono più grandiose le manifestazioni della potenza di Dio vedute dalla schiava più vile sul Mar Rosso e alle falde del Sinai che le visioni meravigliose di Ezechiello. Ebbene, tuttavia insegnano i nostri Rabbini: Non si compì la redenzione dei padri nostri che esclusivamente per i grandi meriti delle donne virtuose (Medrasch Scemot, Cap. I). Usciti gl' Israeliti dall' Egitto, Dio si manifestò al popol suo in vetta all' Orebbo, e dissero su ciò i nostri Dottori: Quando Dio volle rivelare la sua legge, diss' egli a Mosè: Va a consultare prima le figlie d'Israele se vogliono ricevere la mia legge, perchè è naturale che gli uomini si regolino secondo l' opinione delle donne (Pirkè de Rabbi Eliezer, cap. 41). Sta scritto nel Talmud babilonese (Berahod, 17, a): La promessa che Dio fece alle donne è maggiore di quella fatta agli uomini, giusta il testo che dice: Donne tranquille alzatevi, udite la mia voce; femmine che vivete fiduciose ascoltate il mio dire (Isaia 32, v. 9). Lo stesso volume insegna altresì: L'uomo spenda per mangiare e bere meno di quanto comporta il suo stato, si vesta a misura delle sue forze, e faccia onore a sua moglie ed ai suoi figli al di là di quanto gli permettono i suoi mezzi (Hholin, 84, b). Sarebbe logico d' imporre all' uomo di fare più di quanto sta in suo potere per onorare sua moglie, se questa fosse stata considerata come una schiava o come un mobile di casa. È detto altresì nello stesso Talmud (Jevamod, 62): Chi ama la propria moglie come sè stesso e la rispetta più di sè stesso, di lui dice il testo: E conoscerai che la pace alberga nella tua tenda.

Ma persino le attitudini spirituali della donna furono considerate dai nostri Dottori per certi rispetti superiori a quelle dell' uomo; così troviamo nel Medrasch (Berescid rabbà, Perek 18): Perchè nella narrazione della creazione della donna fu adoperato il verbo *b a n à* fabbricare? Perchè i due suoni fondamentali di esso appartengono altresì al verbo *b i n* intelligere, e si volle con

ciò indicare che Dio accordò alla donna acutezza di mente maggiore che all' uomo.

Troviamo pure in Sanhedrin (22 a): L' uomo non può trovare vero conforto che nella propria prima moglie, e quando il marito fa divorzio dalla moglie, persino gli altari versano lagrime. Chi perde la prima moglie, è come se avesse assistito alla distruzione del sacro Tempio, vale a dire alla più grave delle sventure e quando il marito seppellisce la propria moglie il mondo perde per lui ogni splendore.

Ed allorchè nellé nostre preci invochiamo da Dio che le grandi virtù dei padri siano di usbergo a noi loro figliuoli, non ricordiamo noi forse anche i meriti delle madri d' Israele collocandole così ad uno stesso livello con quelli?

Ma ancora tre soli passi io citerò dai libri dei nostri Dottori, di tale importanza da superare tutti gli altri e sono: Badi l' uomo assai scrupolosamente di non far torto alla propria moglie, perchè come sono pronte le lagrime della donna oppressa, così è pronta la punizione di Dio sopra chi gliele fa versare (Bavà mezignà 59a). Sia ognuno assai guardingo nell' usare ogni maggior rispetto a sua moglie, perchè la benedizione di Dio non posa sopra la sua casa che per merito di lei (Bavà mezignà 59a). E finalmente: Ogni Israelita che non ha moglie, si trova senza gioia, senza benedizione, senza felicità, senza religione, senza difesa, senza pace (Jevamod, 62). Infatti un uomo celibe non è un essere completo, perchè dice il testo: E Dio benedisse quelli e li chiamò Adam; soltanto uomo e donna uniti meritano il nome di Adam, perchè si completano a vicenda (Berescid rabbà, Perek 17).*

E potrebbero tante e sì eccelse prerogative essere attribuite ad una spregevole schiava?

Ed ora metterò fine al mio dire intorno a questo argomento, dacchè invero, quanto sono venuto fin qui ac-

* Vedi ciò che dice il Zoar (Vaiezè pag. 165a). La benedizione di Dio non posa che sull' uomo accompagnato alla donna.

cennando basta a persuadere il lettore della verità del mio asserto; mentre i calunniatori nostri nella loro cieca parzialità, non si lascerebbero convincere nemmeno se il numero delle prove fosse centuplo, nè cesseranno mai di sprezzarci e di attribuire alla nostra fede e ai nostri costumi difetti ancor più spregevoli di questo, finchè verrà giorno in cui, conforme alla parola di Dio: la terra sarà piena della conoscenza del Signore come l'acqua copre il mare, ed allora conosceranno tutti l'equità delle nostre leggi, si vergogneranno di averci vilipesi, e converranno che la morale israelitica è di gran lunga superiore a quella praticata fino allora anche dalle nazioni più incivilite, non ostante il progresso della vita sociale e la fratellanza e l'amore che con tanta ostentazione si vanno predicando fra gli uomini.

E con quest'intima convinzione nell'anima, in nome del Dio d'Israele, io narrerò le lodi di una donna cara a noi per tre ragioni; per la nostra fede, perchè ella è israelita; per la nostra patria, perchè ella è triestina, e per la nostra letteratura, perchè ella è una poetessa distinta, una scrittrice abilissima che con le geniali sue composizioni, aggiunse grazia e bellezza alla santa nostra lingua.

Dall'illustre famiglia Luzzatto, da cui tra altri uomini grandi, uscì il celebre Moscé Haim, filosofo cabbalista di fama mondiale ed il famoso poeta Efraim (detto Franzin) di Londra; famiglia nella quale si contano in gran numero i medici distinti, gli avvocati illustri, tutti pratici della lingua santa, in cui molti tra loro scrissero cantici e poesie di sublime bellezza, famiglia la quale ci diede quel grande luminare, quel celebre scrittore che fu Samuel David Luzzatto (Sciadal) di b. m. nato nel 1800 a Trieste, onore del nostro popolo e corona di gloria alla nostra Comunità, professore del Collegio rabbinico di Padova, il più insigne filosofo, esegeta, traduttore, grammatico e poeta ebraico del nostro secolo, da questa famiglia veramente a Dio prediletta, nasceva la donna di cui narrerò qui in breve

la vita, la poetessa Rachele Luzzatto di b. m. moglie di Giacobbe Morpurgo, la cui madre Benetta (Berahà) era sorella di Ezechia padre di Sciadal. Nell'ottavo giorno di Pasqua dell'anno 5550 (1790) nacque questa illustre donna nella città nostra in Via del Corso No 666, nella casa stessa in cui 10 anni e 3 mesi dopo vedeva la luce il figlio del fratello di sua madre, quello Sciadal destinato ad irradiare con la meravigliosa sua intelligenza tutti i campi dell'antica israelitica sapienza.

Come si rileva da una lettera italiana scritta dalla Rachele al cugino Sciadal a lei carissimo, il principale suo studio fu di materia ebraica, mentre delle materie civili non istudiò che poco, come appare appunto dalle sue lettere italiane piuttosto scorrette, e da quanto narra essa stessa nella lettera suaccennata.*

Fino ai 12 anni studiò il Pentateuco coi due suoi zii materni Ezechia e Davide, e fatta più adulta, studiò con lo stesso zio Davide il celebre libro filosofico del Behai Hhovah Alevavod (Doveri dei cuori), e con altri maestri il commento di Rascì e il libro morale Menoradamaor (il candelabro illuminante). A 14 anni cominciò a studiare il Talmud babilonese col maestro Ben-Nadiv mantovano, fissatosi molti anni prima nella città nostra, e con lui passò tutto il Trattato Meghilà, vari squarci di altri Trattati diversi e tutto il libro morale in gran parte caballistico Rescid Hhohhmà (La primizia di ogni sapienza). Anche con lo zio Ezechia studiò Talmud e Aritmetica. La Rachele non frequentò mai veruna scuola e le sue cognizioni se le procurò tutte in casa dai maestri che venivano ad istruirvi il suo fratello

* Questa lettera formò probabilmente la base di un cenno biografico di Rachele Morpurgo che Sciadal inviò al Dr. Lodovico Augusto Frankel il quale, con qualche aggiunta, lo pubblicò in tedesco nel No 23 del periodico Sonntagsblätter (6 Giugno 1847) insieme alla traduzione tedesca in versi di una delle sue poesie. Questa breve biografia e la lettera surricordata inviatami dall'egregio amico mio Dr. Isaia figlio di Sciadal, mi stavano davanti quando composi questa introduzione, e questi due documenti e le comunicazioni verbali avute dalla figlia di Rachele sono le fonti attendibili da cui attinsi le notizie che qui comunico al lettore.

Isacco che poi si dedicò al commercio. Anche questi era pratico nel maneggio della lingua sacra come apparisce dall'epitaffio da lui scritto per la sorella Rachele, di cui si farà cenno dopo. Anche quando venne a Trieste la celebre tragica francese ebrea Madame Rachel, fu composta da Isacco Luzzatto una poesia ebraica in onore della Rachele francese e della Rachele italiana ambedue onore e gloria della loro nazione. Dal padre e dallo zio Ezechia ell' aveva imparato altresì in gioventù a lavorare al tornio e li aiutava amendue nell' esecuzione delle commissioni che ricevevano. Aveva imparato anche a far la sarta ed i vestiti suoi, quelli della madre e della sorella e più tardi quelli della figlia, furono quasi sempre opera sua, e s' intende che con la madre e con la sorella accudiva alle faccende domestiche. Nell' anno 5560 (1800) nacque Sciadal ed 8 anni dopo egli andò coi genitori e con la sorella pure denominata Rachele, ad abitare fuori di città in via Pondares, in una casetta che il padre suo s' era fatto fabbricare sopra un fondo comperato coi denari della dote della moglie.* Sciadal però si recava ogni dì in casa degli zii ov' era una raccolta di libri ebraici tra cui le più importanti grammatiche, lasciata in eredità dallo zio David al nipote Isacco fratello di Rachele. A questi libri attinsero Sciadal e Rachele gran parte delle loro cognizioni, e i due cugini se ne stavano insieme ogni dì per ore ed ore a studiare, a ricercare, a discutere intorno al significato letterale dei testi, come pure intorno alla fede nell' esistenza di Dio e nella sua unità! „Già più volte, così narra Sciadal, mia cugina mi stimolava a recarle un libro agli occhi suoi preziosissimo il *Zo ar* (*Luce*, libro fondamentale della scienza cabbalistica) ed un giorno del 5577 (1817) lo trovai e glielo portai ed ella porgendomene il prezzo mi disse: E a te, mio diletto, che farò io per tutto il disturbo che ti sei preso per me? Ed io le risposi: Io ti domando soltanto di non prestare veruna fede a quanto è conte-

* Questa casa fu atterrata e riedificata, ma non appartiene più alla famiglia Luzzatto.

nuto in questo libro. „Grave cosa domandasti“ mi rispos' ella tosto in ebraico con le testuali parole pronunciate dal profeta Elia quando Eliseo gli chiese parte doppia del suo spirito.

E Rachele s' era innamorata di un giovane di famiglia Morpurgo per nome Giacomo e dapprincipio non volevano accordargliela e la stimolavano a fare un' altra scelta, ma ella non volle saperne, preferendo di rimanere nubile. Su questo proposito Sciadal le scrisse una poesia a cui ella rispose con un' altra, adoperando le stesse rime non solo, ma persino gli stessi vocaboli di quella a lei pervenuta.

Sciadal mandò questa poesia al Signor Mendel Stern redattore del periodico ebraico mensile Kochebè Izchak (Stelle di Isacco) il quale la pubblicò e per tal guisa la Rachele venne alla luce del mondo. Ma non è questa poesia il primo suo componimento, tale è l' epitaffio ch' ella preparò a sè stessa nella sua giovinezza e che fu scolpito sulla sua lapide; anch' esso fu pubblicato nel Kochebè Izchak. La bellezza della poesia suaccennata e la elevatezza de' suoi concetti, stupirono quanti la lesse- ro che non la volevano credere composta da una donna, e d' allora in poi furono stampate nel Kochebè Izchak parecchie sue poesie e lettere finchè la pubblicazione di quel periodico cessò. Tali poesie e lettere sono esse pure contenute in questo volume. Dopo qualche tempo i genitori le accordarono finalmente il permesso di sposare il giovane amato dal suo cuore, che Dio le aveva destinato, e ciò avvenne nel mese di Adar del 5579, e la Rachele compose una poesia per le sue nozze. Anche Sciadal, che prendeva viva parte a tutto quanto la riguardava, compose una poesia per questa circostanza ed ambidue questi componimenti videro la luce nel Kochebè Izchak.

La Rachele ebbe 4 figli, tre maschi ed una femmina, ed a loro ed alle sue faccende domestiche dedicava tutto il suo tempo e quindi poco gliene rimaneva per studiare; ella non aveva più che pochi libri, sui quali meditava di notte dopo aver finito le faccende domestiche quando i

figliuoli dormivano. Il marito non trovava piacere negli studi e nei componimenti di lei, e non se ne dava alcun pensiero dedito com'era alla mercatura; ella cercava di fare tutto quanto potesse riuscirgli piacevole ed il suo scopo principale era quello di allevare e di educare bene i suoi figli, ch'erano il suo tesoro; e fatti adulti, i tre maschi si dedicarono al commercio e non vollero prender moglie; anche la figlia rimase nubile. Questa mi narrò che quando s'erano fatti grandi i fratelli, e s'erano anche accresciute le faccende domestiche, siccome non tenevano servitù, la madre non poteva occuparsi di studio che nei giorni di Novilunio in cui non cuciva, e quando non poteva dormire, perchè a volte pativa di insonnia, scendeva di notte dal letto a scrivere i versi che componeva per non dimenticarli. A questo modo la Rachele continuò a poetare e di quando in quando a pubblicare alcune delle sue poesie, che mandava sempre prima a Sciadal e che incontravano il favore di tutti i semitisti d'Italia e di Germania, e molti tra loro pubblicarono belle poesie in suo onore. Quando il marito si persuase della fama che godeva sua moglie tra i letterati israeliti, che i poeti la lodavano e gli scrittori la celebravano per gli elevati suoi concetti e per la bellezza dei suoi componimenti poetici, ella crebbe agli occhi di lui e de' figli che prima non apprezzavano abbastanza il grande suo valore, di gran lunga superiore a quello dell'argento e dell'oro.

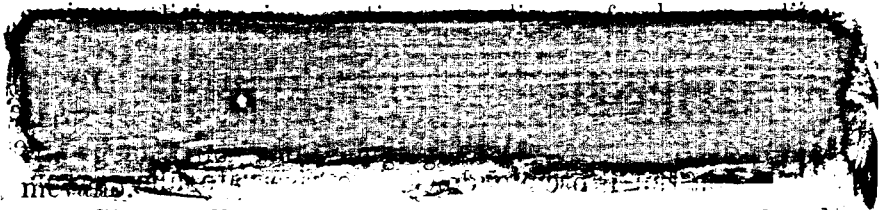
L'amore invece e la stima di Isacco Luzzatto per la sorella erano come già dissi, grandi assai, e si rivelano nel cantico summentovato e nell'epitaffio da lui dedicato; quest'ultimo non fu però accolto da lei, perchè, come scrisse ella stessa in calce al foglio, lo considerava superiore al suo merito, quantunque ciò che in esso è detto sia vero, perchè quelle stesse sue mani che scrivevano versi pregevolissimi, rattoppavano le biancherie vecchie per le persone di famiglia e sciacquavano persino i pagamenti delle stanze di casa sua. Ma la prova più grande e splendida del suo sapere e della sua virtù è la stima

che aveva di lei l' illustre Sciadal e l' amore ch' ei le portava, sentimenti che si manifestano nelle sue lettere a lei e nel modo distinto ed onorevolissimo con cui parla di lei in tutti i suoi scritti. Così narrando a lei del libro *T e l e d o d I z c h a k* (Generazioni d' Isacco) ch' è una raccolta delle poesie ebraiche del nonno di lei e zio del padre di Sciadal, Isac Luzzatto medico illustre e poeta distinto, libro che il celebre Isacco Reggio di Gorizia aveva dato perchè lo stampasse ad un Polacco che poi lo mandò a Sciadal affinché gliene spiegasse alcuni passi che a lui sembravano oscuri e confusi, Sciadal scriveva a Rachele: „Se potete aiutarmi mi farete un gran piacere e nel caso si verifichi la stampa del libro, procurerete una soddisfazione all' anima del Dottore di b. m. ed il vostro nome (già da me onorevolmente menzionato nella vita dell' autore, che mandai al Polacco) sarà dovutamente ricordato.“ Ed in un' altra lettera mandata poco dopo a Letteris, Sciadal parla anche fra altro dell' interpretazione di passi poetici oscuri di cui aveva discusso con la cugina, e le dedicò una poesia in compenso dell' aiuto che aveva avuto da lei.

Una volta si recò da lei l' illustre scrittore e poeta Giuseppe Almanzi che negli ultimi anni di sua vita s' era stabilito a Trieste e andava spesso a vederla, e ragionò con lei a nome di Sciadal intorno ad un passo confuso di una delle surriferite poesie del nonno, e dopo avere sentito in proposito il suo parere, se ne andò ringraziandola e dicendole; Miele e latte sono sotto la tua lingua. E mentre uomini illustri e celebri tra cui Sciadal, Almanzi, Stern, Langbank, Giuseppe e Raffaele Levi, Gold, Prosnitz ed altri molti narravano le sue lodi, le scrivevano e le dedicavano poesie, ella se ne stava modestamente fra le pareti di casa sua, senz' andare in traccia di onori o di glorie, coprendo tutte le altre sue virtù del manto sublime dell' umiltà e chiamando sè stessa in tutt' i suoi scritti *R i m à* (Verme) voce formata dai capilettere del suo nome: Rachele Morpurgo la meschina (Rachel Morpurgo achetanà). Il suo più ardente desiderio negli

ultimi suoi tempi era quello di passare in Terra Santa magari come una tra le serve dell' illustre Baronetto Moisè Montefiore a cui dedicò uno de' suoi scritti, per chiudere a Gerusalemme la sua carriera terrena. Ella nutriva il fervente desiderio di vedere la redenzione d' Israele e la riedificazione del sacro Tempio, perciò s'immergeva per ore ed ore in calcoli sui testi biblici che accennano a questi grandi avvenimenti, per tentare di rilevarne l' anno in cui si sarebbero compiuti e ch' ella reputava non lontano.

Il timor di Dio fu sempre il suo tesoro, e la sua fede il suo maggior bene, amava con tutta l' anima i

Giunta alla grave età di 75 anni, ella fu colta da apoplezia che ne paralizzò in parte le membra: mai un lamento le uscì di bocca contro i decreti di Dio, a cui si sottomise con una rassegnazione tranquilla che mostrava la fermezza della sua fede costante nella giustizia divina e nella rettitudine dei decreti della Provvidenza.

Quando poi, guarita in parte, si recò per la prima volta al Tempio, si scrisse di propria mano il ringraziamento di Ezechia per recitarlo davanti a Dio in rendimento di grazie perchè le era stata prolungata la vita. Dalla vacillante scrittura si può arguire la debolezza della sua mano e gli ultimi suoi autografi posteriori, si leggono con difficoltà. Aggravata però dagli anni e dagli acciacchi, ma più ancora dalle sofferenze morali che le erano procurate dalla irreligiosità crescente de' suoi tempi, l' anima sua purissima sentiva vivo desiderio di ricongiungersi al suo Fattore nella eterna sede de' beati, e questa santa sua aspirazione ella espresse in un' ode ch' io m' attentai di riprodurre. benchè inesatta-

mente in lingua italiana appiedi al testo ebraico.

Il suo ultimo componimento poetico è un' elegia in morte dell' Eccellentissimo nostro Rabbino Maggiore Marco Professore Tedeschi di benedetta memoria passato a miglior vita nel mese di Teved del 5630 (1870).

Circa otto mesi dopo, la Rachele cadde di nuovo gravemente ammalata ed alcuni giorni prima di morire, sentendosi vicina al trapasso, volle essere messa a sedere sul letto e scrisse di proprio pugno le sue ultime linee in prosa rimata che pure si trovano stampate nel presente volume. Questo fu per lei il canto del cigno. Dopo di ciò voleva scrivere ancora qualche cosa altro e cominciò con la parola „Eloai“ „Dio mio!“ ma la mano le rifiutò il suo ufficio e fu costretta a rinunciare al suo proponimento. Il Mercoledì giorno 6° della luna di Elul 5631 (Settembre 1871) in età di 81 anni la Rachele abbandonò questa valle di lagrime per salire a Dio e ricevere da Lui il premio dolcissimo riservato alle persone pie e dabbene, e sulla sua tomba fu scolpito l' epitaffio che fu il primo suo componimento poetico.

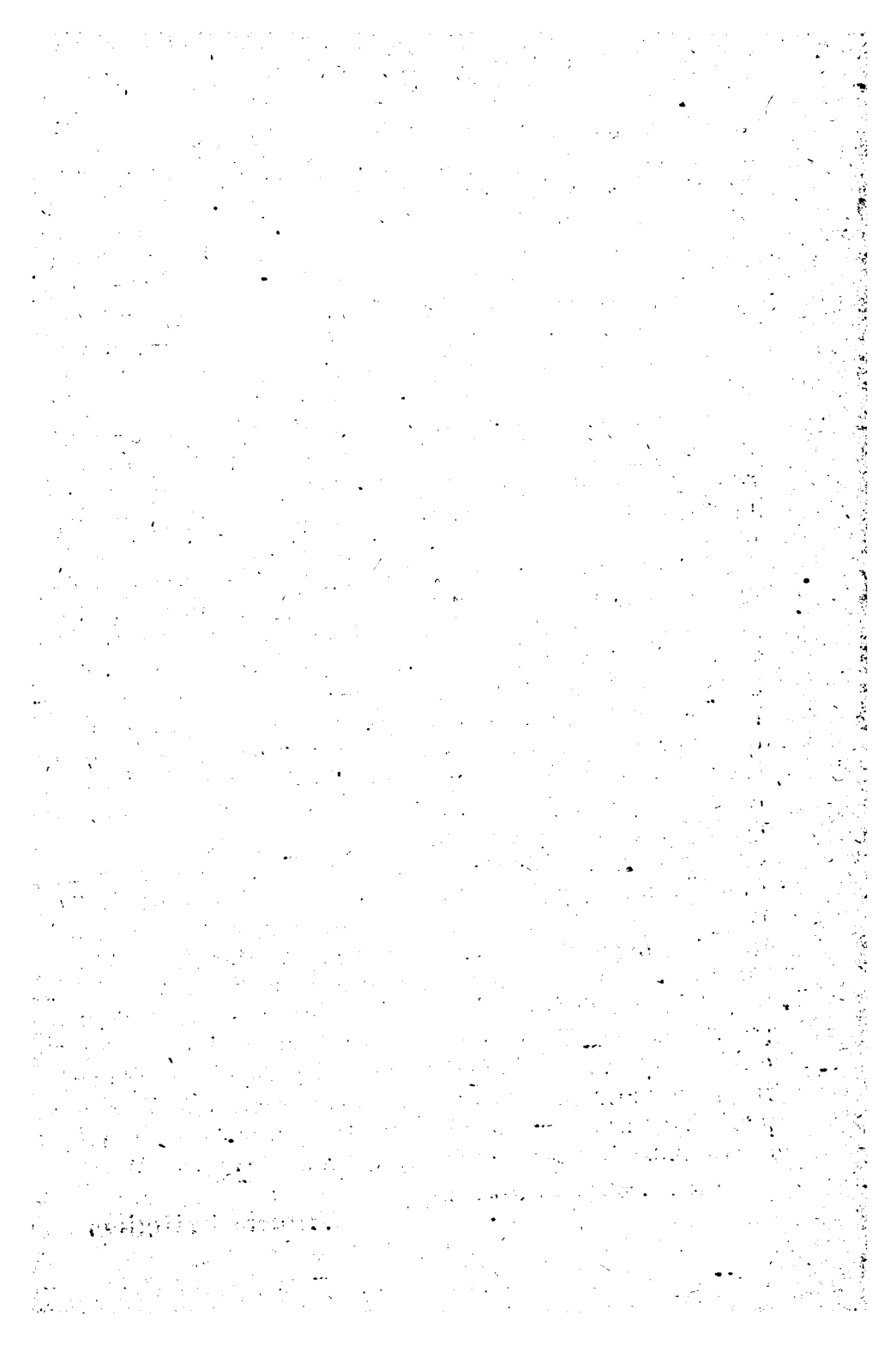
Quattro anni dopo morì suo marito nel 5635 (1875) e quindi tutti e tre i loro figliuoli, il primogenito Giuseppe a Vienna nel 5644 (1884), il secondo Davide nel 5645 (1885) ed il terzo Isacco nel 5646 (1886) ambidue a Trieste. E la figlia Peninà (Perla) priva dei genitori e dei fratelli, se ne vive sola in età di 67 anni, memore delle splendide virtù della madre e conservando nella mente alcune delle sue poesie. Da lei mi furono trasmessi gli autografi della Rachele per la maggior parte inediti, che ora vengono per la prima volta alla luce appunto nel primo centesimo anniversario della sue nascita ed io li raccolsi, li copiai, vi feci alcune correzioni e quindi li ordinai secondo gli anni in cui furono da lei dettati.

E grazie le più vive siano qui rese alla Spett. Alleanza israelitica di Vienna, che con un sussidio non indifferente volle rendermi possibile la pubblicazione di questo volume.

Se gli scritti e le poesie di Rachele Morpurgo non sono sempre in quanto alla forma, rigorosamente fedeli

alle leggi della prosodia ebraica, i suoi pensieri ed i suoi concetti sono sempre assai semplici e nobili, e questi pregi fece loro incontrare il favore costante dei lettori di quei pochi tra essi che videro la luce, benchè composti da una donna; anzi molti supposero persino che sotto il pseudonimo di una donna si nascondesse un uomo, e parecchi che furono di passaggio per questa città vollero farne la personale conoscenza, per persuadersi ch' era veramente a una donna che parlavano, e si stupivano della rara sua intelligenza e della lucidità della sua mente.

E noi oggi, cent' anni dopo la nascita di questa donna veramente eccezionale ed esemplare e 19 anni dopo la sua morte, erigendole con la pubblicazione di questo volume, un monumento che manderà ai posteri la gloria del suo nome, superiore ad ogni maggior ricchezza, citeremo il detto dei nostri Dottori: Non è orbo Israele! e benchè oggi non esista più veruna donna che sappia scrivere nonchè poetare in ebraico, perchè purtroppo ai nostri tempi lo studio della lingua sacra è sommamente trascurato anche dagli uomini, e nessuno più se ne cura nemmeno tra coloro che pure dovrebbero coltivarla; tuttavia è dover nostro di fare tutto quanto sta in nostro potere in favor suo, considerando che quanto è caduto o sta per cadere, coll' aiuto onnipotente di Dio può rialzarsi ancora e ritornare all' avita grandezza, all' antico splendore. E porgiamo grazie a Dio che anche con questa donna egregia volle accrescere la gloria della nostra patria diletta, che nella storia della letteratura ebraica occupa già un posto eminente, come patria dell' immortale Prof. Samuel David Luzzatto, dell' illustre prediletto suo discepolo Samuel Vita Zelman e dell' allievo più distinto di questi, l' Egregio stimato ed amato mio maestro Rabbino Moisè Tedeschi che Dio a lungo ci conservi, i quali accrebbero fra noi grandemente il lustro degli studi ebraici. Ne li compensi largamente Iddio, e faccia ritornar presto le tende di Giacobbe al loro antico splendore. Così sia; Amen.

מאמר על דתי השיר הנהוגות אצל משוררי שפת עבר האחרונים אשר
ב א י מ ל י ה :

כל שירי רחל מרפורגו מחוברים על פי דתי השיר הנהוגות אצל הסופרים
האיטלקים האחרונים המשוררים בשפת עבר ואלה קצותן :
כל תנועה ותנועה בין גדולה בין קטנה בין פשוטה (ר"ל בלי נח נשמע
אחריה) בין מורכבת, (אם נח נשמע או אות דגושה אחריה) נחשבת כהברה אחת,
בלי הבדל בין ארכה או קצרה, חוץ מן השוא והחטפים זנקראים יתדות; בכל
שיר יש מספר טורים ובכל טור צריך להיות מספר הכרות קבוע מארבע⁽¹⁾ ועד עשתי
עשרה ולא יותר, וזה מה שנקרא משקל השיר; אבל יש גם כן טורים של י"ב
או י"ג הכרות ונחשבים כנחלקים לשני טורים: מספר ההכרות יש למנותו תמיד
מן התנועות (ואם השיר עם יתר מונים גם השוא והחטפים) והנה לך משלים מכל
מיני הטורים האלה:

עם ד' הכרות בכל טור.

פָּתַע נִפְעַמְתִּי
אֶל תּוֹךְ חֲדָרַי:

(ליד כוז).

עם ו' הכרות בכל טור.

הֵן קוֹל בְּאֲזְנֵי
מִי זֶה הַקִּימָנָה
הָאֵם יִמְיָנָה?

מֵאֵת אֲדוֹנָי

זֹאת הַיְוֵתָה לָנוּ

נִפְלְאָת בְּעֵינֵינוּ:

(ליד כוז).

הָה מְלִיקָה

אִמְרוּתִיקָה

אִישׁ חֲקָקִי⁽²⁾

אִישׁ חֲשָׁקִי

מֵהַתְּעַמּוּ!

מָה עֲצַמּוּ!

(פל ילד).

עם ה' הכרות בכל טור.

עַת לְעִיר נָבֵל

בְּנִשְׁפָּה בְּמִתִּי

(¹) אולי יש גם שירים אשר למוריהם נ' הכרות ואנכי לא ידעתי.

(²) ואנאח אח"כ כי התנועה העצומה נסוק הסוד נחשבת לשתי.

עם ז' הברות בכל טור.

אך לזקן ידעתי
גאוני חיי הנחת;

יען פתאם השמת
פיה אליו תפער;

(הגיון כנור).

עם ה' הברות בכל טור.

אשרי איש ידע הרבה,

אשרי איש אך בך בוסח;

הוא יראה בישועתך

כל ימיו יהיה שמח;

(יליד כנור).

עם ט' הברות בכל טור.

מה תראה בן תוך עין רעה

הסר קורה מבין עיניך

הלמענה תעזב ארץ?

לך הוון לך הודי לזרים פרץ;

(על ילדות).

עם י' הברות בכל טור.

הווי יגון! עד מתי תציבני

מפדה אל חצי עברתך,

עד מתי צר תלמוש לי עיניך

ותפלח בליותי וכבדתי?

(כוס המזמים).

עם י"א הברות בכל טור.

ערמה אלהים חי תהי ארצנו

ארעם קשי ללב וחזקי מצח

ובכרך יסבל שבי ורצח

משנאיו פי אמצו ממנו;

(כנור נשי).

טורי של י"ב וי"ג הברות הנחשבים כנחלקים לשני טורים.

ברכות כל-איש באו

הרימו נשאו

מצהיק הרבים:

(כוס הגחמים).

אחר מטתך

שמך שב וגער

בנבר רב חיל

שוא על גליון פתבו

מן העברים ונבו;

(שיכ לכבוד החוכה).

אם קת נביאי

הטוב ומועיל בה

אם השיר בלי יתר קבוע, המשורר רשאי לנהוג בו שוא או חטף בכל מקום שירצה, והשואים והחמסים נמנים גם המה להברות כמו התנועות; שיר כזה נקרא שיר חסשי והנה לך משל ממנו¹.

¹ הדרך הזה איננו ישר לעיני כל והנה לך מה שכתב גליו רשרל זל"ה במכתבו למתחיל דוד יעקב מאלרוני עיין אגרות שד"ל Nr. CLXXVIII חף לשוט:

בְּחִבְרֵי עֵינֵי שְׁעָפֵי נִלְבְּדוּ.
 הִירוֹת חֲדָרֵי קִירוֹת לְבֵי קָדְרוּ
 כָּל-מוֹעֲצוֹת חֲכָמָה מִנֵּי נִדְדוּ
 וּמִשְׁמֵי בּוֹכְבֵי אוֹר גִּסְתָּרוּ;
 סָף יַעֲזֹר דְּמָעוֹת לְאַנְחוֹתַי
 הַדְּמִיָּה נוֹרָאָה סְבִיבוֹתַי:

(יליד כנור).

זאת שנית רחוקה דעתי מדעת כל העוזנים ארחות יושר, דרכי המשקל אשר גבלו ראשונים ללכת בדרכי חסד להביא השוא צמנין ההנרות, כאלו גם הוא חנועה כשנעת המלכים, ובאמת ענד ענדים הוא וקולו כקול חגי חנועה, כאשר הוא מנואר בזכמת הדקדוק, הן אמת כי לפי קריאתנו עתה אמתנו בני איטליה וזולתנו, אין השוא והחטפים גרועים משנעת המלכים כי גם ב גם א וגם ב קריאתם אללנו be תמיד אך אין להיק מן השלמות החיות שיחכן לסמוך צהן על מנהג העם המדבר צהן, אך ממה היא, ואין לנו זה אלא מנהג הקדמונים שהיו צעלי הלשון. ואחר שידענו כי השוא והחטפים לא היו מתחלת חנועות, לא נוכל אמתנו להחשיבם כחנועות, כי בזהא יהיו שירנו שרוע וקלוט, כי השיר אשר בו שני שואים הוא באמת יותר קלר (לפי קריאת הקדמונים) משיר אשר לא יהיה בו רק שוא אחד. על כן יפה עשו המשוררים הקדמונים צעלי המשקל ביהר וחנועה, כי נשמרו השווי במספר השואים ובמספר החנועות, ילאו שירנו שוים זה לזה בשלמות. ולא תמלא גם אחד מחשובי המשוררים שיקשוב השוא כחנועה רק כ' משה ריאטיי נספרו מקדש מעט; אך מי ישימהו בקהל חשובי המשוררים? ובהסך מלאנו לגדולי המשוררים שנחרו בדרך מתנגדת ממש לדרך זו, והוא שלא לחום כלל אל השוא והחטפים ולמנות החנועות לכך ולהוליא החטפים מן הכלל (עיין אהבה גר עמוד 92, 93) עד כאן לשינוי. והאגרת הזאת נכתבה בשנת תקלי"ח אבל בזמן הזה נחפשו המנהג אלל משוררים רבים למנות היחד והחטפים כחנועות וכן עשה ג"כ צהיזה משיריו צעל יליד כנור"י שמואל חיים זלמן ז"ל תלמיד שד"ל אשר נתנו לקחתי הבית שהבאתי לנשל, ושיריו משונחים ויקרים מאד כדברי רבו אשר עליהם דבר באגרתו לחכם המליץ מאיר הלוי לעטערים עיין אגרות שד"ל Nr. CXLVII ויכול מקום אע"פ שרוב דברי שד"ל יע אלה אמת אבקש מחילה מכבודו ואחיל לומר שלא אוכל להסכים עמו ויכול וכל: ראשונה רחוקה דעתי מדעתו לחשוב לשון הקדש בין המחים נצוד כי יש אלק אלפי אלפים מדברים צה, ובה חוצרו צמשך כל הדורות גם אחרי גלותנו בין העמים, ספרים רבים עד אין סקד על כל עקב ועקב מן החכמות אם מן הלמודיות אם מן הטנועות, ואמתנו ה"אים צעיינו עוד היום חודה לאל יולאים לאור בכל יום ויום לא בלבד ספרים רבים ושונים כי גם מכתבים עתיים מחוצרים בלשון הקדש וביניהם הספר הממוד הנקרא אשכול או אנליקופידיאה הכולל כל ידיעות זמננו בכל החכמות, וזה הוא בלי ספק סימן ועופת צרור שהשפה הזאת איננה בין המחים, ועס כל מה שנשתרש צה בכל הדורות האלה לא כס ליחה ולא כשתחה טעמה, והלשון היחד לחם ועשונחה היא בלשון החניך; מה

אבל אם השיר ביתר קבוע, צריך המשורר לקבוע מקום ליתד אשר בו יראה תמיד בכל טור וטור, וגם כמה יתדות יכולים לבא בטור אחד, בפרט אם הוא בעל הברות רבות ואז היתדות בכל טורי השיר ישמרו את מקומם בלי רשיון לעשות שום שנוי לא במקום ולא במספר. השיר אשר בו ליתדות מספר ומקום קבוע נקרא שיר מורכב, וממנו הבאתי כבר משלים עם יתד אחד, על השלישית, בבית עם ו' הברות בכל טור; ועם שני יתדות, על השלישית ועל השביעית, בבית עם י"א הברות בכל טור, ועתה אביא עוד משלים על זה:

שיר מורכב עם שלשה יתדות על הראשונה, על הרביעית ועל השביעית.

וְאִם יַעֲמֵד-צֶר בְּבִדְיוֹ
 וְשָׁם לוֹ עֲלִילוֹת דְּבָרִים...
 וְשָׁב לוֹ וּפָשַׁט בְּגָדָיו
 וּלְבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים:

(יליד כנור).

שאין כן ד"מ בלשון יונית או אשכנזית שנחמדו צאופן שהמנדב בלשון החדשה ומנין אותה אינו יכול לדבר ביסנה ולהצניע אשר על כן כוונה כחשבת היא. וזאת שנית, כי מה שנודאי אנד ומנוו הם המכתב והמנצח. הקדמונים אשר אין לנו שום תקוה לשוב לדעתם עוד ונפרט המנצח, ולכן איני יכול להסכים עם דעת שד"ל האומר שנחשבו החטפים כתנועות יהיו שירינו שרוע וקלוט כי לפע"ד לא יוכלו להיות כן לעולם כיון שאין קריאתם אללנו כקריאת הקדמונים הנלתי ידועה לנו ואנדה לעולמים. גם בלשון רומי שמרו הקדמונים צטיס וצומרס גבול דרכי המשקל והאחרונים בלשון איטלקי שמרו גבול דרכי מספר התנועות ואין מפני זה שירי אלה גרועים משיניהם. אין שום ספק כי אם שירי האחרונים יקראו או יפלטו במאזני המשקל יפלא מהם כל זמרה, אך אין צוה שום נזק ללחות הלשון וליפיו כי ידענו בצירור שלא יהיה זה לעולם; וכן הדבר גם צמה שנוגע אל הסיידי העברי, אשר לא יהיה צהם שום דופי אם נחשוב צהם החטפים והשוא כתנועות, שהיות כי מלד אחר. אחר המנצח הנהוג אללנו צני איטליה אין השוא והחטפים גרועים משבעת המלכים, ומלד אחר אין שום תקוה לשוב ולדעת עוד בצירור קריאת הקדמונים; ולע"ד לא נכון הדבר לתת ממשלים בדרך המסוררים ולהכניד עליהם מלכחם לאמר כי שיריהם יהיו שרוע וקלוט אם יקראו על פי קריאה שאנדה ומנוו בלי תקוה לשוב עוד לדעתה. וצמה שנוגע אל המסוררים העבריים אשר אינם צני איטליה ואין קריאתם כקריאתו אומר כי גם לאלה יש לבחור או לקרוא השוא והחטפים כמונו ולחשנם כתנועות או שלא לעשות כן ולשמור צטייהם דרכי המשקל אשר גבול ראשונים מה שגם בידנו צני איטליה יש לעשות ומה שהוא צני ספק מן המומחר כרצני שד"ל אשר הנלתי למעלה.

שיר מורכב עם המשה יתדות יתר ותנועה יתר ותנועה.

נָצוּר לְשׁוֹנֵף עֹזֵב חֲרִי
 אֲמַתָּה וְאוֹרֵף שְׁלַח
 נִשָּׂה בְנֵי הַלּוֹם לְקוֹט פְּרִי
 וְתַעֲנוּג חָשׁוֹב כְּנֶאֱלֶח
 אֶכֶל שְׂתֵה מְעַט וְרֵב בְּעַט
 מְעַט צָרִי קָהָה דְּבֶשׂ מְעַט:

(הגיון ככזור).

ושד"ל ז"ל בספרו היקר על דקדוק לשון עברי (Grammatica ebraica) מדבר נ"כ על שירים מורכבים השוטים מספר היתדות אבל לא מקומם ומכא הבית הזה למשל:

עוֹרוּ בְנֵי עֲצֵלָה רְפִי יָדַיִם
 הַתְּרַדְמַת עוֹלָם מִנֵּת הַנְּבָרָה?
 יִמְדַּ הַמְּקָרָה בְּעֲצֵלְתַיִם
 וְתֵאוֹת עֲצֵל תְּכִיֵן לוֹ קָבֵר;
 אֵד נְמָלָה לְכֹמִי תִרְאוּ תַחְכְּמוּ
 כִּי שְׁנֵאֵי הַעֲבָדָה וְאַשְׁמוּ: ⁽¹⁾

אם השיר הוא בלי יתר כלל אז אין המשורר רשאי לנהוג בו תיבות הנכתבות כשוא או בחטף ושיר כזה נקרא פשוט. כל הבתים אשר הבאתי למשל על מספר ההברות חוץ מן הבתים אשר למוריהם וי"א הברות, הם משירים פשוטים. בכל שיר צריך להיות גם כן מקום קבוע למעטים, והמעט היותר עיקרי הוא בסוף השיר; אם התיבה האחרונה מלעיל, אז מספר ההברות צריך להיות מלא, אבל אם היא מלרע, אז המספר חסר, כי ההברה האחרונה המעומה נחשבת לשתיים; דרך משל אם השיר בעל עשר הברות עם המעט על העשירית הוא כשיר בעל עשתי עשרה הברות, אבל אם התיבה האחרונה מלעיל, צריך להיות לו עשתי עשרה הברות בדיוק; וכן כלם. ודבר זה יוכל הקורא לראות בנקלה בבתים אשר עד עתה הבאתי למשל. מלבד המעט הזה, גם באמצע השיר צריך לשמור משפטי המעטים ואם

(1) הדרך הזה נדה מלנו שד"ל זלתיים והבנית המונח למשל הוא לו, ולא ידעתי אם הוא נעלמו שר שירים על דרך זו או אם הלכו בו אחרים, ובאגרת ה"ל Nr. CLXXVIII מספר אנרות שד"ל כתוב; וכבר עלה בלבי דרך ממונע בין שני הדרכים האלה, והוא לשמור השיי במספר היתדות אך לא במקום מושכם.

המור בעל עשר ו"א הברות יפול המעם מלכד מהעשירית גם על הששית, או על הרביעית ועל השמינית יחדו כגון:

וּסְעִיפִי בֵּין שָׁנָה — מִן שָׁשֶׁר קָלְוִי:

(כוס מחומים.)

כָּד נִחְמַד לָמוּ בְּעֵינֵי-נִבְיָהּ

(יליד כנע.)

ואם השיר בעל י"ב או י"ג הברות, ההכרה הששית היא תמיד מוטעמת ועל ידה המור נחלק בלשני טורים כגון:

רַחֲמֵי אָב עַל בָּנִים — לֹא יָם בִּבְהָ יוֹבֵל.

כָּל-מִכְאֹב וְדֹאָה — אִשׁ אֶהְבֶּתוּ תֹאמְלֵל:

(יליד כנע.)

שׁוֹפֵר דְרוֹר נִתְקַע — הוֹסֵר כָּד-עוֹר כָּל-כָּבֵד

עֲבָרֵי כְּנָצְרֵי הוּא — אָדוֹן הֵנוּ כְּעֶבֶד:

(קול הדוכ.)

לעולם לא יוכל המעם לפול לא על שוא ולא על חטף בין שיהיה השיר חפשי או מורכב. אין שום הברה נבלעת עם חברתה הקודמת אפילו אם זאת פשוטה על כן פתח ננובה היא הברה בסני עצמה, והמור

עַל קִבְעַי רַעַי מִחוֹמַי עַד נַעֲלִי

(כוס זכב.)

הוא בעל י"א הברות. גם החריק ביוזין בתיבות היוצאות באים אינו נבלע בהברה הקודמת, והמור

גַּם הֵם אֵל שְׂרַעְפִּים צִיץ יִתְנַו

(טל ילדות.)

הוא בעל י"א הברות. ו"ו החבור שרוקה בראש התיבה נחשבת כיתד אם אין שוא נח אחריה כמו ומשה כאשר תוכל לראות בשיר מורכב עם ג' יתדות המובא למשל, מור שלישי; אבל אם שוא נח אחריה נחשבת כתנועה וכן אם היא קמוצה כמו במור זה:

וּבְכַרְךָ יִסְפַּר שְׁבִי נְרַצַּח

(כנור נעים.)

שהוא עם שני יתדות בשלישית ובשביעית. יוד או ויז בסוף התיבה אינן נחשבות לכלום, אף על פי שמבטאן כמו התנועות u, i והמורים

”פִּצְחוּ פֶּה כְּלִחֵי נְבִיא”
”הָעֵבִים יִחְדּוּ נְאֻסְפוּ”

(יליד כנור).

הם בעלי ח' הכרות כי בראשון, האחרונה מעומה נחשבת לשתיים. אם המעם בהברה האחרונה אין רשות לחרוז אם התנועה האחרונה והאות האחרונה כלכד שוות, על כן אומרים "לא תחרוז בשור ובחסוד יחרו", כי גם האותיות אשר להן התנועה צריכות להיות שוות; דרך משל מרוו עם דרוו או צרוו וכיוצא, והחרוז הזה נקרא ראוי, בעוד כי החרוז הגיל כמו שור עם חמור וכדומה נקרא חרוז עובר כלומר שעובר בעל כרחו אבל איננו רצוי ויש ממנו במחזור משלים רבים כאלה:

נְדַלְךָ אֲדָרוּשׁ	חֲתֵלָה צְרִי לְחַטָּאִים
הַמְלֻךְ הַקְדֻּשׁ:	חֹבֵשׁ לְנִמְעֵי נְטָעִים
(יוצר לכפור).	(מוסף לכסוד).

צִאֲתָנוּ תִנְקָה וּבְחַטָּא לֹא נִתְנַק
צִרְפָּנוּ כִּפְסָף שִׁבְעָתִים מִזְּקָן:

(יוצר לכסוד).

טַל בּוֹ תִבְרַךְ מִזֶּזֶן בְּמִשְׁמַנֵּנוּ אֵר זֶהוּ רִזִּין
אֵימָה אֲשֶׁר הִסְעֵת בְּצֵאן אָנָּה הִפֵּק לָהּ רִצִּין בְּטַל.

(מוסף י"ב ח' טל כסח).

לְמַעַן רַךְ וַיַּחֲדֵד נִחְנַט פְּרִי לְמֵאָה
זַעַק אִימָה הִשָּׂה לְעוֹקְזָה:

(הושענות).

זכנ רבים. אך אם שלש אותיות והתנועותיהן שוות כמו אומרים, שומרים, נמרים וכיוצא, החרוז נקרא משוכח (עיי'ן שד"ל ספר הנ"ל).

כן לא תספקנה שתי האותיות האחרונות והתנועה אחת לחרוז אם התיבה מלעיל ד"ם אשר עם קָשֶׁר או יְקִימִי עם יְקִימִי וגם מזה יש משלים הרבה במחזור, כמו:

בְּחֵד אֲנֵעִים זָמַר
בְּנִיב אֲבִיעַ אָמַר:

(יוצר ליום כסור).

רֵאשִׁיָּה אֲשֶׁר בְּשַׁחַד יִשְׁפּוּטוּ
אֵיךְ בָּקוּ אָדָּק יִשְׁפּוּטוּ:

(מוסף יום א' דריה).

דְּרִשְׁנוּ נָא וּפְקִדְנוּ מִשְׁמֵי שָׁמַי שַׁחַק
דְּקִדְנְקֵי עֲנִיּוֹת הָסַר מֵעַמְּךָ וְרוֹב דְּחֹסֵק:
(מעריב ליל כסור).

זֶךְ הַמְּשָׁלִים בְּעֶקֶד נֶפֶשׁ
בְּזוֹרֵן לֹא מָצָא נֹפֶשׁ

(מוסף יום א' דריה).

אִז בְּיוֹם כְּפוּר סְלִיחָה הוֹרֵת
אוֹר וּמְחִילָה לָעַם זֶה קְנִיָּת

(יוצר ליום כסור).

כֵּן לֹא תַחֲרוּז שׁ' עִם יָן כְּמוֹ מְלָבִישׁ עִם מְרַבֵּץ אוֹ שׁ' יָן עִם ז' כְּמוֹ מְקָרִי
עִם פְּרִיץ אוֹ מוֹרִישׁ וְלֹא שׁ' יִמְנִית עִם ס' כְּמוֹ תִירוֹשׁ עִם לְהִרוֹם כִּי מִבְּמֵאֵן מִשׁוֹנָה
וְגַם לֹא אוֹתִיּוֹת בְּכַפֵּי רַפּוֹת עִם דְּנוֹשׁוֹת אָף כִּי יֵשׁ מֵהֵן מִשְׁלִים בְּמַחְזוֹר כְּמוֹ:

וְלֹא אָמַר אֲמֵרֶת וְנִפְל דְּבָר
תְּמִיד תְּהַלֵּתָךְ בְּפִי כֹל תְּדַבֵּר:

(שחרית, ליום כסור).

וְאֲנִי עֲבַדְךָ עַל בֵּן אֲסַפֵּר
בְּאֲשֶׁר אֲדְרוֹשׁ מֵעַל סֶפֶר

(שיר היחוד ליום שני).

אֲנִסִּיכָה מְלָבִי
לְפָנָיו בְּהִתְהַלְכִי

(מוסף יום א' דריה).

פסח זמר בְּנוֹף נֶתַן
לְגֵאוֹל בְּגִי אֵיתָן

(מעריב ליל ח' של פסח).

אבל ברשות המשורר לחרוז אותיות שמכטאן שוח כמו ב' רפה עם ו' כמו

אֲמָנָם מִצֹּה גוֹרֶרֶת מִצֹּת
בְּזֹאת אֲשֶׁר בְּאֵבִיָּה תוֹרוֹת קְצוּבוֹת:
(יוזר יוס ב' של סוכות).

קוֹל שֵׁם רְשָׁעִים לְהֶאֱבִיד
עוֹשֶׂה חֶסֶד לְמִשְׁיחוֹ לְדוֹד:

(להושענא רבה).

עוֹד רַךְ מִזֵּב לֵב
יוֹם פִּיָּה בְּסֵלוֹ
בְּרַח שְׁנוֹ
מִבֵּית בְּלֹאוֹ:

(הגיון בכור).

וגם ש' שמאלית עם ס' כמו:

צִחַן הַסֵּד
וְגַם תְּבִשֶׁר:

(מעריב ליל כפור).

בּוֹבֵשׁ כָּל בְּעָסִים
לְבַל אֶף קְהָשִׁים:

(יוזר יוס ח' דכ"ה).

וכן ת' רפה עם ד' כמו:

וְלֶךְ גָּאָה פֶּאֶר וְהוֹד
וְזֹה יִהְיֶה לְךָ הָאוֹת: ⁽¹⁾

(1) חס כראה כפעוה צעיקי האשכנזים כי הת' רפה מנפאה אללס s ואללנו d.

או ת' דגושה עם מ' כמו: לְשִׁתּוֹת עִם לְנִשּׁוֹת; וכן אין מקפידין לחרוז ש' ימנית עם שמאלית.

אין לחרוז מלעיל עם מלרע אפילו אם שתי אותיות אחרונות ותנועותיהן שוות וכל שכן אם תנועה אחת לבדה שווה כמו: סוֹפֵר עִם פּוֹסֵר או עִם סִפֵּר; חרוזים כאלה נקראים עוברים כאשר אמרנו ונמצאים במחזור, כמו:

מִלֵּךְ מְלֵאִיךָ בּוֹ לְהִתְכַפֵּר
הַעֵת תִּמְצִיאֵם סְלִיחָה נְכוֹפֵר
הֵן מְהֵרִם בְּאִמּוֹר בְּסִפֵּר:

(מעריב ליל כסור).

וּמְרִיבִים תִּחַן וְעֵתֶךָ
כָּלֵל לְחִשְׁנוֹ הַעֵתֶךָ

(יוצר לכסור).

כִּי אָתָּה צְעָדִים סוֹפֵר,
פִּשְׁעֵי וְעוֹן מְכַפֵּר,
וּבְסוֹר מְמוֹךְ כָּל־בוֹפֵר
תִּתְקַהֵּ לּוֹ לְשׁוֹב וּלְהִתְכַפֵּר

(סג).

כדי להשתמש נתבות הנכתבות בשוא או בחטף גם בשירים פשוטים מחליפים לפעמים החטף בשוא נח או עושים נח השוא נע כמו בטורים אלה:

רַב רִיבִי, הַתּוֹכַח לְאֵמֶת גְּהֻדָּת

(חס זהב).

אִשָּׁה בְּבֹאֵר אֶהְבֶּה שְׁלֵא נְכוּזָה

(סג).

וּלְרִגְלֵי הַמְּלָאכָה
וּלְרִגְלֵי הַיְקָדִים

(יליד כסור).

מִן הַמְּגוּרָה הַאֵיךָ לִי אוֹר לְךָ

(סז)

בְּדוֹן הַסָּאִים אֶלְדֶּע נוֹטִים

(יד יוסף)

אָשִׁיב אֶת לְשׁוֹנְתְּכֶם בְּיָמֵי עוֹלָם

(טל ילדוה)

ומכל זה יש משלים בתנ"ך כגון יבקשו לאדני המלך במקום לאדני (מלכיס א' ב') והראתי גויים מערף במקום מערף (נחום ג') העמיקו במקום העמיקו (ילמיה מ"ט) קראים אל ה' במקום קראים (סהלכיס ג"ט) וכד'.
יש גם כן להחליף לפעמים השוא נח בחמף בשירים המורכבים כמו
בטור זה:

בְּמָאד מָאד הוֹד מְעַמּו הַגִּיתִי

(טל ילדוה)

אשר בו היתד בשלישית ובשביעית כנהוג; וגם זה נמצא בתנ"ך כמו וַחֲבַב הָאָרֶץ הָיָא בַּמָּקוֹם וַחֲבַב (נחלש"ט ג' י"ב) וַשְּׁבַח שְׂבִיךְ בַּמָּקוֹם וַשְּׁבַח (סופס"ט י"ב) ואחרים; או להעלים עין משוא נע בראש הטור והיה כאלו לא היה. כמו אם נחשוב הטור

"לְהוֹדוֹת שְׂמֵךְ לְנֶצַח"

כבעל ד הכרות (עין שד"ל כספרו הנ"ל). יש ג"כ להשמיט הא של כנין הפעיל
בזמן מקור כמו:

"לְגִדִּיל תוֹרָה לְדְרִיךְ בְּנִתִּיבוֹתֶיהָ"

(טל ילדוה)

או לכתוב ויו החבור בקמץ במקום שוא כמו:

וְאַלְהָה יתְעַלּוֹן בְּדַמּוֹת הַעֵשֶׂן

(כנור נעים)

וכן בשמושיות אחרות. וגם מזה יש משלים בתנ"ך כגון וְלִשְׁבִּית בַּמָּקוֹם וְלִהְשִׁבִית (עמוס מ' ד').

אם השיר נחלק לבתים יש לכל בית ובית שנים או שלשה או ארבעה או ששה או שמונה טורים ולא יותר; הטור הראשון נקרא דלת והאחרון סוגר. אם לבית שני טורים הם חוזרים ביחד ונקרא כפול (distico) כזה:

מְלֹחַה מְעַט מְזַעַר, אֶהֱב קָנְה;
מְלֹחַה מְאֹד לְרַב, קָנְה שְׂנֵא

(הניין כנוקר).

אם לבית שלשה טורים ונקרא בית משלש (terzina) או הם חוזרים ביחד בפרט אם הבית לכדו הוא, או לפי הנהוג הדלת חורז עם הסוגר והטור השני עם הדלת והסוגר של בית הבא אחריו וכן כלם על דרך זה:

הַמְעוֹתִי עַל עֵינֵי מְסֻחַה הַפִּילוּ
וְיָכֵס אֶת עֵין הָאָרֶץ וְהַמוֹנִיָּה;
שְׂרַעֲפֵי רָמּוֹ, אֶת חוֹשֵׁי הַשְּׂפִילוּ

נִתְנַשֵּׂא נַפְשִׁי מֵעֲלֵה הַגְּבֵה,
וּמְרוֹמֵי גְבְהֵי שְׂחַק לִי יֵאִירוּ
וְתִשִׁי נַשְׁמָתִי כָּל-מְכַאֲבֵיהָ;

(ליד כנוק).

אם לבית ד' טורים ונקרא בית מרובע (quartina) הדלת חורז עם השלישי והשני עם הסוגר, כמו במשל שהבאתי על שיר מורכב בירד אחד ובשני יתדות; או הדלת עם הסוגר והפנימיים ביחד כמו בבית שהבאתי למשל על טור של "א הברות, או שנים שנים כמו במשל עם ט הברות; או הדלת אינו חורז והטורים הפנימיים חוזרים ביחד והסוגרים כלם כאחד או שנים שנים כמו במשלים עם ז ועם " הברות.

אם לבית ו' טורים (sestina) הארבעה הראשונים חוזרים כמו בית של ד' טורים ושני האחרונים ביחד כמו במשל שהבאתי על שיר חפשי; או הדלת חורז עם השלישי והחמישי, והשני עם הרביעי והסוגר, או כלם שנים שנים כמו במשל של ד' הברות; או הדלת עם השני, השלישי עם הסוגר, והרביעי עם החמישי כמו בבית הזה:

עַד אֵן עוֹקְה תְּמֻלוֹכִי?
עַד אֵן צְדִיק תְּדְרוֹכִי?
תְּדַל גְּאוֹן רִשְׁעָה וּמַלְכוֹת מְרִי

כִּי בָא לְשִׁפּוֹט הָאָרֶץ
לְפָרוֹץ בְּזָדִים פָּרִץ
וּכְמַעֲשֵׂימוּ יִלְקָטוּ הַפְּרִי:

(כנור נעים).

או הדלת עם הרביעי, השני עם החמישי, והשלישי עם הסוגר כמו במשל שהבאתי על טור של ו' הברות:

אם לבית שמונה טורים (ottava) הרשות נתונה לַחֲרוֹם בדרכים רבים אבל היותר נהוג הוא כמשל הזה אשר אני מציג לפניך:

מִהֲזָה שֶׁדִּי! מִהֲזָה רַבִּים יִשְׁלִי
מֵעַנְג וּבִרְכָה חֶלֶב וְדֶשֶׁן
וְאַחֲרֵים בְּמִרְרוֹת פֶּכֶה יִבְכְּוּ
וַיִּתְפַּסּוּ שִׁקִּים אֶפֶר וְדֶשֶׁן?
כִּמָּה מִחֶסֶר פֶּל אֱלֹה יְהִמְיוּ
וְאֵלֶּה יִתְעַלּוּן בְּדַמּוֹת הָעֵשֶׁן
וַיָּרֶם אִישׁ מֵאִישׁ וַיִּפְרֹץ-פָּרִץ
בְּגִבּוֹהַּ הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

(כנור נעים).

אך יש גם כן שירים עבריים על דרך מה שקוראים בלשון איטלקי Canzone (Lied) אשר בהם ימצאו מקום טורים ממשקלים שונים חוזרים על פי סדר מיוחד, ועין השירות המסוארות "עמק החרוץ" "דרך ארץ" לרש"ל (כנור נעים) שיר לכבוד יהודה אריה ממדינא ליוסף אלמנצי (הגיון בכנור) שיר לכבוד תלמידו משה יצחק אשכנזי לשמואל חיים זלמן (יליד כנור) וכן רבים. יש עוד שירים אשר משקל כל טוריהם י"א הברות ביתד או בבלי יתד בלי שום חרוז כלל ונקראים על זה טורים בלתי מקושרים (Versi sciolti) עיין השיר "מראה" לשמואל חיים זלמן (יליד כנור) ושיר "משנה שברון" להלל דילאטורי הכהן (של ילדות) ואחרים. ונוסף עוד לדבר על שיר אחד הנהוג מאד אצלנו והוא הנקרא בלשון איטלקי Sonetto ושמו בלשון עברי שיר זהב כי טוריו תמיד י"ד וזהב" עולה י"ד. טוריו כל שיר זהב נחלקים לארבעה בתים, הראשונים של ד' טורים והאחרונים של ג', המשורר יכול לחרוז הבית הראשון כמנ שירצה כאשר כבר ראינו בבתים מרובעים, ולפי הרוב הדלת חוזר עם השלישי והשני עם הסוגר או הדלת עם הסוגר והפנימיים ביחד; אבל הבית השני צריך לחרוז כראשון. בשני הבתים האחרונים לפי הרוב הדלת והסוגר של בית ראשון חוזרים עם הטור השני של

בית שני והדלת והסוגר של זה עם המור האמצעי של בית הקודם. כאשר ראינו כשירים בעלי בתים משולשים; אבל יש גם כמה דוכים אחרים לחרוז שני בתים אלה; ד"מ: הדלתות, האמצעיים והסוגרים שנים שנים:

אך רב השנים קך חכמה יודיעו
גם על טוב גם על רע הודות לנצח
לאל פריץ גדר אף גדר פריץ:

הם לאדני אם מקאבים יגיעו
על טוב תגיד עד רע השפל המצח;
פי כן שגלו תשוב על חוג הארץ:

(מס זכר).

או הדלת הראשון עם הסוגר האחרון, האמצעיים ביחד, והסוגר הראשון עם הדלת השני:

או החליפה עוד, ובגיא צקמות
תשבון ואחר כן תצא מקבר
תעוף... אנוש רמה, פלזאת אל תשי

אישים מתלעים, תולע המשי
הרשו קחו מוסר; פי נפש גבר
תעוף ועוד תחיה אחר המות:

(סג).

או כלם שנים שנים כבית בעל ו' טורים:

אתה תקום, תגיד אמן בשער
תשוב חוטא תחבים סבל ובער
ולבב בשער תמן תחת לב אגן.

אל נא תבזו ומרת איש כשיש תבן
אל תנהוף בת שידו אם שוא המליטה—
לב הנתן לא המתן הביטה:

(סג).

או הדלתות עם האמצעיים והסוגרים ביחד; או האמצעיים עם הסוגרים והדלתות ביחד, או הדלתות עם הסוגרים והאמצעיים ביחד, כמשלים האלה:

דרך ראשון.

שָׁקַר לְנָשִׁים חַז וְהִקְלַל יָפִי,
אִם אֵין יִקְרַר לָהֶן וְאֵךְ כָּל הַפִּי,
אֵל טַר וְאֵל מְטַר וְרַק קַל רַעַם.

מה־טוב מִשֵּׁל מוֹשֵׁל יְרוּשָׁלַיִם:
עַל אַף חֲזִיר גָּזַם זֶהָב פְּרוּזִים
אִשָּׁה יִפֶּת מְרָאָה וְסֶרֶת טַעַם:
(cf.)

דרך שני.

רְאִיתִי חֶמֶס קָם אֵל מִטָּה רָשָׁע:
עַל בֶּן תַּפְּסוּג תּוֹרָה וְתִמְרָר בְּכִי
כִּי אֵין אֵלֶיהָ עוֹד מְקוֹם תּוֹכְבִי.

רְאִיתִי כִּי בְּנִיָּה אֲנִשִּׁי פֶשַׁע,
תַּחַת חֶטֶה רְאִיתִי יִצָּא חוֹם:
רְאִיתִי כִּי אֵין טוֹב כִּי אִם לְבָרוּחַ:
(כנור נעים.)

דרך שלישי.

מה־נְחָמָד מְרָאָה יָם רָגַע יְנוּחַ
הִגִּיה יִזְעַף יִרְמַח גִּלְיוֹ הַגִּבָּה
אִם פֶּתַע מִצְפּוֹן יִגְשׁוּב הָרוּחַ

אִם תִּתְהַפֵּךְ תִּבְבַּל רָגַע וְרָגַע
יִצָּא נָא וּבִטְחָ עִתָּה עַל מוֹבוֹתֶיהָ
כִּלְנוֹצֵר יִשְׁנָה אֵין בְּטָחָה מִפְּנֵעַ:
(cf.)

או על דרך זה:

מִכְתָּר בְּתַר תּוֹרָה שׁוּב אֶל אָבִיךָ
שׁוּבָה, חֲדָה צִפּוֹן אֶרֶץ הַרְתָּךְ
בְּתַבּוּנַת פְּעֻלָּךְ וּבְאִמְרֵי פִיךָ

וּכְמוֹ בְּנֶגֶב פֶּה אֶרֶץ רְאֵתְךָ
שֵׁם טוֹב נִחַלְתָּ, בֵּן בְּמִקּוֹם שִׁבְתְּךָ
בְּרוּךְ יְהוָה לְעַד שֵׁם תִּפְאַרְתְּךָ;
(סג)

ואחרים עוד.

לפעמים מוסיפים לשיר זה עוד בית אחד או יותר של ג' טורים, אבל דלתותיהם אשר להם תמיד ז' הברות בלבד, חרוזים עם הסיגר של בית הקודם, והאמצעי והסוגר חרוזים יחדיו; לפעמים הטור הקצר חסר והכתים הנוספים המה כפולים, החלק הנוסף נקרא זנב, כמו במשל זה אשר בו תראה גם דרך אחר לחרוז הכתים האחרונים של שיר זהב.

שֶׁקֶד לְחִפּוּשׁ מִטְמוּנֵי דַת בְּיַעֲקֹב
גַּם בְּתַבּוּנוֹת עַמִּים הַגְּבִהָת אֶבֶר
וַצְרוּרוֹת בְּיַמִּינֶךָ תּוֹרָה וְדַעַת.

לֶךְ מִנְחָתִי אוֹבִיל מִנְחַת תּוֹלַעַת;
חַח גָּא הַמְעַט בִּי גָּלְתִי נוֹבְעַת;
זִקְנָתִי גַם לַחֵי — הַעוֹד בִּי שֶׁבֶר
לְעוֹף מָרוֹם בְּנֶבֶר;
אֲתָה עַל בְּלִת־וֹשִׁיָה אֶבֶר תַּעֲלֶה,
שִׁמְךָ יָרוֹם רֹאשׁ כּוֹכָבִים מִמַּעַל;
אֲהַרֵן מַצְלִיחַ רוֹמַאֲנִינִי.

על הרוב טורי שיר זהב המה בעלי י"א הברות אבל יש מהם עם ט' או ז' הברות כאשר ימצאו גם כן בין השירים הנאספים בספר הזה. אלה הן בקיצור דתי השיר העקרוני הנהוגות אצלנו, אשר על פיהן תקנתי הערותי על שירי רחל מורפורנו הנושם לפעמים מהן; ויען כי לא מצאתין רשומות בשום ספר בלשון עברי כי אם במסגרת בלשון איטלקי. בחלק אחרון של ספר

"הקדוק לשון עברי" (Grammatica ebraica) הנ"ל למאור דורנו שר"ל זלה"ה ומקצתן בלשון עברי מאת הלל דילאטורי הכהן ז"ל בהקדמתו לספר אסיפת שיריו הנקרא בשם "של ילדות" הואילי לאספן ולהשלימן כאן, למען תהיינה לעינים לקוראי השירים האלה בפרט ולכל קוראי שירי המשוררים העברים האיטלקים בכלל.

וגם דחכם רשד"ל ראה תועלת להכמי אשכנז אם יתנו עיניהם על דתי השיר העברי הנהוגות אצלנו וכתב על זה בשנת תקצ"ח לכמ"ד לעטערים אחדי אשר פצר בו לכתוב שיריו על פיהן, וזה לשונו: "זהנה אנכי בסוף הדקדוק אשר כתבתי לתלמידי בלשון איטלקי כתבתי מאמר ארוך על השיר העברי הקדמון והאחרון ואם אתה בקי בלשון איטלקי ותרצה לתרגמו אשכנזית ולתתו בספרך (אנטולוגיאה עברית אשר חשב לעטערים להוציא לאור) אשלחהו אליך (עין אנרות שר"ל Nr. CL)."

זה לי אות כי אולי לא לריק ינעתי בחברי המאמר הזה, ואם הוא ימצא חן בעיני קוראיו יהיה זה שכרי כסול ומכוסל לכל עמלי אשר עמלתי בו לתפארת שפתנו הקדושה להגדיל תורה ולאדירה.

והיה זה פה טריאסטי ר"ח אלול שנת ברוך תהיה לפ"ק.

י צ " ח " ק

ה ע ר ה

הטורים והשירים אשר הכאתי למשל בחבורי זה הם מספר כנור נעים למאור דורנו שר"ל; מספר של ילדות' להחי הלל דילאטורי הכהן; מהספרים גזום זהב' והניון בכנור' וידי יוסף' להחי יוסף אלמנצי; מספר 'ליד כנור' להחי שמואל חיים זלמן ומן השירים כוס תחומים' השיר לכבוד התורה' מאת כמהר"ר מרדכי אשכנזי הגרפסים בסוף ספר ליד כנור. משלי המחזור המה מן מחזור עם כונת הפייטן' כמנהג אשכנזים ושאר קהלות קדושות עם לשון אשכנז ועם הדרת קדש נרפס בוילצבאך בבית דפוסו של כהר"ר זעקל בן כ"ה אהרן ז"ל בשנת תקס"ב לפ"ק.

עוגב רחל

חלק ראשון

אספת שירים

מאת מרת

רחל מורפור

מילידי מריאסטי

כאשר נמצאו בכתבי ידה.

מיוכונו של הרב הנאמן
ה' דוב-בער לעמנו
שחודש לבית עמך המפרים
אשר לעדת ה' ישיאל בויילנה

I. * (1)

(a. ?).

וזאת מצבת קבורת

רחל מורפורגו (2)

אשר הכינה לעצמה בימי נעוריה (3).

סורו סורו צאו משם
פְּתַחְסֵפוּ בְּכַל־חַמָּאתַי.
אֵךְ בִּי אֵל תִּתְּנוּ חַמָּאתַי.
עֲצָבֵי עֵשֶׂם וְהוּא נִסְפָּה;
פִּשְׁעֵי אֵין בִּי וְאֵין אֲשֶׁם.
חֲמָרָא אֲשֶׁתִּי קָבַל אֲרֵפָא (4).

(1) החזורים הכשומים בלוח כזה * כבר נדפסו בכוכבי ילחק; וכל ההערות הנמלכות בשולי היריעות צלי שום חוספת, מידי המו"ל הזה.

(2) צנוף חזורי רחל הנדפסים בכוכבי ילחק כתוב מאלפורגא כדרך לשון אשכנז, אבל אני נמתי לכתוב מורפורגו כמו שטוהגים לכתוב שם זה בעברנו וכל ערי איטליה, וכמו שמלחי כתוב מידי הנחצרת עלמה.

(3) זה הוא הליון אשר הנינו על קבורתה צלי הערתה שכתבה בשלחה אוחו לו כוכבי ילחק אשר הדפיסו; רק הוסיפו צו החצות: הלכה לננוחות, ציני זקוניה, צי אלול שנת התרל"א. והוא בית בעל ו' סורים מורכבים ומשקלו ט' הצרות והיחד (4) גופי הוא שמשל ולא אני (הנשמה), והגוף כבר נספה ונתן ואני נקיה מפני שכל לכן אזכה לראות נטוב ה' בארץ החיים ולשמה היין העשומר ללריקים, י, העולם הזה.

שיר ששלח שד"ל ז"ל לרחל על אודות שמאנה לקחת לה לאיש אחד מן הבחורים הישרים
בעיני קרוביה.

לאשה חכמה בת אחות אבני.

היא רחל בת ברוך בן הרופא והמשורר יצחק לוצאטו, אחי אפרים
בעל בני הנעורים (תקע"ו).

תורה בת יוצר פל, בת בורא רוח,
שורתי בפנות, תמכת שקמ,
פל'יפי, פל'הוד בה, היא תשיב רוח
פל'רו תדע, תמשך בפפר שקמ.

שחה אז עת-הודים ותשפל דוח,
ותלך לדרש דוד בין שקמ שקמ,
אל'ישמעאל, אל-שעיר, ולכל-דוח (י)
כן רמי לב הוכיחה בלתי-שקמ.

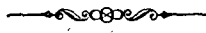
מי-זאת אפוא בתיכח עלמת-חיל,
כי טח לבה בטיח ובמו-לפר,
מאוס בל-בחור טוב אף עשה חיר?

מנוח אן תמצא? אן תמצא כפר?
תחקר תבדק פל-עיר, פל-גוי, פל-חיל,
לא תמצא-לה לנצח אשכל כפר.

אך מה אמרת? נא? מה-שיגי? מה-שית?
לתת לזאת ערנה יתגל משית.

שד"ל.

יין ענבים זכה דף ב'.

II *

(a. 5576 — 1816).

וזאת תשובת רחל לשדיל⁽¹⁾

וראש דבריה מיוסד על דבר ספר הזהר פרשת בלק דף קצ"ב: במה דאמרו:
בני שעיר ובני פארן דלא בעאן לקבלה, מהאי אנהר לחן לישראל והוסף
עליהו נהורא וחביבו סגיא.

תורה תופע אורה מני קלדות,
אף טוב סתרה אל קליתומך בשבט;
אך אם השח ראשה אל בורא דנת,
לסף זהר לה לפני כל-שבט.

מהזה אעשה אפוא (ישיב הרוח)
אם לא-אשפיל עצמי תחת השבט?
אל בת-שירך אשיב מקצר רוח;
אדע כי לא-אבוש, אשא השבט.

מצאתי הפעם גער בן-חיל,
לא יחפץ במהר, או אשכל כפר,
בוחר יחס כשר מהון חיל.

אך לא-דעו הנרי, לא-אבו בפר
לתת בקשתו; עם פח חיל
טחו לבם בפיות ובמו"כפר.

לזאת אמור אמר (הסבת מה-שית):
לא אנשא לעד, אף עם משית.

(1) הס"כ הזה ס"כ זכ"כ פשיט, זכ"כ ז"כ כפול זמסקלו י"א סכנות.

III *

(a. 5584 — 1824).

וזאת אשר שָׁרָה רחל על חתונתה (1).

בַּחֹר יִפֶּה עֵינַיִם
יִהְיֶה פֶּאֶר רֵאשִׁי:
נָתַן אֲדוֹן שָׁמַיִם
שְׂאֵהֲבָה נִפְשִׁי.

תּוֹדָה לְאֵל נוֹרָא
לֹא-עוֹד אֶהְיֶה שׁוֹמֵמֶת:
אֲשַׁלֵּיךְ אֶת-כָּל-מוֹרָא
לֹא-עוֹד אֶהְיֶה דוֹמֵמֶת.

בּוֹגֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
אֲזוּ נִשִּׁיר שִׁיר חֲדָשׁ:
הוֹשִׁיעֵה-לּוֹ יָמִין.

בְּרַךְ יוֹם שִׁמְחַתְנֵנוּ
הַגִּיהַ אֶת חֲשַׁבְנוּ:
חִישׁ נָא בְּקֵץ הַיָּמִין.

(1) גם זה סידר זצ"ל פשוט ומשקלו ז' הנרות אכל הנית המרובע השני מורכב פס הימר על הסלישית.

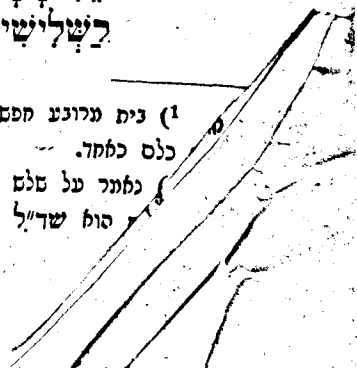
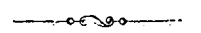
IV

(a. 5588 — 1828).

להבין משל ומליצה (1).

הִנֵּה זָרַח הַשָּׁמֶשׁ עַל שְׁלֹשׁ מִיָּנַיִם (2)
רֵאשׁוֹן יִבִּיא פְּרִי' זֵיתִים בְּעֵנְנַיִם (3)
שְׁנֵי עֲלָה כָּלוּ חֲרוֹל קַמְשׁוֹנִים.
כִּשְׁלִישֵׁי כֶּסֶף שִׁמְשׁוּ שֵׁר הַפְּנִיִם:

(1) בית מרובע חפשי ומשקלו י"ב הנרות והטעם על השישית ועל האחרונה, וטורני כלם כאחד.
כאמר על שלש בחולות שנתרכו זיוס אחד.
הוא שד"ל וזוגתו הראשונה.

(a. 5597 — 1837).

אותותינו ראינו עוד נביא לבב חכמה; כי אין אתנו יודע עד מה (1).

דָּרַךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב
וְלְמִישׁוֹר הָיָה הָעֲקֵב
וְאָמַר סָלוּ פָנֵינוּ דָּרַךְ
גַּם לְפָנֵינוּ תִּכְרַע כָּל-בָּרֶךְ

צֵץ וּפְרַח אֶרֶץ מִדְבָּר
הָעֲמָקִים יַעֲטֹפוּ-בָר
עֲמוּד הַשָּׁמַיִם הֵן עָלָה
פָּקֵד יִפְקֹד אֶת אֵילָה (2)

עַץ הַשָּׂדֶה נִשְׂא פָרִיו
וְמָה טוֹבוֹ וְמָה יָפוֹ
הוּא שׁוֹב יָשׁוּב חַיֵּשׁ אֶת שִׁבּוֹ (3)

יַחַד נָשִׂיר אֶת שׁוֹרְתָנוּ
כִּי אֵל יִשְׂבֵי בַעֲזָרְתָנוּ
וְאֵן נֹאמַר מִי כְמוֹתָנוּ? (4)
וְמוֹ כַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל (5).

(1) שיר זה הוא שיר זהב חפשי ומשקלו ט' הכרות.

(2) פקוד יפקוד האל את אילתו, אילת אהבים, היא ארונת ישראל.

(3) כונתה שהפרי הוא שני העץ השוללו מן הארץ ומניחו לאור העולם.

(4) היה לה לומר "כמוני" ומפני המרוזים כתנא כמותנו.

(5) זה הוא הפרט התקלי"ז לפיק.

VI *

(a. 5607 — 1847).

ואלה דברי רחל

בבוא לאזניה כי שָׁמָּה נֹכַח לַתְּהִלָּה בַּמִּכְתָּבִי עֵתִים *
(אדר חר"ו).

אֹי לִי תֹאמַר גִּפְשִׁי כִּי מָר לִי מָר,
טַפַּח רוּחִי עָלַי ⁽²⁾ וְאַתְּ נֹמֵר.
שָׁמַעְתִּי קוֹל אוֹמֵר: שִׁירְךָ נִשְׁמָר,
מִי כְּמוֹתְךָ רַחֵל לֹמְדֵת שִׁיר?

רוּחִי יָשִׁיב אֵלַי: רִיחִי נֹמֵר,
גֹּלְגָה אַחֵר גֹּלְגָה עוֹרֵי סָמֵר.
טַעַמִּי לֹא עָמַד בִּי פְּרָמִי זָמֵר,
מִקְלָמוֹת אֶפְחָד, לֹא עוֹד אֲשִׁיר.

אֶפְגָּה צַפּוֹן דְּרוֹם קְדָמָה וְיָמָה,
דַּעַת גְּשִׁימִים בְּקֶלֶד, לְזוֹאת הוֹרָמָה ⁽³⁾.
אֲחֵר בְּפֹמָה שְׁנַיִם, הֵן עֲתָה קָמָה

יִזְכֵּר מִפְּלֵב מֵת כְּלֵעִיר כְּלֵ-פֶלֶךְ?
הִגָּה הַעֵד יַעֲיֵד תּוֹשֵׁב וְחֶלֶךְ,
אִין חֲכָמָה לְאִשָּׁה כִּי אִם בְּפֶלֶךְ.

גַּפְל אִשֶׁת יַעֲקֹב מוֹרְפוֹרְנוֹ.

(1) ס"ר זהב ומשקלן י"ח הגרות עם יחד נשניה נסוגרי הנחיס המרוננעים; הס"ר
הזו נעמק ללשון חשכזי מהח' פראנקעל אשר הולילו לאור נביע זאנשאנס-בלאטטער
Nr. 23, 1847 ולמי הנחסי גם העתקתו.

(2) ירושלמי פי"ג, ועוצל בעין יעקב. - הע' המח'.

(3) היא עולה למעלה כמשפט כל הגופות הקלים. - הע' המח'.

Übersetzung des vorhergehenden Gedichtes¹⁾.

Voll Schwermuth hör' ich meine Seele klagen,
Bekommen ist mein Geist vor bangem Zagen
„Dein Lied erschien“, hör' ich die Leute sagen:
„Wer gleicht sanggetübte Rachel dir“?

Drauf spricht mein Geist: Es stoben Funken eben,
Durch Qual hervorgehockt aus meinem Leben,
Fort ist der Duft und welk sind meine Reben,
Ich singe nicht, es graut vor Schande mir.

Den Frauen ist ein leichter Sinn verliehen,
Leicht ist's zum Lied ihr Träumen zu erziehen,
Wozu jetzt Ruhm, da schon die Freuden fliehen?

Was preisen sie mich nun berühmt und gross?
Ist doch bekannt dass bei dem Rocken bloss
Den armen Frau'n die Weisheit sich erschloss!

Ludwig August Frankl.

¹⁾ Der berühmte Dichter schreibt Folgendes über seine Übersetzung dieses Gedichtes, seiner Glaubensgenossin:

„Sie (R. M.) schrieb ein hebräisches Sonett, welches wir, um die merkwürdige Frau der deutschen Lesewelt vorzuführen, hier in möglichst treuer Übersetzung versuchen, die freilich des grössten Vorzuges entbehrt, der ausserordentlichen, ja bewunderungswürdigen Macht und Reinheit der Sprache.“

VII *

(a, 5607 — 1847).

לקול צהלת התנים נעים ונהמרים הבחור היקר כמ"ר **שרמה סלם** עם
הבתולה הכבודה והצנועה מרת רחל בת מעלת החכם הרופא ר' רפאל לוצאטו
הנצב"ה, אחות החכם השלם הרופא המובהק כמ"ר יצחק המלא מקום אבותיו,
מלא הכמה על כל גדותיו. (1)

בְּכָבוֹד וְצִפְפָּה
לְחָכְם וְרוּפֵא
וְרֵאָה וְצִפְפָּה
בְּחֶמְתָּ שְׁלֵמָה.

בְּלִבְתּוֹ יְהַדְדֵר
בְּעֵמְדוֹ יִפְאֵר
בְּשִׁבְתּוֹ יִבְאֵר
רְפוּאוֹת שְׁלֵמָה.

בְּשִׁבְתּוֹ יְהַדְדֵר
בְּשִׁבְלוֹ יִסְדֵר
בְּחֶפְתָּ שְׁלֵמָה.

בְּרֵדְךָ יְדִידִים
לְמוֹשֵׁיב יְחִידִים
בְּסִפְתָּ שְׁלֵמָה.

נִקְוָה לְעוֹלָם
לְרֵאָה וְנִעְלָם
יְבָרְךָ לְסָרָם
בְּבִרְכַת שְׁלֵמָה.

לְבוֹרֵא נִחַר
יְבָרְךָ קְרַחַל
תְּמִימָה בְּרַחַח
וְכַפַּת שְׁלֵמָה.

וְתֵאִיר וְתִנְרַח
וְתִצְיֵן וְתִפְרַח
בְּכֶסֶף שְׁלֵמָה.

וְנִשְׁיֵשׁ וְנִגִּיר
בְּזִקְן וְרִגִּיל
בְּמִשְׁתָּה שְׁלֵמָה.

נאם הצעירה והשפלה
כאוב מארץ קולה
רחל בת דוד הכלה.

ניסן תר"ז.

(1) גמיר זה ממוזרים שני שירי זהב מורכבים, בעלי יזי הנרות עם היחד זרלאשונה
ונצב"ה; ונכל עור שתי תנוד בלנד; כל הנחם סוגרים עם מלת שלמ"ה.

VIII *

(a. 5607 — 1847).

זה השיר : זה השיר : זה השיר

אשר כתבה למסוד ביד הכלה הנ"ל בהפרדה מסנה, ביום צאתה ממריאספי
ללכת עם התנה אל פארוכא.

לזאת יקרא תפציר-בת. (1)

אשר כתבה למסוד ביד הכלה הנ"ל בהפרדה מסנה, ביום צאתה ממריאספי ללכת עם התנה אל פארוכא.

רחל עם רחל נקשרת
בענק עלי נרנרת
אהבתך לי תפארת
על ראשי הנך פותרת.

טוב טעמד מקל-פרפרת
לי ינעם אך את סותרת
החברה להיות נבחרת
מסלם (2) אל עיר אחרת

שירה זאת הנך מוכרת
אתה מהיות נעדרת
הומיה אני שונרת.

יום אל יום אשמע אגרת
דברי שלום גם אונרת
לשלמה רחל עמרת:

(1) השיר הוא שיר זה חפשי ונשקלו שמונה הכרות וכל מורכו מורזים כלחר.
(2) זה הוא שם החתן.

IX *

(a. 5607 — 1847).

כדי לזכות את הרבים אקרא אלה הדברים:

אליכם אישים אקרא (1).

דָּרְשׁוּ תוֹרַת אֵל חַי כִּי בָּהּ מְרֻגָּעִי
תִּמְצָא נֶפֶשׁ עֵינִי נוֹטָה דְּגוּעִי
בָּהּ יִתְנַשֵּׂא שְׂפָלִי אוֹהֵב לְשִׁמְעֵי
רִזִּי מִפְּעֻלוֹת אֵל בְּשָׁמַי שָׁמַיִם.

סוּבַל חֶרְפַּת אָנוּשׁ אֶרְד־אִפְסִים
יִזְהוּר עִם אוֹר תוֹרָה אוֹר שְׁבַע־תִּים
צוֹרֵר עִם רוּם לְבוֹי יִכְאֶה עֵינַיִם
בְּרֵאוֹת נִמְאָס נִבְוָה יִדְאֶה בְּנֶשֶׁר.

בּוֹשֵׁל בְּעוֹנוֹ עוֹבֵר עַל נֶשֶׁר
רְעוּעִי מִתְמוֹטֵט הוֹאֵג לְשׁוֹמֵר
תִּתְמוֹךְ יַד הַנְּפִיל יִדַּע פֶּשֶׁר.

וַיֵּצֵא יִצְחָק בְּשֻׁדָּה לְשׁוֹמֵר
יָשִׁיב אֵל אֶד רֹחוֹי נִפְשׁוֹ תְּנוּחַ
בֵּין צַדִּיקֵי עוֹלָם לוֹ יְדוֹת עֶשֶׂר.

י"ד אלול התרי"ז רחל מורפורגו" בלב נשבר ונרכה.

(1) ש"ך זכב חפשי ומסקלו י"ח סגנות אך המכרזים אינם לפי הסדר.

X *

(a. 5608 — 1848).

קורות הזמן (ה'ת"ח)

משפיל גאים השפיל כל מלכי ארץ
הרים לבות עמים ויבא קרן
אל כל ערי מבצר פרץ על פרץ
הרנה מדם אדם זוחל ושרץ.

חוגר כל איש חרבו זמן ונער
ישא קולו לטרף מתותו יער
צועק להיות חפשי חכם ובער
כי כל סאון סואן מים בפער.

לפרוק מעל כבד ממל עלימו
ירצו חכמי לבב וכל חילמו
ירדכו את מלכם כי סר צלמו
קרב קצם אשר נגור עלימו.

לא בן עבדי האל גבורי חיל
לחמו את יצדם יומם וליל
את עור צורם ישאו גם ישנו חיל
הומה דודי לצבי ולעופר איל.

שופר גדול יתקע וביא בן פרץ
צמח צדיק יצמח יפרץ בפרץ
צורם ירפא צירם יגדר כל פרץ
כי יי מלך תגל הארץ.

ושם הקמנה רחל.

(¹) הסיר הזה הוא סיר חפשי ורומז אל «כיי עם אשר סיו. נשנה הסיר 1848
בכל מדינת אירופא; «שקלו י"א הנרות וטורי כל בית ונית מוכזים כאמר.

XI *

(a. 5610 — 1850).

קרְבַן פִּסִּיחַ אֲשֶׁר יִפְסִיחַ עַל בְּתֵי קְרוֹבֵי הַיִּקְרִים (1).

הִגָּה זֹאת הָאֲגֵרֶת
דְּבַרֵי אֲמַת אוֹגֵרֶת
עִם לֹנֵת חֵן הוֹגֵרֶת
לְזֹאת אֵינָה סֵגֶרֶת.

אִם קְרוֹבֵי פּוֹנְשֵׁת
אֶת שְׁלוֹמָם דִּרְשֵׁת
אֶת לִבֵּי פּוֹרְשֵׁת;
אִם כַּצְּפוֹר כְּרִשֵׁת

רְגְלֵי לֹא נִלְכְּדוּ
לְבֹא אֲעֻלָּם יִצְעָדוּ
כְּרִסוֹלֵי מְעָדוּ
לְכֵן עֵת כִּי יִסְעָדוּ

בְּרִכּוֹת יִמֵּן הָאֵל
שִׁפְעַת טוֹב אֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל;
יִשְׁלַח לָנוּ הַגּוֹאֵל!

אֶת בֵּית הַשִּׁיר אֲעִירָה
וּמִדְּחוֹק אֲחַבִּירָה
אֶרְפָּאוּבָה הָעִירָה.

קול צפצוף רחל
ישועה ישית הוֹסוֹת וְחַל

מוצאי שבת הגדול בשנת ית"ר תתנ"ו.

(1) לשיר המפסי הזה ג' צמים 'מרונעיס' ונ' 'משולשים' ומסקלו ז' הכרות, אכל משקל הכית האחרון ח' הכרות כי הפעם על השניעית; הדלת והטור השלישי צנית השלישי הם חסרי הנדה אחת, אולי משנה המחצרת היודיין בסוף חיצות 'רגלי', 'קרסולי' להנדה צפני עלמה זה סעות.

XII *

(a. 5610 — 1850).

אל תכם הרוים בכל מיני חרוים הסיר ונכון דבר הוא כמיר אלכסנדר
הלוי מיאראסלאוו ראיתי תפלתך בכבבי יצחק, מכותלי ביתך נכרת הסירותך.
ועתה אשיבך מלין על דבר השיר אשר קבלתי על יד בן דודי שר"ל מפארוכה.
כי הוא משבת ואומר כי עלה באשיות על צהנתי כי הגרלתי לעשות. ואני ידעתי
כי לא ידעתי. ובכלי דעת מלין אכביר. ל"ב למ"ט סונים יתיר שאת.

עַל מָה אֲדַנִּידִם הַרְבֵּה צְוֹחוֹת
אֲדוֹת זְמִירֵי אָמַר בְּלִשׁוֹן צְחוֹת
בֵּין פִּקְבֵי יִצְחָק אֶת קִנֵּי מִצָּא
בְּנִפְי רִנָּנִים חֲסִידָה וְנִצָּח

אִם פִּצֵּל עוֹבֵר רוּחַ הַשִּׁיר עֵבֶר
עַל בְּנִפְיוֹ נִשָּׂא אֲבָק אֲשֶׁר צָבֵר
עַל בְּגִדֵי נָחָה רַק לֹא נִשְׁאֵר דְּבָר
נִמְשְׁרוּ חַיֵּי אֵל גּוֹף אֲשֶׁר נִקְבֵּר.

עָרוֹם וּבְלִי מִכְסֶּה² לְצֵאת אַחֶשָׁה
בְּמַתִּים חֲפָשִׁי מִכְּלִמְצוֹת עֵשָׂה
כִּדְעוֹד נִפְשֵׁי בִי אֲזַכֵּר תּוֹרַת מִשָּׁה.

אֲמַנֵּם הַמּוֹן שִׁירֵי הֵם בְּבִלֵי גְעוֹר
וְנִשָּׂא הַמּוֹן רוּחָא וְהוּוּ כְעוֹר
וְלֵךְ הָאֲדָרָא רְבָא לְבִלֵי שְׁעוֹר!

הנקלה שבבריות רמה.

¹ שיר זה הוא שיר זמן חפשי ונשקלו זר כי בכל טוריו י"ג הנרות מן מן הששי
והשבעי אשר הנה צעלי י"ג הנרות גם כרחי הנמים המרונעים אינם לפי הסדר.
² חלוקא דרנן הע. המח.

XIII *

(a. 5610 — 1850).

אל מעלת החכם הרופא ר' יצחק חי לוצאטו בהולר לו בן ממרת אשתו יפה
„בלבנה“ במלואה, האירה ביום שלישי שנאמר בו פעמים כי טוב, ביום טוב
במזל טוב ונסול בשמחת תורה, שנת יתר שאת ויתר עו.

בטרם תחיל ילדה

הודו לאל כי טוב (1)

כי ילד רך וטוב

נולד בקימן טוב

יגדל במזל טוב

יתנה בחר וטוב

הילך גדל וטוב

תמיד פנן רטוב

עם חן ושקל טוב:

יוסיף חכמה וטוב

יזקין ירנה מטוב

ישמח מקל-הטוב

אנא האל הטוב

צנה למלאך טוב

יחיש לבשר טוב:

(1) שיר זהב חפשי ומשקלו ו' הנרות וכל טעויו מוכזים כאמר.

XIV *

(a. 5611 — 1851.)

חסרות תשורת דודאים אשר ראיתי בכוכב י"ג סהרב המרום והנעלה
בס"ד אדאלף עהרענמטהייל מפראסניטיץ ⁽¹⁾.

הדודאים שירה הולידו
ובנעם שיר ברור הנגידו
עם קול כנור אני שוהרת
או היתי כמו שוהרת.

לא בן אבי לא קול אשמיע
אכן חפצי לכל אודיע
לגדיל תורה עדי אניע
בכתב לעד אמת אביע ⁽²⁾

דודא'ך טובים מנין
כל שנה בו לא יתן עין
לקנות חכמה ולבו אין:

יחנם נבר אשר נשלים
ירנה ישמח מסוד נעלם
אחר מותו ברום עולם.

רחל מורפורגנו י"א תשרי תר"א תורה חזרת לבעליה.

⁽¹⁾ שיר זה חפשי ומשקלו ט' הכרות; המכוזים כמו נס"י XI.

⁽²⁾ ר"ת אדאלף בר יוסף עהרענמטהייל.

(a. 5611 — 1851.)

היתה אחת קטנה, בלי יתד ותנועה לכבוד אשה חכמת לב וחזרת חסד על
לשונה הרבנית תמר לוצאמו. אשת חיל, נודע בשערים בעלה, הרב הגדול
מורה צדק בקריה נאמנה פאדובה, היה כמוהו"ר מרדכי שמואל גירונדי נר"ו.⁽¹⁾

שְׁמַעְתִּי שְׁמוֹעָה⁽²⁾
אֵף כִּי אַתְּ צְנוּעָה
כִּי תָבֵא הַשְּׁעָה⁽³⁾.
כָּל-עֲדַת יִשְׂרָאֵל
עַל כַּפְיךָ יִבְרְכוּ⁽⁴⁾
גַם אוֹתְךָ יִשְׁקֹן⁽⁵⁾;
לֹא תִגְדִּי מִזֶּה
כִּי אִישׁךָ בְּקִלְיָה
אוֹתְךָ לֹא יִבֹּהֶה⁽⁶⁾;
הוּא הַדּוֹר וּמִהַדּוֹר
כַּפְרֵי הָעֵץ הַדָּר⁽⁷⁾

פה טר יאסמי בורה האיתנים בהג שנת אשה ירא"ת ה' היא תתהלל
נאם רחל מורפורגו בת ברוך בן החכם הרופא הטובהק כטהח"ר יצחק
לוצאמו מסנדניאל.

(1) שיר צעל שלשה נחיים משולשים ולחמייהם ציח כפול; צמור הסמישי יש הכרה
מיוחדת והמשיעי חסד.

(2) הקידה הזאת היא הלולב שהוא כף תמר כשם הרבנית הילל אשר שלמה לם
המחברת את חידושה.

(3) צחג הסכות.

(4) יאמרו זרכה הלולב על כפות חמרים.

(5) נהגו בליזה מקומות לנשק הלולב תיכף אחרי הנכבה.

(6) גם אם כל העם אוהך ישקון.

(7) האיש המתלזה לאשתו חמר נמשל לאחורו שהוא פרי עץ הדק.

XVI. *

(a. 5611 — 1851.)

לשמחת תקפות השנים. יום הולדת הנביר ר"ם ונשא מורה הוראות בישראל
רבי מאיר ראנדנגער יצ"ו לעד יהיה, והראה לי פירוש ההגדה שהוציאה
לאור בתו היקרה ואשמה בשמחת תורה¹).

הלא ישיש נכבד ישיש
בְּהַרְאוֹתוֹ חֲכָמַת בְּתוֹ
הַנָּה יָפָה וְנָה בָּרָה
וְחַן חַן לָהּ שְׂמַחַת בֵּיתוֹ.

יום זה בחיר-שמשו יאיר
כי בו נולד רבי מאיר
ולא יפל ולא יטל
כי אמרתו תזר בטל.

ומזרעו ומגזעו
יצ"ו יפרח כמו אורה
ובם ישמח פְּרִי־תְּיָמִים.

ישיש נכבד אשר עבד
לילות ימים צור עולמים
לעד בחול ירבה ימים!

הצעירה מן הצאן כשבה מורפורגו.

¹ שיר זה נחטף ועסקלו כי הנכות אך המכונים אינם כמד.

(a. 5611 — 1851.)

אל מות החסידה מרת לאה אשת אברהם הכהן אדר תרי"א¹.)

אני לאה לאה הייתי
כי רק עמל יגון חיותי
ובעת שקרה קרה קניתי
מות קדם נפשי לקחת.

דמי בתי נפשך פורחת
ובגן עדני תהני צומחת
דמה דומה אל אש קודחת
אותך לצרוף ולכפר פשע.

אבר מחר אשלה לך ישע
סינים אין בך אשמה נרשע
גבר די גור אנא עבורי

לטהר ממאת החקר
כי בא אורך קומי אורי
בבר לך נפתח תקלת.

פתחו שערים ויבוא גוי צדיק.

הנקלה שבבריות רחל מורפורגו.

¹ שיר זה נחפשי ונעסקו מי סכרות לכל נעסקל הניח המסולס האחרון מ' סכרות.

XVIII. *

(a. 5612 — 1852.)

לכבוד הוודים היקרים כמיר שמואל דוד בן דודי כמ"ד חזקיה לוצאטו
תנצב"ה עם מרת כלתו בלהה בת שבע בת כמ"ד רפאל סגרי, ואני
שמרתי ארחות פריץ, ופרצתי הגדר ולא השתי לתת התנועה ויתד כראוי, כי
בברה עלי העבודה כי הילדים רכים ולא יכלתי לעמוד על זה ואתה שא נא
את המאתי ושמע נא את חידתי, דרך אניה בלב ים⁽¹⁾.

עַל הַחֲתוּן אֲנִי אֵלֶךְ⁽²⁾
וּבְפִי רָחֵב תּוֹכַל לִיכֹד
אֲנִי חָבַל עָלַי הַשְּׁלֶךְ⁽³⁾
אֶפְסֵל מֵהָר אֶל גּוֹרְלֶךָ.

יֵשׁ לִי גֵרוֹן בְּמֵאד קָצֵר
וּשְׁנֵי חוֹרִים עֲשֵׂה יוֹצֵר
עָלַי רֵאשִׁי לַחַיִּים נוֹצֵר⁽⁴⁾
אֶת נַפְשִׁי בִּי בְלַתִּי עוֹצֵר.

וּשְׁנֵי בָנִים בְּבֶל שָׁנָה
אֲנִי אֵלֶךְ⁽⁵⁾, וּבְלִי שָׁנָה⁽⁶⁾
אֲנִיךְ אוֹתָם אֶת בִּי צִנָּה
בְּבֶרֶךְ-בֵּיתִי וּבְבֶל-שָׁנָה⁽⁷⁾.

(1) הסיך הוא סייך חפשי, ונשקלו ט' הגרות; וסמיוס על החנין (Wallfisch), (Balena).

(2) הלך סולך על גמון.

(3) החבל משליך וויס על החנין לחפשו.

(4) משני חורים אלו יולא המים הנכנס נפי החנין.

(5) יש אומרים שהחנינים יולדים פעמים נשנה.

(6) רנים חשנו שהרנים אינם ישנים.

(7) החנין מושגו צימי לפון הוחר קרים.

מַעֲצָמִי גַם תִּחְזָה ⁸
 כִּי הַכֶּלֶה עַל הַחֲזָה
 תִּיטִיב לְשֵׁאת בְּזִמְנֵי הַזֶּה
 הַיָּטִב הַדָּבָר וְשָׁאַל מִה זֶה.

וְשָׁמִי תִקְרָא עִם הַכֶּלֶה ⁹
 וּמִנְהִיגָה דֹא תִתֵּן לָהּ ¹⁰
 כִּי אִזּוֹ תִהְיֶה בְּלִמְיָ עֲצָלָה
 אֶל מוֹל יִפְיָה וְתֹאמֶר לָהּ.

תִּזְכֹּר הַנָּה ¹¹ הַמְּנֹרָה
 עִם שְׁחִיז רַב תִּרְבֶּה אֹרֶה ¹² ;
 גַּם בַּפָּרָה תִמְשַׁח עֹרָה ¹³
 הַסּוּד יִגַּל אִזּוֹ בַמִּתְרָה.

בְּרַבַּת הַדְּיוּט אֶל נָא תִבְקָה
 אוֹצֵר נְחָמָד אֲנִי חוֹזָה
 מָלֵא כְּדִטוֹב לְבִיא ¹⁴ בְּזֶה
 יִתֵּן הָאֵל אֶל זִוּג הַזֶּה.

נפל אשת יעקב מורפורגו.

⁸ מקללים עלמי החנין הנחלים נחכו למסות דקות וחופרים אותן בפמיגיל סטוטאות הנשים סניז לגופן במקום החזה למען לא תלכנה בקוועה כפופה.

⁹ שם הכלה Bellina דומה לשם Balena.

¹⁰ מנהיג האשה הוא המראה, ונהיות הכלה יפה בשמה, אל תתן לה מנהיגה כי אז וכו'.

¹¹ שם תכחוב שתי החצות 'מוצל הכה' נלוחיות איסלקיות תקרא tu balena חסה החנין.

¹² שומן החנין מועיל להאיר.

¹³ גם עורו יענד כעור הפרה.

¹⁴ במקום 'להביא' (כמוס ז' י"ב).

XIX.

(a. 5613 — 1853.)

ואו נזפה¹.

נזפה במקהלות²
לצאת ובמחולות
לשיר בקול געים
לשוב שפרועים

ההרים ונגעות
יפצחו ברנגות
כל עלי אילנות
זה עם זה ימחאו

לתת תודה לאר
בנגין אריאל
או כל העם יראו

בא אל ציון גואל
הושיע ישראל
ובראשם חננאל³.

¹ השיר הזה שלחה המחנכת לתי חננאל פארנבס אשר כתב לה שתי אגרות ושך שיר לכבודה; פיין חלק ב' מספר זה אגרת VI.

² שיר זהב מפטי ומשקלו ז' הכרות אבל המרחים אינם כסדר וזנייהם יש חרוז עובר.

³ הלא הוא הרב הנ"ל.

(a. 5615 — 1855.)

קול ברמה נשמע ⁽¹⁾

אלי אלי צור גאלי
הבט וראה ושמע קולי
אבקה אזעק ואתחנן
חוס נא חמול על עם נפעים

הואל תקם את אהלי
כי אין דורש אין עוזר לי
בנים ישובו לגבולם
ערי ראשם שמחת עולם.

אנא שא נא נא כבוד פשעים
חיש נא תרם בחיר העם.
לא עוד תבכי כי אר חנן:

אם יתמהמה לו אוהל
ביתו יבנה חומות וחל
ובשיר חדש תשיש רחל.

ליל ראש חדש בול התרטיו.

ישמחו השמים ותגל הארץ.

(1) סיר זהב מפסי ומסקלו ט' הנכות והמרוזים גלי סרכ.

XXI *

(a. 5615 — 1855.)

שיר תהלה. ⁽¹⁾

החסיד היקר והנעלה, ולו דומיה תהלה. הוא צי"ר משה מונטיפיורי עם כל הנלואים אליו ה' ישמרם ויברכם. עברו בעירנו פה ללכת לירושלים עיר הקדש. ואני רמ"ה ותולעה השבתי לעמוד ולשרת באחת השפחות. לפני הנבירה הנכבדת מרת אשתו. כדי לעלות עמהם ולישב שמה, ולא עלתה בדי. ואחרי נסעם לשלום, הגיעני ברכה ושלום מאת החכם השלם ההולך עמהם במ"ו אליעזר לוי יצ"ו. ולכן אקוה בשוב צדיק מדרכו וחיה, אע"ז פני לבוא להתהנן לו שיגיד לי אם עלה השחר. וארצנו תתן יבולה. כאמור, ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. ואני אסרתני בהפוי:

לְבוֹא לְבַיִת הַשֵּׁר נִכְסֵי נִכְסֵי
כִּי בָלְתָה רוּחִי אֶל אֲדַמַּת קִדְשׁ
נִכְזָבָה תוֹמַלְתִּי עֵבֶר הַחַדָּשׁ
בוֹשְׁתִי לְהַתְרַאוֹת לְפָנַי הַגָּבֵר

נִכְבָּד נִשְׂוֵא פָנָיו, אֲמָנָם הוֹסֵפְתִי
שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחַת לֵב כִּי יֵשׁ עוֹד שְׂבֵר
יָשׁוּב וַיִּגִּיד לִי אִם יֵשׁ שָׁם שְׂבֵר
כִּי אוֹת לְמוֹזָבָה הוּא לֹא עוֹד הַשְּׂבֵר.

גַּם אֵלֵי — עוֹר לִי וּבְרָכְנִי
הַגִּיעָה בְּרַכְתּוֹ וּפִה הַנְּחֵנִי
אוֹרַח תֵּיִם הוּא לִי שְׁהַחֲנֵנִי.

שִׁמְחַתִּי בְּרֵאוֹתֵי הַדָּרַת פָּנָיו
כִּי זֶה הָאִישׁ מִשֵּׁה' אִישׁ הָעָנָו
הַקִּים אֶת הַמִּשְׁבָּן עִם אֲדָנָיו.

⁽¹⁾ שיר זהב ומשקלו י"ח ספרות; ושני נתיב המרוכזים מוכינים עם היתר על פשלישית והנתיב המשולשים מפסיים.

(a. 5615 — 1855.)

על הבורחים מקטב הקאלערא 1.

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בעל כנסיך יחסיון

(מהלים ל"ו).

אַרְאֵה רֵץ לְקִרְאֵת רֵץ, מִמִּי יִבְרַח?
נִפְשָׁם בְּיַד אֵל בְּנֵי פְּאֹזְרָה;
יִמְחֹץ וַיְמִית רַעְנָן אֹזְרָה,
צַדִּיק יִדְפֵּא בַתְּמָר יִפְרָח.

לְבָן כָּל־צִוְרוֹ אִישׁ עַל יָדוֹ (מקום)
יִשְׁבֹּן לְבַטַח יִבְטַח עַל יָדוֹ (כח ט)
לְנוֹם אִין שְׂוָה מִפְּחַד יָדוֹ (מכה)
יִגַּשׁ יִקְרַב וַיַּחְזִיק יָדוֹ. (יז)

חֲנוּן וְרַחוּם חוֹסֶה נָא עָלֵינוּ
מֵאֵף וּמִחֲמָה רַפָּא נָא לָנוּ
נִוְדָה לְשִׁמְךָ אֲשֶׁר הִצִּילָנוּ.

הִסְדֵּךְ־נָא לְשִׁשׁוֹן יָמֵי אָבְלָנוּ
וְנִשְׁמַח וְנִגִּיל יַחַד כְּלָנוּ
דְּהִי לֹא קָנוּ אֲדָנֵי לֹא לָנוּ.

עשה למענך אם לא למעננו, עשה למענך והושיענו.

רחל מורפורנו ח' לחדש סנתם תרמ"ו.

(1) סיר זהב חסדי ומסקלו י"א ככרות.

XXIII.

(a. 5616 — 1856).

בשנת ויתר עז אדר שני עמר כומר רשע ⁽¹⁾ לדרוש ברבים נגד כל האומות
ובפרט שפך זעמו נגד היהודים, ואמר: כל גוצריי המקבל צדקה סן יהודי הייב
חרם, כי אינם עושים אלא להתפאר, ונעשה נס כי לא דרש עיר, ונקבר ביום
פורים בשעת הסעודה.

רֶשֶׁת טָמֵן
אֶל עֵם נִבְחָר.
וּכְמוֹ הָמָן
אֶל יוֹם מָחָר.

גֵּרוֹן גִּמְר
חָלָה נִפְגָּר
מֵוֹת אָנָּר
כָּל רִשְׁעָתוֹ:

הָמָן נִפְל, ⁽²⁾
הֵגֶם נִכְפָּל,
וּבְיוֹם פּוּרִים
הָרֵאשׁ גְּרִים.

כִּי הִדְרִישָׁן
בְּדַמּוֹת בּוֹשָׁן
דּוֹרֵשׁ רָעָה,
אוֹתָהּ שְׁעָה.

אֶל אֵל נוֹדָה
כִּי הוּא פוֹדָה
גּוֹאֵל עַמּוֹ
כְּבוֹד לְשֵׁמוֹ:

⁽¹⁾ שם הכומר הזה הוא Padre (conte) Nuvoli.

⁽²⁾ סיר פשטו ומשקלו הי הנרות אצל הסרחים אינם מדויקים כלאוי.

(a. 5616 — 1856.)

קינה היא ⁽¹⁾

אל הלך ארון האלהים, החסיד הענו, תפארת דורה הישר הגאון, הדרשן המפורסם, אשר הפליא לעשות טוב כל ימי חייו מה שאין הפה יכול לדבר והאזן יכולה לשמוע. אב"ד פה טריאסטי יע"א כמוהר"ר שבתי אהנן טריוויש האיר קהלתנו כ"ג שנה, ויסע מלאך האלהים מעיר טריאסטי אל עיר מולדתו סורינו ויצאו לקראתו בקול המון חונג ובגילה ושמתק רבה, פתאם נקרא אל על כי אליהן לו, הפץ היה לשוב שמה, מנן שניו אשרי אדם עז לו בכי, סיון בשנת ו'תר עו.

קול שִׁמְעַת בַּת עַמִּי מֵאֶרֶץ מִדְּבָרִים⁽¹⁾.
נָא סוּבְבוּ הָעִיר בְּרַחֲבוֹת וּשְׁוֹקִים,
הֵן הַצְדִּיק אָבַד סִפְדוֹ תִּגְרוּ שְׂקִים.
אִיהָ אָב דְּרַחֲמָן דִּל מַעְפָּר מְקִים.

בת קול

נִקְרָא אֵל אֵל בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל
מִשְׁבְּתֵי שְׁבַת עֲמִלִי וְתַעַל
נִשְׁמַת אֶלְתָּנָן הוּא רִנְעָה נְאֻמָּן
דְּרַעוֹת בְּנֵי אֵל אוֹצֵר מִמֶּן⁽²⁾.

ותקחל העדה ותקרא

בְּלָנוּ בְּצִאֵן תַּעֲיִנו
אִישׁ אִישׁ אֵל בְּצַעוֹ פְּנִינוּ

⁽¹⁾ נדפסה בחסיפת הקינות אשר הולאו לאור על מות כמוהר"ר שליט.
⁽²⁾ בקינה הזאת יש ז' בתים מרוננטיים, הארבעה הראשונים פשוטים והשלושה האחרונים שהם משוננת הרג, חפשים; משקל הבית הראשון י"ג הצרות לשני ולחמישי י"א לשלישי ח', לרביעי ולחמרון ז' הצרות. טורי הבית הששי וחלקים לשטים ולכל חלק וחלק ו' הצרות עם הטעם על האחרונה; כל חלקי שני טורים הראשונים מרזים כחד וכן כל חלקי השנים הנותרים.
⁽³⁾ תעשה צוננז הנלך סננזו אולנרומי וולנרומי אנומיו נשני ננרומ וכו', ואני ננחמי אולנרומ לענלה, נחלא כ"א.

טובנו לְדַרְשׁ גְּכִסְפָּתָ
וּבְחַטֵּאתֵינוּ גְּאִסְפָּתָ⁴.

אִיכָּה נִרְעָה בְּלִתְּךָ?
נָשׁוּב אֶל תּוֹכְחֶתְךָ.
אִיכָּה נִשָּׂא רֵאשֵׁנוּ
אִם לֹא תִשׁוּב אֵלֵינוּ?

תשובת הרב

שְׁמָעוּ גְּאִיאֲחֵי לְדַבְרֵי הַקְּשִׁיבוּ
אִישׁ אִישׁ אֶת רְעוֹ מִדְּרָכּוֹ הַשִּׁיבוּ;
בְּרָכוּ אֲדוֹנֵי דָּיִן אֲמַת
הַנְּחַמוּ בְּנֵי אֵינִי מֵת!

הִלַּכְתִּי לְמִנְחוֹת—אֶל שְׂבָעָה הִיכָלוֹת⁵
אֵלֵהֶי הָרוֹחוֹת—אֶל רוּם הַמַּעֲלוֹת
הַיַּעֲלֵנִי חֲסֵדוֹ—הִרְאֵנִי כְבוֹדוֹ
הִלְבִּישְׁנִי מַהוֹ⁶—חַנּוּנֵי מַהוֹדוֹ!

עוֹד אָשׁוּב אֲתֶכֶם⁷
הִיטִיבוּ דְרָכְכֶם
אֲתַפְּלֵל עֲלֵיכֶם
וְאֶבְרַךְ אֲתֶכֶם!

לכו ונשובה אל ה' כי הוא סרף וירפאנו ק' ויהבשנו יחינו מיומים.
אני רמ"ה⁸ ותולעה

⁴ מפני הרעה נלסף העדיק.

⁵ למזות צנעם ה' ולנקר צהיכלו.

⁶ חלוקת דרכנו.

⁷ צאתן החמיה.

⁸ רחל מורפורנו הקמנה.

XXV.

(a. ?)

(חידה¹)

מי זה ומי הוא זה?
אם אתה תחנה
אותו חוץ לעיר,
אזי הוא בעיר²;
ואם הוא בעיר,
זמן ובעיר
קדם יבדוהו³;
הגד נא לי מי זה הוא.

בשבתו לפני העיר⁴
יעלוו שדי וגיר
חיל ורעד יאחזמו
אם בעיר יפגשמו⁵

(1) השיר הוא חפשי וכחלק לנחמים טובים. הבית הראשון כפול וטוריו בעלי ז' הנרות; השני מרובע ומשקלו ו' הנרות; השלישי כמו הראשון אבל הוא מרוב עונד; הרביעי מרובע ומשקלו ח' הנרות; החמישי הוא בית משולש ולטוריו ה' הנרות; הבית השולש האחרון משקלו ו' הנרות והסוגר מורז עם הסוגר הקודם; פתרון המידה הוא אות השי"ן.

(2) חוץ לעיר ר"ל לפני חנינת עיר אז הוא שער.

(3) אם הוא בעיר ר"ל בתוך אותיות עיר אז הוא עשיר.

(4) לפני חנינת עיר אז הוא שער, מלשון כשעירים עלי דשא.

(5) שער מלשון ושעירים יקרו עס.

אם יש לו אֵח
יאמר הֲאֵח *
נָשִׂישׁ נְגִילָה

אֵךְ בּוֹאֵת נְאוֹת
בְּתַת לָנוּ אוֹת
רַק אִם נִשְׁמְאִילָה ?

אֵת פְּתוּזוֹן הַחֹדֶה תִּמְצָא בְּרֹאשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים * אֲשֶׁר לְשִׁרְמָה
הַבְּכוֹר לָקַח אֵת חֶלְקוֹ בְּרֹאשׁוֹנָה וְיִשְׁרְשָׁה אֶחָיו בְּרֶגֶם שְׁנָה * :

* ע.ס.

* אֵךְ נְשִׂי'ן עַמֻּלִית.

* הַשִּׁי'ן הִיא הַחוֹת הַרְאשׁוֹנָה מִזֶּה הַסֵּפֶר.

* נֶכֶל אֶרְבַּע חֲנוּת עַל פְּסוּק לְאֶשׁוֹן יָם עִי'ן ; בַּחֲנַת עִיר הִיא הַחוֹת הַרְאשׁוֹנָה.

בְּשֵׁלֶשׁ חֲנוּת אַחֲרוֹת הִיא הַשְּׂנִיָּה.

XXVI.

(a. ?)

חידה ⁽¹⁾

לפני נבעות הוללתו!

מִן שָׁמַיִם נִפְלְתִי אֲרִיץ ⁽²⁾.
תָּמִיד אֲשַׁפֵּן בְּמַרְוֵמי עֵרֶץ ⁽³⁾;
בְּרֹאשׁ אֲמַצֵּעַ וְסוֹף בִּקְשׁ ⁽⁴⁾
לְמִצּוֹא שְׁמִי בְּרִי בְּרִישׁ ⁽⁵⁾.

הֵן שׁוֹנְאֵי חֶסֶד בְּרִדְדָה ⁽⁶⁾.
בְּסוֹף יֵשֵׁב ⁽⁷⁾. וְלֹא בְּעֵגֶל ⁽⁸⁾
שְׁלֹשׁ אָנִי וְשֵׁשׁ תַּחֲשׁוּב ⁽⁹⁾.
פְּרִשׁוּ חִידָה וְדַגּוּ לְרֹב.

⁽¹⁾ לחידה הזאת שני נתיים חפשיים מרובעים וכשניהם הטור הראשון סורו עם השני והשלישי עם הסוגר.

⁽²⁾ נפל פתקא מן שמיא והוה כחוז נה אמר.

⁽³⁾ כי האמת נכריע את הכל.

⁽⁴⁾ באלפא ביתא אמת.

⁽⁵⁾ האמת דבר רחמי.

⁽⁶⁾ סקר אין לו רגלים.

⁽⁷⁾ בסוף אלפא ביתא קרי"ט.

⁽⁸⁾ המרקד בטוח על ארבע רגליו.

⁽⁹⁾ שלש אותיות ושש רגלים לתיבת אמת.

XXVII.

(a. 7)

חידה 1

עָפַר אֲנִי בְחַיִּי⁽²⁾ קָל וְחֹמֶר בְּמִיתָתִי.

דָּרִי אֲנִי לְפָנֶיךָ	עָלִי יִקְטֹרֶת בְּחֶגְדֶּךָ ⁽⁶⁾
שָׂרְפָנִי לְמוֹקְתֶךָ ; ⁽³⁾	וְתַחְתִּי יִמְלוֹךְ מִדְּבַרְךָ ⁽⁶⁾
לְאוּרִי ⁽⁴⁾ תִּשְׁפַע נְפִשָׁה	אִם בְּנֵה תִהְיוּךָ יָדֶךָ ⁽⁷⁾
וְעָלִי בְּלִחְמֶדְתֶּךָ	אִז תִּמְצָא מְאֹנֶיךָ.

(1) צִית חֲפָשִׁי שֶׁל שְׂמוּנָה הַנְּרוֹת וְכָל סוּרְיֵי חוֹרָזִים כְּאֵתָר.	(2) עֲפָרֹת זֶהֱבָה.
(3) לְזֹקֵק זֶהֱבָה יִשְׁרָפוּהוּ.	(4) לְאוּרִי Oro.
(5) מִזְבֵּחַ זֶהֱבָה אוֹ מִתְּחֹת זֶהֱבָה	(6) כְּתָב מְלֻבָּבָה.
(7) בָּזֶם אוֹתִיּוֹת זֶהֱבָה.	

XXVIII.

(a. 5617 — 1857.)

וְצִדִּיק יִסֹּד עוֹלָם C.

תַּחְתּוֹהִי דָרִין אֲבָנָא
 אִית עֲמוּדָא תְּנִינָא
 דִּי עֲלוּי יִשְׁתַּכְּרִין
 בְּנִינָא דִּי עֲלֵמָא
 אֲדִילָא יִאֲבִדִּין
 וְדוּכְרֵי קִימָא.

לְזִכֵּר עוֹלָם יִהְיֶה צִדִּיק.

(1) שְׁנֵי הַסּוּרִים הַרְאִסְוִים הֵם צִית כְּפֹל. בְּצִית הַמְרוּנֶע הַנָּה אֲחִרֵיהֶם הִדְלַת מוֹרָח וְעִם הַשְּׁלִישִׁי וְהַשְּׁנִי עִם הַפִּיגֵר וְעִם הַנִּצִּית הַכְּפֹל הַקּוֹדֵם ; מִשְׁקָל כָּל הַסּוּרִים ח' הַנְּרוֹת.

XXIX.

(a. 5617 — 1857.)

דברי תנחומים אל נכדי כי מתה בתו בת שלש שנים: ⁽¹⁾

הַבָּאִים יַעֲקֹב יִפְרֹחַ
גַּם לְבִתְּךָ אִזּוֹ הַחַיָּה ⁽²⁾
כִּי יַעֲקֹב בָּתֵּר לוֹ יְהִי
וּבֶן יוֹלִיד אֹרֹן יִזְרָח.
וְבוֹ הָאֵל יִשְׁלַח מְזוּרָה.
אֶל נְדָבָאִים עֲזוּר עֲזוּר:

⁽¹⁾ הכית הזה חפשי ונעל וי טורים, ומסקלס טי הנרות.
⁽²⁾ ענר במקום עמיד.

XXX.

(a. 5618 — 1858.)

מצ"ק הזקנה הנכבדת שרה אלמנת החכם הרופא כמ"ר רפאל לוצאטו
תנצב"ה אשר הלכה למנוחות ה' ניסן תר"ח ותנוח ותעמוד: ⁽¹⁾

פֶּה נִקְבְּרָה הַנְּבִיָּה
טוֹב מִתְּרֵה מְבַל־מְחֹרָה
אִשֶׁת תֵּיל שָׁמָה שָׂרָה
לְעַד בְּטוֹב יְהִי זְכָרָה.

⁽¹⁾ בית חפשי מרונע ומסקל טוריו טי הנרות.

XXXI.

(a. 5618 — 1858.)

לכבוד היקר והנעלה ההבנם השלם הנותן אמרי שפר כמ"ר יוסף אלמנצי
יציו הכו מסתקים, ושר בשירים, כלם מהמרים, ואסף ספרים למאות ולאלפים,
סחר טוב באמונה, מעדת מי מנה, בפאדובה רבתי ברך ה' הילו (1).

יוסף הוסיף חֲקֵמָה וְעֶשֶׂר
יַעַן הַלֵּךְ בְּגַתִּיבוֹת יוֹשֶׁה
גַּם עוֹמֵה כַּמְעִיל הַבוֹשֶׁר
לְבָן יוֹם יוֹם יְאוֹת לוֹ אוֹשֶׁה.

אֵל כָּל־חֲקֵמָה זֶה הוּא מוֹדֵעַ
בֵּין מַשְׁבִּילִים מַהֲדֵלָא יוֹדֵעַ?
אֵךְ בַּתּוֹדָה גָּבַר הַחֲשֵׁק
דְּרוֹשׁ לַחֲקוֹר כִּי הוּא בְּדַמְשֵׁק.

מִן הוּא מַצוּקָה מְעֻמּוֹ נִיחַת.
כָּל שֶׁר שִׁירִים יִלְךְ שְׁחוֹחַ
אֵל מוֹל שִׁירָיו הֵגַם בְּחוֹת.

צִי אֲדִיר הִנֵּה בָּא אֵלָיו
מִשָּׂא כְבֵד גָּשָׂא עָדָיו
כְּתַר שֵׁם טוֹב לְתַת עָלָיו:

תְּבוֹאֲתָה לְרֵאשׁ יוֹסֵף.

אני שפחתך רָמָה ותולעה ראש חדש ניסן תרי"ח.

כל גב הכתב:

אל הנביר המרום השליש על כל בנות השיר יוסף אלמנצי
מריאסמי.

(1) שיר זה נחשף ומסקלו מ' הנרות ושם יוסף אל-מנצי נחשף נחשף הנחש.

(a. 5618 — 1858).

אל גרם המעלות העומד על כסא דין מו"ה משה הלוי עהרענרייך מדינא.

אתמול שבת קדש ראש חדש שבט שנת התר"ח קבלתי שירו
היקר. ואני כאדם ביקר, אין בידי מחקר; נרדה שנת עיני, שוטמו
רעיוני. אמרתי בחפוי¹.

(ארון הקדש משיב):

כְּלִפָּה וְכִלְשׁוֹן
תֹּאמַר בְּגִיל שְׁשׁוֹן
חֹשֶׁה לְעֹדְתִי
וְשָׁמַע תְּפִלָּתִי

אָנָּה בָּבֶא גּוֹאֵל
תְּחֹזֵן לְיִשְׂרָאֵל
אֵל תַּעֲזֹב אֶתִּי

אֶכְבִּיר בְּלִי דַעַת

זְמֶרָה בְּמִגְרַעַת
אֲשַׁחֶה בְּמִוִּבְעַת
אֲצַא בְּשִׁירְתִּי.

(בת קול משמים):

בֵּית אֵל וְאַפְרִיזוֹן
לְעַד יְהִי עֲלִיזוֹן
מְרוֹם כְּמִרְאֵשׁוֹן
הֵן זֹאת בְּשׁוֹרְתִי.

וְנִצּוֹר כְּבַת אִישׁוֹן
רוֹעֶה וְנִם הַצֹּאֵן
עֲמִי וְתוֹרְתִי.

הקטנה שבקטנות רחל מורפורגו.

¹ סיר מורכב עם יחד על הסליסית ונשקלו ז' הכרות אצל לשלסה טורים ראשונים
וי הכרות בלבד; ולדמו כסיר זהב עם ג' נחיים מכוזעים; וכל הסוגים מוזים כאחד.

XXXIII.

(a. 5619 — 1859.)

ראה זה חרש הוא (1).

אם בארזים נפלה שלהבת
מבחר ג'שי תבל לאות תהינה
אם תהלה הוישם ושל בהנה
מי זאת לעומתן תהי נצבת?

לא יש לאל ידי לחזק בדרך
כי אם דרוש שרום ולשפוט צדק
הנה דבורה שופטה היתה
לא אעשה עולה ולה יאתה.

שבח תהקה עם יקר תפארת
אף היא בקל שנה בשם גזברת (הפסרת נשלח)
לבן קראש נשים תהי כותרת. —

שאל ישארו² באבל למה?
כי אשבה דומם כמו אהלמה — (מלסון מלוס)
מהתעשה רמה! בשה³ גאלמה!

(1) שיר זה מורכב וטוריו נעלי "ח הנרות עם יחד נעלישית ונשניעית.

(2) במקום ישאלו מפני היתד.

(3) נכוכני ילחק כדפס ברחל במקום בשה עם הנרה מיוחרת.

XXXIV.

(a. 5619 — 1859.)

ומאותות השמים אל תחתו ⁽¹⁾.

אִין עוֹד קִינָה, אִין עוֹד שִׁינָה,
יְקוּמוּ נָא, אַנְשֵׁי בִינָה,
יִדְעוּנוּ, יִשְׁמְעוּנוּ
כּוֹכֵב שָׁבִיט מִתִּי יָבוֹא?
אִם יִתְרָאֵה, לֹא יִתְנַאֵה,
כָּל־הִרְוָאֵה, אֵדְ יִשְׁתַּאֵה
מֵאֵז בְּלָעַם, בְּהִיּוֹת הָעַם
שׁוֹכֵן מִדְּבַר, הַגִּיד דְּבָהּ:
דְּרַךְ כּוֹכֵב, גַּם לֹא יִשְׁכַּב,
כָּרַע שָׁכֵב, עַד כִּי יִרְכַּב,
עַל הַחֲמוּר, אֶל הַר הַמּוֹר,
לְבַן לֵאמֹר, כָּד שִׁיר מְזוֹר,
לְבַנֵי קִרְתִּי, עַל כִּי אוֹרַח,
כּוֹכֵב שָׁבִיט, כָּעַת לְבוֹא!

⁽¹⁾ סיר פשוט וכל טור נטוריו נחלק לשני חלקים של ה' הנרות המורזים רכס ככלם יחדו; אך בטור השלישי ובטור לפני האחרון ד' הנרות בכל חלק; בטור עשתי עשר יש יחד בשלישית, חולי חשנה לכתוב צח' קמולה והוא טעות.

XXXV.

(a. 5619 — 1859.)

לכבוד המשפח והמפואר החכם והנבון כמו"ה דאקמאר יששכר בעער
כעיר דרעזדען⁽¹⁾.

מנחל נובע מקור חכמה
מים קרים תשקה לשון רמה

באר מים חיים נגד עיני
והן ארבעה טורים סביב לה
בזיום אביר יפיה ובפני
במים נאמנים כל גורקה:

בטור אורח חיים גסה ללקת
וגם יורה דעה הוא מורה צדק
ואבן העזר אצלו במלאכת
ביחשן המשפמי חזק כל בדיק:

הנה מקור הזה מרמזים
לא יבזבו מימיו כפלי כפלים
ובאשת חן אשתו יבנה בנין
מבשרת אל חצב זה המעין.

כה תאמר שפחתו רמה ותולעה

מריאסטי כי שבט הרו"ט.

(1) סיר מורכב ומשקלו י"א הנדוד; נצית הכמול שלמניו היחד על הסניעית, נשני

הנמים הראשונים היחד גדלשוכה דהסליטי פאט.

הנמים הראשונים היחד גדלשוכה דהסליטי פאט.

XXXVI.

(a. 5620 — 1860.)

לכבוד מעלת הרבנים כמהר"ר מרדכי אשכנזי אב"ד מריאסמי ומעלת
חותנו יוסף רפאל לוי אב"ד ורסיללי הי"ו.

אמר ר' אבא אריא בר אריא מאן יקום קמייהו כד שאני למטרף טרפא? כל
אריין דעלמא תקיפין, ואלין יתיר מבלהו; כל אריין דעלמא קשיין לאפקא טרפא
מפומייהו, ואלין נחין לאפקא מפומייהו טרפא. אינון טרפי טרפא ויהבי לכולא. ⁽¹⁾

מִדְרַכְיָי בִּי אֶחָל
אֲשַׁבֵּן עֶבֶר כְּזוּחַל
אוּ דוּמְיָה כְּרַחַל
אִין בִּי חֶפְזֵן בְּשִׁירָה:

עַתָּה בִּי תְּבֹא בְּשׁוּרָה
בִּי מִצְרָה לְשִׁשׁוֹן
בִּי מִכְּלָעִים וְלִשׁוֹן
נִשְׂא דָגֵד לְנַחֲשׁוֹן:

אִז אֶחֱזִילָה לְרַגְן
אֶל הַבּוּרָא לְחַגְן
בֵּית קְדֻשָׁנוּ לְכוּנֵן

אִז נְעוּפָה כְּיוֹנִים
בַּחֲוָרִים עִם זְקֵנִים
בִּימֵי קֶדֶם דְּשָׁנִים:

עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

כ"ו אכול בשנת וינוערנו "רשעים" מסנה.
רמה אני בחיי קל והומר במיתתי.

⁽¹⁾ שיר זה מורכב עם יחד על סמיתים ומסקלוס' סנדום.

XXXVII.

(a. 5621 — 1861.)

עד לא זָמַנְתִּי עֵת לֹא יִשְׁנֵנִי⁽¹⁾
הִסְפֵּן הִסְפַּנְתִּי לֵאמֹר שִׁירָה.
עַם לֶבֶן גִּרְתִּי לֶבֶן אַחֲרָתִי
אָמַר אַחֲרָתִי תִכְלֶה צָרָה.
בְּחֹן בְּחַנְתִּי סִפְרֵי טָמְנֵנִי
הָעַט צִפְנֵנִי לֵאמֹר סוּרָה.
אֲמַנֶּם רְאִיתִי לְשׂוֹא צִפִּיתִי
עֵת בִּי חֲזִיתִי הוֹבֵר סָרָה.
גַּם בִּי עָנִיתִי יוֹם יוֹם אֹיְתִי
קוּה קוּיְתִי מֵאֵל עֲזָרָה:

⁽¹⁾ שיר פשוט ומשקלו ה' הנרות. טורי כל בית חוזרים כאלה וכן כל הסוגים.

XXXVIII.

(a. 5621 — 1861.)

(שמע אמרי שפר⁽¹⁾)

שִׁמְעוּ אֲמָרֵי שִׁפְר
לְאַבְרָהָם סוּפֵר
בְּתַבְּסֵם עַל סִפְר
לְרֵחַ מִשְׁפָּרָת:

⁽¹⁾ שיר מורכב ומשקלו ז' הנרות עם יתר צלילי אצל משקל כל הסוגים החוזרים בלחץ ראשון ו' הנרות: כו לכל טורי בית ראשון ו' הנרות. והמרחק הסכי מרחק עונק.

וּבֶן מֵאִיר נִקְרָא
מִקְנֵה בְּנֵי עֹרָא
וּמִצֹּרֵי עֹרָה
כְּבוֹדוֹ שׁוֹאֵלֶת: ⁽²⁾

לְהַגִּיחַ חֲשָׁבו
לְהַצְלִיחַ דְּרָבו
אֲשֶׁר נִשְׁאָר עַד פֶּה
כְּעֵלָה נוֹבֵלֶת:

וּמֵאֲרָצוֹ נִפְרָד
אֲשֶׁר הוּא בְּסִפְרָד
וְאֵל רוּמֵי יַבֵּד
בְּנִפְשׁ נִבְדָּלֶת:

וְשֵׁם לְבוֹ בּוֹגֵן
לְפָרֵשׁ וּלְצִיָּגֵן ⁽³⁾
וְאֵל מֵתִקְוֵן
וְלוֹ הַתּוֹחֶלֶת

לְהַרְבּוֹת לוֹ חֲכָמָה
וְלִתֵּת לוֹ עֲצָמָה
וְלִסְלוֹחַ אֲשָׁמָה
בְּפִירוּשׁ קִהֵלֶת:

⁽²⁾ על דרך „אל תחד כבודי“

⁽³⁾ „מלשין מנגן ולגנה דיל להיות לנה צפירושו לספרי קדש: או להסיר מהם נסים כלומר קוליס הנודרים צעד הנחמה.

XXXIX.

(a. 5623 — 1863.)

אתמול עבר עלי רוח השיר אחרי הפרדו מעלי זה שנתים ויצא הנפל הזה לכבוד
הבחור היקר והנעים יוסף יצ"ו, בן החכם הרופא כמ"ר יצחק לוצאטו יצ"ו,
ביום שנכנס בכלל אנשים ונבונים בן י"ג שנה. ה' יזכני לשמוח בשמחתו גם
ביום הכנסו להופה לתורה ולתעודה, אבי"ר. (1)

בֵּן פִּוְרֵת יוֹסֵף
נֶפֶן פִּוְרֵחַת
חֵן עוֹשֵׁר יוֹסֵף
טוֹבָה נִצְחָת.

בְּרַ לֵבָב תְּהִיָּה
וְנִקֵּי בָּפִים
אִז בָּדָם תְּחִיָּה
כְּפָלֵי כְּפָלִים.

עוֹל תוֹרָה תִּשָּׂא
עַל צִנְאֵרָה
גַּם תִּשָּׂא אִשָּׁה

תִּשְׂמַח הוֹרֵיךְ (2)
בִּי תִדְוָה לְרוֹב
תִּפְרוֹץ בְּאַרְצִי:

ערב סכות בשנת והשלישית יותר בה
בת דודך רמה ותולעה.

(1) שיר זהכ פשוט ולו שני חלקים הטוב הראשון משקלו ו' הצמות והשני ה',
וכן כולם שנים שנים; השני הטורים האחרונים אינם חודשים.
(2) ע"ד השמחת כל חויציו.

XL.

(a. 5623 — 1863.)

עדה המצבה ⁽¹⁾

כי פה נטמן גבר תמים
עבד הצור קדוהימים.
מהור במלאכתו בנעוריו
נשא נתן בישאר ימיו.
שבעים היה מספר שגיו
שם טוב קנה לשגיו בגיו.

יצחק לוצאטו המעגל ⁽²⁾ תנצב"ה.

נולד ליל כפור שנת "רחם ארחמנו", נפטר ליל א' ראש השנה תרכ"ג.

⁽¹⁾ בית פשוט של ו' טורים ומשקלו ט' הכרות והמעט ברזיעים ונסעיית.
⁽²⁾ tornitore Drechsler.

XLI.

(a. 5624 — 1864.)

ביום ג' ד' בא גד אל בית כמ"ר יעקב יצ"ו בן אחי יצחק ע"ה. כי נולד לו
בן ביום ג' ד' שבט. שנת ואתה על גמותימו "הדרך".

ואני אמרתי בלבי ⁽¹⁾

יגל יעקב ישמח ישראל
ישיש עם אשתו מתן גודלו
כי ילד ילד לו בן נתן לו
קרא שמו יצחק עמנואל!

⁽¹⁾ סיר חסטי ומשקלו י"ח הכרות.

חֹמֶר בְּרָבָה בְּכָל עֲרוּבָה
עַל שֵׁם זִקְנָיו יִצְחָק לְפָנָיו
יִרְאֶה בְּעֵינָיו יִשְׁמַע בְּאָזְנוֹ
וְלִבּוֹ יִבִּין כִּי עֲמָנִי—אֵל:

מִשְׁתָּה מִשְׁמָנִים לַעֲשׂוֹת הוֹאֵל
וְחֹלֵק מִמִּתְקִים אֵל כָּל-שׂוֹאֵל
יִזְכֶּה לַחַיִּים בְּנֵי אֲרִיאֵל
בְּדַבַּר חַי אֵל בֶּן שְׂאֵדֵי אֵל:

דברי דודתך הדרושת שלומך רחל בת ברוך לוצאטו ע"ה.
עתה מורפורנו רמה ותולעה.

XLII.

(a. 5625 — 1865.)

(אמרתי בלבי¹)

אֲשִׁיר בְּשִׁירִים	שִׁיר הַשִּׁירִים:
בְּסִיר בְּסִירִים ³	וְיִצֵר הָרִים
מִתִּיר אֲסוּרִים	רֵאשֵׁי הָרִים
רֵאשֵׁי רוֹם הָרִים	מִצִּיר צִירִים ²

¹ שִׁיר פְּסוּם; סוּרֵי הַנִּיחַ הַלְאָסוֹן צַעֲלֵי הַיָּם הַנְּרוֹת וְסוּרֵי הַנִּיחַ הַפְּסוּם וְכוּלָם

מִרְחִים כְּלֹמֶד; אֵל בְּסוּר הַסְּנִיעִי יֵשׁ יִתֵּד.

² לְשׁוֹן לִיכּ וְחַנְלָה. (הַע' הַמַּח.)

³ נְקוּל הַסִּירִים מִחַת הַסִּיר. (הַע' הַמַּח.)

XLIII.

(a. 5625 — 1865.)

Invito alle acque di Recoaro

הזמנה ללכת לשתות מי רפואה מי ברזל בעיר ריקוארו בארץ איטליה. (1)

אֱלֹהִים יִחַנְנוּ יִרְפְּאוּנוּ
גִּלְדֵי בְּמִי בְּרִזֵּל תֵּבֵא נַפְשֵׁנוּ
וְלֵעֵת חַיָּה בְּטוֹב בְּדָר יִנְחֵנוּ
נִתְעַדְקָה בְּאַהֲבִים שְׁנִינוּ:

(1) בית מרובע חפשי ומשקלו י"ח הנרות, וטוריו מורזים כולס כאלה.

XLIV.

(a. 5626 — 1866.)

רציתי לקנות הומין כשר ולא נמצא בעירנו וגם לא בנוריציא ופרובא. כי אם
נתן לי שכני הטוב כמ"ר שמואל פאנו ה"ו אמן. (1)

אֵל חַי נֶשֶׂא הָעֵינַן
הִנֵּה הוֹמִיִן בֵּין יָיִן
בְּקִהְלָתֵנוּ אֵינִן.
אֲנָשֵׁי הַשֵּׁם כָּלָם

(1) שיר זה חפשי ומשקלו ז' הנרות לכל משקל הבית האחרון מ'. הסוגר הראשון
מורז עם האחרון והאמצעיים ציחד; טורי כל בית מורזים כאלה.

הַקְדְּמוֹנִים עָבְרוּ
הַחֲדָשִׁים נָבְרוּ
וּבְלִשׁוֹנָם שָׁבְרוּ
גְדֵרוֹת צֵאן קְדָשִׁים.

אִם יֵשׁ עוֹמֵד בְּפָרֶץ
תִּגְעַשׂ תִּרְעַשׂ הָאָרֶץ
הֵן טוֹב לְהִיּוֹת מִחֲשִׁים:

עַד רוּעָה עָדְרוּ יִרְעָה
יָשׁוּב יִקְבוּץ הַתּוֹעָה
יִנְחֵנוּ בְּיַמֵּי עוֹלָם:

ג' תשרי תרמ"ו רמה ותולעה.

XLV.

(a. 5626 — 1866.)

הִנֵּה כְּשֶׁל זְרוֹן א

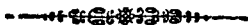
הִנֵּה כְּשֶׁל זְרוֹן
גַּם הִלֵּךְ לְאַבְרָהָם
עֲתָה יִשְׁבוֹת מְדוֹן
כִּי מִי יוֹד לְדוֹן
עִם הַיּוֹשֵׁב עַל חוּג?

(1) סיר פשוט ומסקלו ז' הכרות אך המרחים כלי סדר; ר' הסליטי כנית הכניעי
בין לו אה.

יֵאֵר לִפְנֵי מוֹרָח
 יִשְׁמַח גַּר עִם אֹרֶחַ
 עֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא
 יִחַדּוּ יִרְעוּ בְּשֵׁן
 כָּעֵת יְבוֹשׁ כּוֹשֵׁן
 דִּישׁוֹן אֶצֶר דִּישׁוֹן
 זֶה יִהְיֶה לָנוּ אוֹת
 יִרְאֵנוּ נֹרְאוֹת
 גַּסִּים גַּם גַּפְלֹאוֹת
 יִנְחֲנוּ לְמַנְחוֹת.

כִּי בְשָׁפוֹר יִחַג
 תּוֹפֵשׂ חֶרֶב בִּידוֹן
 יִרְאוּ מִי הוּא אֹדוֹן
 הֵן אֵל כְּבִיר לְעוֹזֹר
 לָבֵן יִשְׁלַח מְזוֹר
 אֶל עַם עֲנִי אֲבִיוֹן
 הֵן הוּא יִתֵּן פִּדְיוֹן
 יִבְנֶה אֶת אִפְרָיוֹן
 מִדְּבַר צִיָּה יִפְרַח
 גַּם אוֹר חֲדָשׁ יִזְרַח

רמה ותולעה
 ורשעים עוד אינם.

XLVI.

(a. 5626 — 1866.)

אנסה אך הפעם 1

מֵאִסְתִּי הוֹן וְהִבֵּל
 וְקִצְאוֹת מִסְבֵּל
 יִפְוֶנוּ רִגְלֵי
 צוּרֵי יִגְמֹל עָלַי:

אֲנִסֶּה אֶךְ הַפְּעַם
 אִם אוֹבֵד לְשִׁיר,
 מֵאֶלֶל הַסִּיר
 רְחִמְתִּי מְרֹב זַעַם:

1) שיר זה כפי חפשי עם זנב, משקל כל הדלתות והסוגרים ז' הכרות וכל הטורים הפנימיים ו'; זנב משקל שני טורים הראשונים ו' הכרות ולכל הטורים האחרים ה'.

הגה יוצר הרים
מתיר אסורים
ותיר לי מקל-הקל.

ברכותיו ירצפון
אל טוב הצפון
אקנה אל הקבל:

וביום מיתתי הוא יום שלמתי
במקום קנה גילה רנה
ותמור שקים לבשו גאים
גם אל מחול מחול אמחול
כי גירושני הם גישואי⁽²⁾

ראש הרש אייר תרכ"ז רחל מורפורט.

⁽²⁾ כדבר האמור גירושני עולם הזה הם גישואי עולם הבא. (הע' המח').

XLVII.

(a. 5627 — 1867.)

הוי עמק עכור⁽¹⁾

וגם פה לא עשיתי מאומה, כי שמו אותי בבור לפ"ק.

הוי עמק עכור חשך ערפל
עד אנה תאסרני בגחשתיים?
טוב לי מותי טוב התלונן בצל
משבת בדרד במצילות המים!

⁽¹⁾ שיר חפשי ונשקלו י"ח הכרות ולמי תרגמתיו נלשן איטלקי.

גבעות עולם הן מרחוק אשקיפה
ופרחי הוד יעמו פניהן נצח.
כנפי נשר אשא עיני אעיפה
בשמש לחזות ארים המצח!

השחק! מה יפו תהלוכותיך
מקום שם החרות נצח תופיע
ורוחות נושבות על במותיך
מהמתקי מי זה מי זה יביע!

Grido dell' anima.

Oh mesta valle di dolore oscura
Fin quando i ceppi tuoi mi graveranno?
Meglio è morir, meglio l' estremo danno,
Che i tristi di menare in tua sozzura.

Da lungi il verde pian del Paradiso
Di vaghi eterni fior smaltato io miro;
Batto d' aquila i vanni, il guardo giro
E altera in fronte, là nel sol l' affiso.

Oh di que' calli splendida bellezza,
Ove la libertade eterna impera;
E dell' aura purissima e leggiera
Chi può dir l' ineffabile dolcezza?

Trieste 5640.

Vittorio Castiglioni.

XLVIII.

(a. 5628 — 1868.)

מכתב זכרון אל מעלת ההכנס הרופא כבוד ד' יצחק לוצאטון מוכתר בנימוסו
 כמרדכי על המורה שהיה לו בעבורי. הן אלה קצות דרכיו. כי לא אזכיר רק
 שנים שלשה גרנורים. זה היה הראשון. הליתי באצבע שמאלי עד כי נפח גם
 הזרוע ולולי גור גורה רבתה הרעה. עוד היה לי קדחת שלישית. והשקני מי
 מרים. וזה אחרון קרה בגרון ונתן לי קדה ושאר דברים מתוקים מנפת ציפים,
 ואען ואומר: ⁽¹⁾

אִשָּׁא תִשְׁאוֹתֶיחֵן אֶל אֵל נֹרָא

בִּי עֲלֵתָה לִי אֲרוּכָה בְּרָה

עַל יַד מְיוֹחֵשׁ יְחִיד בְּיַמֵּנִי

בְּרוּפָאִים הֵנּוּ נִכְבָּד בְּיַמֵּנִי

אֲצַבֵּעַ יְתֵרָה בְּשִׁחִיטָה מִתֵּרֶת ⁽²⁾

וּבְלִי גֹרָה הַלְיוּחָה גֹבֵרֶת

עוֹד בָּהּ שְׁלִישִׁיָה לְהִיזוֹת בּוֹעֶרֶת

הַקָּר וְהַחֵם קִדְמַת אֲבוֹרֶת.

מְרִים בְּסוֹטָה יוֹם יוֹם פְּעֵמִים

קִרְתִּי וְשִׁתִּיתִי קִמְתִּי בְּנֵתִים

נִחַר גְּרוֹנִי אֶדְ אֵל בְּשָׁמַיִם

יָדַע לְבָבִי בְּגִשְׁיָאֵת בְּפִים

מִחַל זְדוֹנִי וּבִקְדָה ⁽³⁾ יוֹמִים

הוֹצִיא רְנִיָה לִי מֵאֵשׁ מִמֵּם:

בריה קלה שבקלות רחל מורפורגו.

⁽¹⁾ שיר זה נזכר עם יחד מקומה תמיד נטלישית ומשקלו י"א סבבות.

⁽²⁾ אלצע יחכה מסינני עוף עסור, וכוחסו מוחר לשמוע. או לגזור אלצע נפוחה

המלאה לה רקב.

⁽³⁾ מין רפואה.

II.

(a. 5630 — 1870.)

ב"ח

קינה היא

בשנת "בטל לישראל" מוכן להחיות מתים נלקח ארון האלקים המכובד והענו
עשרת ראשנו הדרשן המפורסם אב"ד פה טריאסטי יע"א כמהר"ר מרדכי אשכנזי
ז"ל ונשמע קולו בבאו אל הקדש ויאמר: ⁽¹⁾

יִשְׁנֵתִי אִו יָנוּחַ לִי
לְכֵן אֶשְׁמַח בִּי רַב חִילִי
לְבַגֵּי דוֹרִי יִרְנַח לָהֶם
כִּי יִקְרוּ מַעֲשֵׂיהֶם
מֵאִזְ נִשְׁאַתִּי עַל רֹאשִׁי
מוֹרַח צִבּוֹר בְּכָל־נַפְשִׁי
טוֹבִים אֲדַרּוֹשׁ בְּבִשְׂמִים רֹאשׁ
נִיְהוּ בִימֵי אַחֲשֹׁרוֹשׁ: ⁽²⁾

קול הקהל
מֵעַת אֲבָדְנוּ הַרְוֵעָה
אֵיכָה נִרְבֵּץ אֵיכָה נִרְעָה:
נִתְהִי זֹאת נִחְמַתְנוּ
כִּי הוּא שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֵינוּ:

העוֹתִי סָנִי לְהִבִּיא לִפְנֵי אֲדוֹנֵי אֱלֹהֵי הַשְּׁמֹת וְאִם אֵינִן רְאוּיֹת לְהִתְקַבֵּל בְּרַגְלֵים תִּרְסַסְנָה
וְהִי יִכְרַךְ אֶת אֲדוֹנֵי וְכֹל בְּנֵי בֵיתוֹ אִמֵּן. ⁽³⁾

הקשנה שבקשנות רמה ותולעה.

⁽¹⁾ סיר חששי ומשקלו טי הננות.

⁽²⁾ נשמים ראש מרדכור חגום מרדכיא כדאיחא נמגילת; וכונתה שהרב דרש חניך

טוב לעמו כמו שפעה מרדכי זיתי אשורוש.

⁽³⁾ לא ידעתי למי שלחה המחננת את קינתה.

L.

(a. 5630 — 1870.)

שיר אחרון ⁽¹⁾

אזי דעתי חלושה
מבתי אנושה
הן קרבו ימי
אודה על פשעי
אשוב אל אלהי.

אעבד את בוראי — בנקש תפעה
אודנו על קריתוב — אשר עמי עשה
ועל בני ביתי — אליו כפי אשא
הלא ישמע קולי — בלעוני נרצה:

יפתח לי שערי צדק
אבא במ אודה זה
כי נפלאות עשה:
הושיעה את עמי — ברך נחלתך:
אביר.

אלהי....

⁽¹⁾ זה הוא שיר התנחומים לרחל מרפורנו אשר כחנה בהיותה צה שמונים שנה, ימים אחדים לפני מותה; אולי חשנה לכתוב עוד אחר חזית "אלהי" אך לא היה זה כה והחדל לכתוב. השיר הוא חפשי ומחלמו בית כפול ובית משולם צפלי ז' הנרות, אחריהם בית מרובע וטוריו נחלקים לשניים ולכל חלק וחלק ז' הנרות, סופו בית משולם ואחריו בית כפול כולם צפלי ז' הנרות.

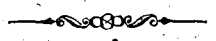
אחלה	לקוני	למלא	רצוני	להפר	יגוני	לכפר	עוני
לקוני	אחלה	רצוני	למלא	יגוני	להפר	עוני	לכפר
למלא	רצוני	אחלה	לקוני	לכפר	עוני	להפר	יגוני
רצוני	למלא	לקוני	אחלה	עוני	לכפר	יגוני	להפר
להפר	יגוני	לכפר	עוני	אחלה	לקוני	רצוני	למלא
יגוני	להפר	עוני	לכפר	לקוני	אחלה	למלא	רצוני
לכפר	עוני	להפר	יגוני	רצוני	למלא	לקוני	אחלה
עוני	לכפר	יגוני	להפר	למלא	רצוני	אחלה	לקוני

הַחֶמֶד הַזֶּה הוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ וְהוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ

וְהוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ וְהוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ

וְהוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ וְהוּא מֵעֵצֵי הַיָּבֵשׁ

מחולל	בגליל	נהלל	בחליל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל
בגליל	מחולל	בחליל	נהלל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל
נהלל	בחליל	מחולל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל	בגליל
בחליל	נהלל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל
מחולל	בגליל	נהלל	בחליל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל
בגליל	מחולל	בחליל	נהלל	מחולל	בגליל	מחולל	בגליל
מחולל	בגליל	נהלל	בחליל	בגליל	מחולל	בגליל	מחולל
בגליל	מחולל	בחליל	נהלל	מחולל	בגליל	מחולל	בגליל

עוגב רחל

חלק שני

אספת אגרות ומכתבים שונים

מאת מרת

רחל מורפורגו

מילדי טריאסטי

כאשר נמצאו בכתיבי ידה.

I. *

(a. 5609 — 1849.)

אל גרם המעלות בחכמה ותבונה ולו חומיה תהלה

כמ"ר מענדל שטערן יצ"ו.⁽¹⁾

אמת כי אין דרך אישה לקדם, אמנם לפי שידעתי על יד בן דודי שח"ל
שחפצת לראות כתב ידי, וגם כמ"ר מאיר ראנדענגער⁽²⁾ שאל בשלומי ושמי בשמך
על בן עברתי תורות, ויצאתי לשחר פניך באגרת שלוקים ותשואות חן, על בי
גשאתני עד כוכבים בין משוררים מליצי יושר לקנות אושר, אבל פחד פחדתי כי
תשליכני מצולה בלב ימים בראותך כי אין ממש בדברי כי דרך נשים לי, ותשורה
אין להביא כשאל אל שמואל הנביא.

והנה נמצאה בידי חידה לראב"ע ישראיתי אותה בספר גרפס מחדש (הליכות
קדם) וכתוב שם כי כבר פרשוה על הלכנה בעבור כי חשבונה פי"ז אבל כחשבון
חשבו עליה רעה, כי לא יכלו לעמוד בשאר החשבונות, ולפי עניות דעתי נראה
כי לא ירע בעיניך אם אחזה דעי אף אני, כערכה הנאגדת עם שלשת המינים,
במעם וריח משונים. קבל נא הפתרון אף כי אין בו יתרון, ותהי לזכרון לחתימת
שירי כי כבדו עיני, אקוד ואשתחזה ולנחש אושר, אל מול הדרת בכורך כי הגני
שפחתך המתאבקת בעפר רגליך ושלום לך ושלום לעוזריך כי עורך אלקיך. ואם
הככבים האירו אמש, כאור בקר תזריח כשמש. הצעירה מן הצאן כשכה.

רחל מורפורגו.

⁽¹⁾ זה הוא בעל כוכבי ינחק.

⁽²⁾ ה"ו היפואר הזה מלמד נערים נקלחתו, היה מוכתר בחורש ונחמנה וממלא

גיב פעמים רבות מקום הכז.

II.

(a. 5609 — 1849.)

חידה לראב"ע.

יִשְׁמַח בְּרַעְתּוֹ כְּגִבּוֹר עֵת שְׁלוֹף חֲרָבוֹ	נָכַר אֲשֶׁר דַּת זַחַק חָרַת עָלָיו לְבוֹ
מֵדַע וַיִּשְׁקֹף בְּעֵין שִׁנְלוֹ בְּאִשְׁנָבוֹ	לְחַקֹּר יִסּוֹד סוּד צַפְנֵתָיו לַעֲלוֹת אֶל מַעֵין
מִבְּנֵי שָׁם וְבוֹ שָׁחָרוּ וְבוֹ עָרְבוּ	מִי זֶה אֲשֶׁר מַחְצִיתוֹ מִבְּנֵי הֵם וְחֲצִיו
קָם וַיֵּשֶׁב עָלָיו כִּסְאוֹ וּבִמְסֻבּוֹ	פַּעַם יִנְשֹׁק יָדָיו מְלָכּוֹ כַּעֲבָדָה, וּפַעַם
אִם הַדְּרָכִים זֶהוּא קוֹשֶׁר עָלָיו רְבוֹ	יּוֹשְׁבֵי בְּצִלּוֹ יִרְאוּהוּ כַּעֲמָדוֹ עָלָיו
כְּצוּרָתוֹ וַיִּדְּיוּ בְּכָל רַעְיוֹ וַיֵּד כָּל בּוֹ	אֵין בֵּין חֲבָרָיו יִפֶּה מִרְאָה וְצוּרָה
יָדָךְ וְהִגַּל לְאָמִי יִלְךְ זֶכֶר מִבּוֹא	גִּבּוֹר כַּמַּעֲשִׂיו וְלֹא יִיגַע וְאוֹלָם בְּלִי
פָּנָיו כְּגִבּוֹ וּבֵן אֲרָכּוֹ כִּזּוֹ רַחְבוֹ	חֲשִׁבּוֹן שְׁמוֹ פֶּן אַךְ לֹא יִסְלַח בְּכַתֵּם וּפֶן
שְׁשִׁים וְחֲשִׁבּוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁשֵׁי רִבּוֹא	גִּבּוֹ מִתּוֹחָה פַּעֲמִים שֵׁשׁ עָלָיו מִסְפָּר
אֲצִלָּה לְפָנָיו גְּדִי רֹאשׁוֹ עָלָיו קָרְבוֹ	מִשְׁכִּיל יִשׁוּפֵט וְחִדְרָתִי בְּיוֹם שִׁיגַל

ב"ה

פתרון החידה לראב"ע ז"ל.

כמדומה לי שזאת החידה היא יפה כלכנת אמנם היא ברה
 כחמ"ה (וישקוף בעין שכל באשנבו) האי חירגא דיומא הנראה בעמוד
 השמש בעד האשנב לבית [עיין ביוצר לשבת החדש: חרס וסדר
 בתחלת בריאתם בחלון אחד נמצאו] (מבני הם) חמ"ה (מבני שם)
 שמ"ש (ינשק ידי מלכו) שחרית וערבית (וישב עלי כסאו) בצהרים
 (יושבי בצלו) יפחדו מרוכ חומו (והוא קושר עלי רבו) לא ידעתי
 ואולי דומז לקשת⁽¹⁾ [ואם על הלבנה, עיין ביוצר לשבת וראש חדש:
 וסר הסהר ונתמעט לשעתו כי הטיח כלפיו] (וידיו בכל רעיו ויד כל
 בו) כתוב בספר הברית מאמר ג', כוכבי השמים פדק ו': ודע שכמו
 שכל הששה כוכבי לכת נצרכים אל השמש כך הוא נצרך להם
 בצד מה בלי ספק (חשבון שמו פי"ז) פבה Febo⁽²⁾ (גבו מתוחה

(1) וכתי"ר ראנדענגר הכ"ל חער לי שירגוז על הוואמר הסנאל נחזור גדול יסן על
 המרח סמחים נלחמס ושסיס ננולס לפי סמלכי נזח ונענד ססחחויס להס סמלסי
 להסעכז אז מורסי נהס חלסי סכלמר ללור הליך יתלכו ססנש קסור נה' חנלסי עיין
 סס נלרך.

(2) גם זה חער לי כתי"ר ראנדענגר כי "סר"סי עולה, ס"ז" עס סכולל.

פעמים שש על מספר ששים) שש פעמים ששים עולה ש"ם מעלות
שהוא רץ בכל יום ועוד שש"ם הן אותיות שש"ש והיוד הוא מספר
קמן [ואם הוא על הלבנה (יצר לשבת החדש) סהר לשעות שש
תארו להתאשש והשעה היא ששים דקים] (וחשבון חמש מאות ושיש
רבוא) זכרתי ימים מקדם כי ראיתי שהרב בן עזרא בסוף פירושי
התורה כתב בזה הלשון: והספר נשלם בפירוש כל נעלם בעזרת
אל עולם ורוב הודות לשמו ורוב חסד עמו יצוה אל עמו גאולה
וישועה לחשבון היודעים תעודת שעשועים תשע מאות יש עם אלפים
ארבעה, אם כן נחשוב לחדשים $58800 = 12 \times 4900$ אחר כך נחלק
לי"ט שהם מחזור הלבנה $257 = 19 : 4900$ אחר כך נכפיל לז'
פעמים שהם ז' מעוברות שבכל מחזור $\frac{1799+6}{1805} - 257 \times 7$ ונוסיף על
המספר $58800 + 1805 = 60605$ אם כן יהיה סרח העודף מאה
וחמשה חדשים שהם ה' שנים ומחצה ואינו מהנמנע שהחידה נעשית
קודם פירוש התורה שמנה שנים ומחצה (וחידתי ביום שיגל) עתיד
הקב"ה להוציא חמה מנרתקה וכרוב חומו אצלה הגדי הרומז לעשו
(אצלה) Sole והרב יוד לרומי ואפשר שידע לשון איטלקי, ומה
דנקט לשון גדי לרמוז לעשו (ראשו עלי קרבו) ואם היא על הלבנה
ימוז לקרבן ראש חדש שיעיר עוים.

III.

(a. 5609 — 1849).

אחרי הדברים והאמת האלה בא כמ"ר ראנדענגער ואגרת בידו מאת אדוני
ובתוכה מיני בשמים לזכויות מתים אבל אחלה פניך שלא תלך בגדולות ובנפלאות
ממני כי חמודתו של ר' פנחס בן יאיר גדולה ממני כמה וכמה, כי החמירה על עצמה
מה שאין בדיכום להציל את נפשי ונס שא נא את חמאתי כי לא ידעתי אכנה
לפי רום מעלתך, כי אם בלעני שפה ובלשון אחרת אדבר אל העם הזה ולכן
קצור קצרה ידי מהטריח עוד אותך בדברי עד התקיים כי אז אהפך אל עמים שפה
ברורה ומלאה הארץ דעה את ה' אכמ"ר.

IV.

(a. 5610 — 1850).

ב"ה

פאדובה אל גרם המעלות בחכמה ותבונות כמ"ר שד"ל יה"ו.

טריאסטי י" סיון התר"י.

לא אמנע עמי מלכתוב לו אנרת שלומים, על ידי שלמים כלם מכורכים, והנה יצאתי ממשפטי הראשון בקיצור הרברים, על אדות השוא והתנועה בדברי רחל כי צכל שיטות אחרונות לכד יבא בהן השוא מי נמותך רחל, מכלימות אפחד". ולכן יעשה אדוני מה שלבו חפץ והרשות בידו לשלחו לעכבו, להנחוח, כראשון, כאחרון, ומה שיעשה יהיה טוב בעיני.

וזה שלשה ימים עיינתי בכוכבי יצחק, בשירים שכתב ר' שלמה בן גבירול במהר"ר סטערן כתב תחתיהם (וכל מי שיגיד לי פתרונם הנני נותן לו את בריתי שלום) והנה רחל באה בתוך הבאים להחזיר לו שלום עם פתרון חלש כפי קוצר דעתי, ואינו אלא כבוטר גומל שאינו מבושל כל צרכו כי אין בידי מכלול השרשים.

כנשר עוף ואל תבטח בצירים	ופרוש כפיך השמים ואל תבטח בקוצים,
ותאחו כיולדה בצירים	כדי שלא תאחו כיולדה בחבלי משיח,
וכל מגד אנוד בימי בצירים	עשה ער שאתה מוצא ומצוי לך,
ותקן את דלתיך בצירים	לך עמי בא בדרך וסגור דלתיך בדרך,
בבגד אם יהי לך רב שתיל	
ואם ערב לך יש בו שתיל	
ויין זה שחיטה מן שתילי	וסוד זה הוא מנצר ממעי מלשון עין שתול
ולמה לאשה תאמר שתילי	הידועה והיא נסתרה והיא נסמאה ואינה צריכה

בדיקת מי סוטה!

ושתי שיטות אחרונות לא ידעתין, ואולי דברי ימצאו חן בעיני אדוני, ואם לא יסלח ויסחול זדוני, וסוד ה' ליראיו וכל יראה וכל ימצא על הדפוס מדאגה מדבר.

ואתה עתה ברוך ה' הודיעני אם ישר בעיניך פתרון החידה לראב"ע ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

שפחתך רחל מורפורגו.

V.

(a. 5610 — 1850.)

ב"ה

קרובי וידידי כמ"ר שמואל דוד בן דוד.

והיה כנ"ל הספר הזה אליך, על יד נדיב נדיבות יעין, להקריב לפניך קרבן פסח (1) הקרב את העם אנשים ונשים ופך וקרא בקול גדול כה כתבה הצעירה מן הצאן, מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה יברך את כל קהל עדת ישראל ונזכה ונחיה ונעלה להקריב פסחים על גבי המזבח, שמחים ושישים בבנין בית מקדשנו במהרה בימנו אמן, ובשכר זה ברכתו תהי כפלים על כל משפחתך היקרה.

שפחתך רחל מורפורנו.

ב"ה אדר התרי"ו.

(1) זה הספר נדפס בין השנים נפטר הוא סיון X.

VI.

(a. 5610 — 1850.)

ב"ה ט"ו שבט כמ"ל לישראל.

על אדות שכתבו אנרת לתיסן מירושלים נגד המבשר ולעד"ן מה נאוו על ההרים רגלי מבשר ולירושלים מבשר אתן הנני שולח מלאכי ופנה-דרך לפני ופתאם ובו זה האיש אינו מתנשא לאמר אני אמלך או אני נביא או מחשב קיצין ואינו דורש נגד תורתנו אלא אומר כי קרובה גאולה, וגם ישעיה אמר כי קרובה ישועתי לבוא, והוא מזהיר על התשובה לכו ונשובה עד ה' ועוד אמרו שלמד שמות המומאה והוא מבני קטורה, זה אינו כן כי הם הלכו קדמה ארץ קדם ואין אנו צריכים לחקור על אותיותיו.

ובספר הכרית הנדפס בוון שנת תקנ"ד מאמר י"ב דרך הקדש פרק ה' ופרק ט' כתב מזה הענין וכל דבריו אמת וצדק, אבל קצרה ידי להעתיקם וכבר נראו סימני גאולה, יהי רצון שיעשה ויעליח אמן, חדש ימינו בקדם.

VII.*

(a. 5613 — 1853).

בע"ה.

אל תפארת דורנו עטרת ראשנו כוכב ההצלחה ונגה
כאור יאירו עליו לברכה כמ"ר מענדל שמערן יצ"ו.

עתה באתי להשיב דברי אמת אל מכתבך היקר
הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי לכן שעפי ישיבוני:

מה לך עוד לשיר, לכי אצל הסיר, הכיני לך צידה, כי כן כל העדה יכיני
להם, לשאת עמחם, מצות ומעשים לכא לפני אלהים, ולפי שאין מסרבין לגדול
אם ה' יסיף חסדו עלי, ויסיר אנחותי ויעיר אלי רוח השיר, לא אמנע מהעלותו
עולה לה' כאשר ברצוני, אולי אמצא תחנושת, להסיר הבושת, שעושים בעלי
ההגיון והפילוסופיא לאנשי דקבלה, ואם לא אזכה לכך תהיה זה לי לעדה כי
לא קרבתי אל פתח ביתה, כי יגרתני מפני האף והחמה, ואם יאמרו לי דעתך קלה
גמלה קמנה, קמנתי מלקבל ענשם, והשיבם אשה נצחתם, ואם ה' יצליח דרכי,
הנה זאת צידתי אשר הכינותי, כוכב י"ו לא ראיתיו עד הנה, ובוה אשים קנצי
למלין וה' המברך יברך את אדוני ואת כל בני ביתו כחפצו וכנפש שפחתו
הקטנה שבקטנות רחל כורפורנו.

ד' כסלו בשנת חמשי דתורה ותרי"ג מצותיה לפ"ק.

VIII *

(a. 5613 — 1853).

אל דברי פי הכם הן, אשר הננו אל הכמה ומדע כמ"ר חננאל פארנעס¹
לעד יהיה. לא הרביתי בתשכחות ותארים לפי שלא זכיתי להבידך ולא
אהניף לשום אדם ולא אולול בכבודם, אמנם מצהות לשונך ויופי אותיות
מכתבך נכר כי סופר מהיר בתורת משה אתה.

אמש הגיעני מכתבך היקר טפו ומפנינים וכו כדדתי והעליתני על נב הענן
ותשאני רוח השיר ואפול על פני ואשמע קול מדבר: מי את, כי באת לשיר בין
הנוכחים? לא. באתי אבל זכאתי לברוח, גם עתה כאוב מארץ קולי, ומעפר תשח

¹ הכ' חננאל ז"ל מניח פארנעס נעיר וועספריס מאלץ אונגארדיע כחז לרמל
טמי אנדווע זעל"ק ושר לכבודם טיל נלה.

אמרתי כרחל לפני גוויזה נאלמתי דומיה ומנוסת צופים אמרותיך חזרתי בתשובה אל דבריך הנעימים. וה' הטוב ישלח כל טוב ויברך את כל מעשה ידך ותזכה להצלחה כחפצך וכנפש שפחתך רחל כורפורנו. כת ברוך לוצאמו תנצב"ה, ואם לא ירע בעיניך אכתוב לך ספרות. ⁽²⁾

פה טריאסטו ר"ח תמוז שנת ד' חומשי תורה ותרי"ג מצותיה ואם נשמור עצמנו משיס"ה מצות לא תעשה שהן ביכלתנו הקב"ה יקים לנו מצות עשה שאינן ביכלתנו רחם ארחמנו נאם ה'.

(2) והוא סטיי. XVIII. עסקי זכ.

IX. *

(a. 5613 — 1853.)

אל בר הוקם על כל חכמה כמ"ר מענדל שטערן ברוך יהיה

אשא תשואות חן על הסרך שנמלתני בשלוח לי שני כוכבים המזהירים כשמש וקבלתי אותם בשמחה. ועל הכתובים הראשונים לחובת הלכות המפורש בלשון אישכנו לא מצאתי קונה. ונדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמי. אף כי כבר כתב החסיד בעל ספר הברית הנרפס בוויין תקנ"ד (מאמר כי דרך אמונה) מה שיש בו ד"י. ומה נשאר לי ללקוט אחריו? אקוה לאל יתברך ישו אוזן לצפצוף עוף קמן. מקול ארי נוחם. הנה עינינו רואות שבכל יום ויום מתקיימים דברי חכמינו הקדמונים. כאמרם (כתובות פ' י"ז) אין בן דוד בא עד שיהפך העולם לדעת צדוקי. יהפך למינות יתיאשו מן הגאולה. דור שבן דוד בא קמגוריא בתלמידי חכמים. (סנהדרין פ' חלק) דור שבן דוד בא בו ת"ח מתעמין והשאר עיניהם כלות זכור. וכל זה לא היינו בהגיון לבם. כי אם רוח הקדש הופיע עליהם. והתורה אמרה ולא תתורו אחרי לבבכם. זו מינות. וכן הבטיחנו השם יתברך על ידי יחזקאל (ל"ז) והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ועשיתי את אשר בחקי תלכו. כתום לבכם. כמו הולך בתום ילך בשתה. והזכיר חקים אשר לא יצדק בהם שקול הדעת ולא שום דבר מההגיון והפילוסופיא. וכן מצוה לנו על יד מלאכי. זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. וכן אמר דוד ולכי חלל בקרבי (נבוב לחת תעשה אתה תרגום אינקלוס חלל לחוקי). תום ויושר יצדוני. ואם נמצא איזה דבר בספרי הקבלה שלא כרצוננו. נתלה הרבר בטעות סופה או הדפוס. או קוצר דעתנו. ולא נמיל מום בקדושים אשר כארץ המה ואין לבם די השיב. ואם יש מי שרצעת זרחה במצחו. ישמע נא תחינתי ויעמה על שפם

ולא יטמא אחרים. ולמה לנו לתור אחר עץ הדעת טוב ורע. נקה מעץ חיים היא למחויקים בה ונאכל ונחיה לעולם. נשמע נא לדברי יהושפט המלך האמינו בה' אלתיכם ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו, ואם דברי אלה לא יפו בעיניו יטמנו מן העין. והי' יברך לכל מי שיריגני לכף זכות כי לשי"ש נתכוונתי ויכתבנו בספר חיים טובים אמן כן יהי רצון.

מריאסמי ב' לחדש אלול תרי"ג.
הקטנה שבקטנות רחל מורפורגנו.

X.

(a. 5613 — 1853).

ברכות לראש משביר ושלום לאיש חמודות החומד לדברי תורה אפילו
מקטנה שכבריות כמ"ר הננאל פורגנס יצ"ו.

חשתי אף על פי שהתמהמהתי לשמור מצותיך, על כי אגרתך היקרה לא באה לידי עד אתמול, כי הלכה והיתה לאשה אחרת ושמה רחל כמוני, ומה אשיב אם לכך הטוב חספך לכבדני ואיני ראויה לכך כל שכן שראיתי (במסכת טבילה דף י"ד ע"ב) לא יאה יהדותא לנשי, תרתי נשי יהיון הויין וסניין שמייהו. ומה אני ומה חיי כי באמרותיך כבדתני ותלית בנורך בעבורי ולא נכון לעשות כן כי לך נאה לזמר, ומכבד עולי המושל על צוארי לא יבלתי לעמוד ולשקול במשקל השיר ועוד נחלשו מאור עיני ואין בי כח לחפש אחר הדברים אחת הגה ואחת הגה יברוך ה' מציון ויכתבך בספר חיים עם כל הסרים אל משמעתך וחספך ה' כירך יצלה.

מריאסמי י"א אלול תרי"ג.

רחל מורפורגנו.

XI. *

(a. 5614 — 1854.)

מי ימלל גבורות ה'.

וכמעט רנע כלו חנם.

קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך.

והיה זה פה טריאסטי ש' דרטר אנדות מומה.

XII. *

(a. 5614 — 1854.)

להחיות לב נדבאים; המה כמ"ר שמואל דוד בן דודי ומשפחתו היקרה
ה"י לעד יחיו ובירושלים ינוחמו.

בעברי בעמק הבכה. אם לכתוב אליך אם לא על כי יראתי להוסיף על
צערך כרעי איוב. שמעתי מפי קרובנו מרדכי הכהן יצ"ו כי הפצת לאגרת. על
כן אמרת הנה באתי במגילת ספר לסערך. ותהי זאת נחמתך. כי הבחור הנעים
נפטר בכבוד על טטתו כדרך כל הארץ. והניח אחריו שם טוב⁽¹⁾ לא כן אביר
הרועים פה עמנו⁽²⁾ כי הוא מצטער על בנו האחד הלשין את אחיו. והוא נאסר זה
שנה וחצי. ועוד גזרו עליו ד' שנים כלוא בכבל ומי ידע אם יסכול ויצא ואחיו
בקצה תבל מוצאו פילאדלפיאה. על רוב רעתו הוצרכו להגלותו שם. ודוד המלך
אמר נפלה נא ביד ה' כי רבים דחמיו וביד אדם אל אפלה. ועלינו לומר צדיק ה'
בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. ואתה עתה ברוך ה' הרשני לומר לפניך דבר אחר.
על כי אהבת עולם אהבתיך ואתה עשית חסד עמדי. ונסלתני הטובות. לכן אחלה

(1) הלל הוא החכם אהבנ נר בן שד"ל ז"ל הנפטר בשנת תרי"ד:

(2) כמפורסם שנתו אלחנן סרוס (פרעועם) אשר אח"כ עלה מן צעני העלך והשמים

וישלמו את בני חפשי.

פניך אם תוכל להשיב ספר תורה נדרשת כי הדברים ההם לא ישרו בעיני. כי
 כבר נאמר ויאמינו בה' וכמשה עבדו. ולא לחנם קראו להם דור החכמה. ונאמר
 וינסו אותי זה עשר פעמים. באופן שלא נשאר שום ספק. ועוד באיזה דת
 אנושית תמצא סודות ורמזים אלאפים ולרבבות. בצורת האותיות. בשמותן. במספרן.
 בנקודותן. במעמיהן. עד כי אין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע. ורחוק
 המקום בין האמת האלקי לשקר האנושי כי האמת יורה דרכו ולדרוש ולחקור על
 הודאי חק ולא יועיל. כמו בריא אנלם השוטה רפואות בלי צורך. וזנות אתחנן
 אל ה' שישב את שכותך ויברך אותך כמו שברך את אחיית איוב מראשיתו
 ואורך ימים ושנות חיים ושלום ויספו לך. (כברני נא במכתבך ואדעה אם דברי
 מצאו חן בעיניך).

XIII.

(a. 5615 — 1855).

ב"ה.

שלום רב ושפע טוב. יחיה ויהיה תמיד כגן רטוב. כמ"ר שמואל דוד
 בן דודי קרובי וידידי וכל בני ביתו ה"י אב"ר:

יום שני של ראש השנה הגיעני מכתבך היקר עם ספר נחמד למראה, וטוב
 להשכיל הגיון בכבודי) אשר על כן שמחתי בראותי כי עברת על עוני ונשאת
 אותו ולא מנעת הטוב ממני. לכן אחלה פניך כשתכתובי. לא תשכה להורות
 להרב המחבר יצ"ו על חסדו שגמלני ועלי לשבח מעשהו. אמנם דעתי החלושה.
 כי הארץ לעולם עומדת. ואם מיט התמוטטה ארץ נוע תנוע ארץ בשכור. לא
 נאמר לחדוש וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ועוד שאלה אחת
 קמנה אני שואלת מעמך. אם תוכל להודיעני אם יצא לאור כוכב י"ט כי זה יותר
 משנה תמימה שלא כתבתי ולא קבלתי מהרב כמ"ר ישמעאל שום אגרת ואין לי
 ידיעה ממנו.

ואתה עתה ברוך ה'. חכם עתה כדניאל כי הסתרת סודך ולא יכלתי לעמוד
 על השכונך של ראשי תיבות. והי אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים
 ויברך אתכם כאשר דבר לכם. ויחתמנו בספר חיים טובים עם כל ישראל אמן:

שפתך הקטנה רחל בת ברוך וידידתך ברכה י"ל
 פה מריאסטי ה' לחדש תשרי שנת תרי"ה.

ישמחו השמים ותגל הארץ.

5 6 1 5

(¹) ספר הגיון זכור חלק א' הכולל סיני עד"ל בלה"ק.

XIV.

(a. 5615 — 1855).

אחי ורעי כמ"ר שמואל דוד בן דודי ה' יברך אותך עם כל בני ביתך
וישלח ברכה בכל מעשה ידך.

הנה שמעתי בקולך ואכתוב זה השיר. אם ימצא חן בעיניך לשלחו לכמ"ר
שמעון יצ"ו הרשות בידך, ואם לא ישאר בין הנשכחים, קבלתי ביד המשכיל
אשכנזי¹) ככב י"מ זהודיעני מה חובתי ואל מי אתן כסף שכרו להגיעו לך.
ת"ל ככחי אז כחי עתה לעסוק בצרכי ביתי אבל לא לכתוב בלי בתי
עניים, ולכן אקצר דברי ואורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך.

שפחתך בת דודתך רחל מורפורגו.

¹ הסופר המהיר כנוסחיו משה יצחק אשכנזי ח"ט טרילסקי.

XV.

(a. 5616 — 1856).

אל החכם השלם יקר ונעלה כמ"ר יוסף הכהן יצ"ו.

עבר זה חדש ימים שקבלתי מאת רום מעלתך "קול קורא" ואין קול ואין
עונה כי בעיר הזאת רובם נומים אחר משא ומתן, מקנה וקנין, הריסה ובנין.
ולזאת אחרתי להשיב. גם לחכם מענדל מאר מיושבי עירו לא יכלתי להשיב כי
לא יפנו אל החכמה כי אם יחיד סגולה ואני יושבת בביתי ואין בי כח לעמוד
על המשמר ואני בתמי אלך להחזיק טובה ולברך את ה' אשר עזרני ועזרני עד
זקנה ושיבה ואשאיר אחרי ברכות לראש משכירי שיקנו ספריו ברצון ולא באונס,
ויגדיל תורה ויאדיר.

רמ"ה.

מכת התר"ו.

XVI.

(a. 5618 — 1858).

ב"ה.

אל רום מעלת מחבר ספר זכרונות חדשות נם ישנות, שלום! (1).

אקדמות מלין ושריות שותא אולא שקילנא הורמן ורשותא והיה כאוב
מארץ קולי ומעפר תשח אמרתי, לחלות פניך שלא לפקח עינים עורות מעמי הארצות
בסיפורי הצרות והנזרות שעברו, כי לערין דברים אלו יזיקו ולא יועילו, ועתה שא
נא את חמאתי כי העזתי פני בראותי כי בחסדך הזכרתני לטובה השנה שעברתי,
וה' יצליחך כחפצך וכחפץ
שפחתך רחל מורפורגו.

י"ב לירח בול תר"ח.

(1) לא ידעתי עם תמצנ ספר זה.

XVII. *

(a. 5619 — 1859).

שפע ברכה ושלום אל ראש המשוררים, המאסף כל ילדי העברים לשם
ולתהלה כמ"ר מענדל שטערן לעד יצלה אמן.

עברו ג' שנים שלא זכיתי להקריב לפניך שבח תודה, על הטוב שגמלתני
ותשת את שפחתך בין הכוכבים ועתה חננתני וכבדתני במחבת כיד שקבלתי
בשבוע שעבר, וסבכה בעיר מפני שישבתי עד כה בבית מולדתי וכעת אני יושבת
בדרך הלוטשים, וכבר שלחתי אל בן דודי כמ"ר שד"ל איזה שירים ולא ידעתי
אם הגיעו לידך כלם או מקצתם, כי זה שנתיים שלא קבלתי מכתב ידו, ופה אציג
לפניך ארבעה שירים, אולי ימצאו חן בעיניך, ואתה שלום וביתך שלום, והי יכתבנו
ויחתמנו בספר חיים טובים עם כל ישראל אכ"ר מחר יום הכפורים הע"ל שנת
תר"ט. השיר הרביעי בפעם אחרת כי לא יכלתי, כי זה שעה שלישית אחר הצות.

שפחתך רחל מורפורגו.

XVIII.

(a. 5621 — 1861).

אל גרם המעלות. ולו דומיה תהלות. בחכמה ובמדות. לו עשר ידות.
נשיא נשיאי הלויים. הוא כמהור"ר יוסף רפאל הלוי⁽¹⁾ יצ"ו אב בית
דין ק"ק וירציללי יע"א יזכה ויחיה להגדיל תורה ויאדיר אמן.

מעולם לא עלה על דעתי בהקריבי לפני רום מעלתו כלי ריקן אסתרא בלגינא
קיש קיש קריא ושימצא חן להחזירו מלא מכל כלי חמדה לכן העזתי פני לכתוב
לאבי-מלך (מאן מלכי רבנן) מה שחשבתי על שלשה פסוקים שנמצא בהם כל
א"ב והם פ' בשלח: זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו. פ' ואתחנן:
או הנסה אלקים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי. צפניה ב': לכן הכרילי נאסדה'
ליום קומי לעד. ובוה יש גם אותיות מנצפ"ך. או הנסה אלקים. הוא יציאת
מצרים והכנסת ישראל לארץ על ידי מלחמה: זה הדבר אשר צוה ה' עליה בכל
היתה דוגמת ה'ן. כורש צוה לתת מנכסי מלכא תורין דכרין אמרין חנמין מלח חמר
ומשח. אבל אין בהם אותיות מנצפ"ך: כי צפנייה לעתיד לבא נאולה שאין אחריה
גלות. במקום חומות ירושלים אשר המ' פרוצים, לסרבה המשרה: במקום נפלה לא
תוסיף קום. כי נפלתו קמתין: במקום אסף אסיפם נאסדה'. אסף אסף יעקב
כלך. קבץ אקבץ שארית ישראל: איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ין. והכף
פשוטה היא כנרכת כהנים וישם לך שלום. לא ישא נוי אל נוי חרב ולא ילמדו
עוד מלחמה. וה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

ילמדנו רבינו למה אינן דרדקי דאתו לני מדרשא. כדאיתא במסכת שבת
פ' הבונה. לא אמרו דבר מהכ"ף פשוטה הלא דבר הוא. ובכן אחלה פני אל יברך
את אדוני אבי מורי עם כל משפחתו הרמה כחפצו וכחפץ

שפחת השפחות רמה ותולעה

רחל כורפוגו הקטנה.

שכמ בשנת אשכנח באחרית ים.

על נכ הכהן:

אלה דברי רחל יעלו ויבאו אל יד החסיד והענו כמהר"ר יוסף רפאל הלוי אב בית
דין ק"ק וירציללי יע"א.

(1) הרב הוא נא פעם אחת נעירנו כשנת חתנו כמותר מרדכי אשכנזי על כסף
הזלחה וינקט לראות את רחל וירגז עונה ויחמה על הכמחה וצל יושר דעיונותיה. וכשנו
לעירו שלח לה מנחה שיר כלה המספר חסלותיה.

XIX.

(a. 5629 — 1869).

ב"ה.

שלם לאלהא דישראל ולירושלים עה"ק ולאיש טוב מבשר טוב הוא
כמ"ר יהודה ליב (ה'ו ח"י כסלו תרכ"ט).

ברוך שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה וראיתם ושש לכם שישו אתה
משוש כל המתאבלים עליה. ששתי על סכתך כעל כל הון כמוצאת שלל רב.
בראותי כי נאמנו דברי חז"ל אם יאמר לך אדם הרבו שתיהן אל תאמן נתישבו
שתיהן אל תאמן ובאמת הן כבף מאזנים זו עולה וזו יורדת. ובכן אשים קנצי למלן
כי ידי עיסה, וה' יצליחך ויברכך כחפצך וכחפץ שפחתך רחל מורפורגנו.
ועוד נתגלו עשרת שבטים וכמה כושים יהודים כחול הים² לקיים אמר
לערי יהודה הגה אלקיכם. אני מורפורגנו רחל ילדתי לוצאמו נומריקון אמרי לערי.

¹ לא ידעתי מי הוא זה.

² אלה הם בני ישראל הנקראים פאלאטה בלגניסינים באפריקה.

XX.

(a. 5629 -- 1869).

ב"ה.

ברכות לראש גבר הולך תמים ופועל צדק הוא כמ"ר
יצחק לוצאמו¹ ארך ימים ושנות חיים וסיפו לו.

אין לאל ידי להשיב על סכתך כתוב בעש סופר מחד מלא חכמה וכליל
יפני שמחתי כי שלחת לירושלם עדיק אגרותי כתובה בדיו לבן על ניר מחוק,
ועוד קבלתי מיד אחותי התאנים טובות כתאני הבכורות, תשואות הן הן לך, ואם
לא ירע בעיניך אגיד לך חידוש שעלה בדעתי כי ושמן מחלמיש ציר הוא
Petroleum ואין כל חדש תחת השמש. ישמך אלקים כאפרים וכמנשה יברכך
וכי שפחתך

רחל בת ברוך לוצאמו אשת מורפורגנו.

חנוכה זמנכה התרכ"ט.

¹ לא ידעתי אם יצחק לוצאמו זה הוא אחי רחל אבל אין נראה לי כי נעיר הזאת
היא יושב עתה, ומ"מ היא לה לכתוב אמותך ולא שפחתך.

XXI.

(a. 9).

רבתי בגשים שרתי בחמידות מרת פ' תחי' לעד.

מיום שזכיתי להקביל סניך חשקה נפשי בך בקשר אמיץ ותמיד הדרת צורתך לנגד עיני ולבי משתעשע באהבתך, ובקנאתי באש תקותי דברתי אחלה סני אל ויתנני לבא לגור בצל קורתך בארץ אשר חמדתי מנעורי אבל אני כרניאל בגוב אריותא שלא אוכל לגום אם לא בדרך נס. ועוד צר לי כי ידי אסורות בחבלי ברזל ואי אפשר¹.

זאת האגרת התחלתי לשלחה לירושלים עה"ק אל החסידה מרת הינראל אשת הישיש שאול גרינוואלד שנקראו אל על שניהם בשבוע אחד ב' ודו'.

¹ ולא כלתם המהנחת לכתוב האגרתם כשנחתם אליהם הסמועם היעש על אות הפסח ונעלתם ע"ה.

XXII.

(a. 9).

למען דעת כל בני ישראל, כי יש עוד שומע תפלת כל מה ולחוק ידי כל בוטח בה' אספרה מעשי נסים אשר עשה לנפשי.¹

אודה ה' בכל לבב.

כשהייתי בימי הר"ם בשנה השנית אשר נשאתי אשתי והיה לי שעת הרחק וידי היום י"ג בניסן בנשף בערב יום ססח לא היה בידי לקנות שום דבר לא מצות ולא חרוסת. אבל בושתי כי בושתי לשאול מבני אדם כי לא נסיתי באלה, ובשעה הד' באה אחת משכנותי לבקש ממני שאלך עמה לקנות איזה דבר וכן עשיתי וחזרתי עד, סתח ביתי ושלחתי האשה, ובלב נשבר ונרכה קודר הלכתי עד שעה אחת קודם הצות לילה, והי' סקח את עיני וארא לפני רנלי דבר לבן ואקח אותו ולא ידעתי מה הוא עד שבאתי לפני הגר לראות מה מצאתי והיה גר כמו

¹ המעשה הזה אירע לנן דוד רחל וסיפר אותו לה ויבקש ממנה לכתבו לו כלתיק לזכרון והיא עשתה את בקשתו.

דינר עובר לסוחר. לכן שטח לבי ויגל כבודי כמוצא שלל רב. כי בו קניתי כל צרכי החג. חסדי ה' אזכיר תדלות ה' כי לא עזבני לשאול אבל עזרני מידו המלאה והרחבה. לעולם אל יתיאש אדם מן ההחטים כי הוא יודע חוסי בו יתברך עוזר דלים ועושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו.

XXIII.

(a. ?).

דוכרן פתגמיוא.

מהודעין אנחנא וסהדין סהרותא דמהימנותא היך עאלת קדמנא יומא דין דהוא תליתאה באב רביעאה בשבא שתא תרין אלפין וטאה ועשרין ושבע למנין שמרות האי בתולתא כשירתא די שטה רחל בת ברוך לוצאמו. וכן אמרת לנא הוּו סהדי על פתגמא דין דאמרי לבון דעתידין בני ישמעאל לסדרי סדרי קרבא בבני אשכנז ובנין כך בעינא ברעות נפשי ברלא אניסנא למיהך (לונדרה) קרתא רבתא דיתבא על כף ימא רבא ואתון תהודעין לדרא כתראה דיקומון מכתראי דאנא חכימית פתגמא דין עד לא ישרי וכן תיטרון לכל אינש קרויכון דיסתרון לנפשיהון מסכנתא רבתא דאז והכל שריר וקים.

ברוך לוצאמו עד.

שמואל דוד לוצאמו עד.

(¹) סלח סיה לונדון הכירה כנלכות אנגלי ויחנא על נהר טענמס ולא על כף ימא.

לוח המעיות העקריות

שנפלו בהדפסת ספר זה.

תקן	מעות	שיטה	דף
intelligere	intelligere	88	17
כותרת	פותרת	10	57
יעוזר	יעוזר	9	80
תאסרני	תאסרני	16	5

ההערות בסוף דף 104 למתקרת הנת.